

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 9 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

День пам'яті та примирення.....4

Україна сподівається на тісне співробітництво ЄС із США в питанні запровадження миротворчої місії ООН.....5

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Перспективи створення єдиної української помісної церкви в оцінках експертів.....6

Потіха А.

Національний форум депутатів місцевих рад, ініційований Аграрною партією України.....18

Якименко Ю.

Встреча глав внешнеполитических ведомств стран НАТО и украинско-венгерские разногласия в оценках политиков и экспертов.....25

Вербицька Н. Польський Закон «Про Інститут національної пам'яті»: погляд з України.....	30
Худенко А. Дипломатичне протистояння західних країн і Російської Федерації: український контекст.....	44
Белов Ю. Перспективы денонсации Договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и РФ в оценках политиков и экспертов.....	51
Дем'яненко М. Весняна сесія ПАРЄ та українське питання: оцінки, коментарі, прогнози.....	56
Примітки на полях	
Жангожа Р. Армянская альтернатива	65
До нових стандартів самоврядування	
Рудь І. Вибори в 40 об'єднаних територіальних громадах 29 квітня: основні результати й оцінки експертів.....	67
Пальчук В. Основні засади адміністративно-територіального устрою України: законодавчі ініціативи.....	71
Економічний ракурс	
Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи (Початок, закінчення у № 10)	81
Рябоконт А. Весенняя посевная кампания-2018 в оценках СМИ и экспертов отрасли.....	93

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	100
Корпоративне співробітництво.....	118
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	119
Наука і влада.....	122

До уваги держслужбовця

Гришина Т.

Актуальні питання етнонаціональної політики в Україні (за фондами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 2012–2017 рр.)	126
---	------------

Коротко про головне

День пам'яті та примирення

Президент України П. Порошенко: «Ми прагнемо збудувати нову систему міжнародної безпеки, що була зруйнована діями країни-агресора Росії»

Президент П. Порошенко підкреслює, що Україна разом з міжнародними партнерами прагне розбудувати нову систему міжнародної безпеки, для чого необхідно створити надійний захист нашого суверенітету й територіальної цілісності, незалежності у єдиній євроатлантичній системі колективної безпеки.

«Лише сильна і боєздатна армія є головним чинником нашої безпеки, – підкреслив П. Порошенко під час відкриття фотовиставки “Герої”. – Розбудова армії – наш обов’язок перед прийдешніми поколіннями українців. У цьому наша шана світлій пам’яті полеглих у Другій світовій війні та усіх борців за українську державність».

Глава держави також зазначив: «Разом з нашими партнерами ми прагнемо збудувати нову систему міжнародної безпеки, що була зруйнована агресивними діями країни-агресора Російської Федерації. Для цього необхідно створити надійний захист нашого суверенітету та територіальної цілісності, нашої незалежності в єдиній євроатлантичній системі колективної безпеки».

Президент особливо привітав військових курсантів і ліцеїстів, усіх молодих патріотів, які саме в цей час обрали для себе найпочесніший і найсвятіший фах – захищати свою рідну Україну, свою землю, свої родини від зазіхань ворогів. Обрали шлях – захищати мир. «Я вітаю усіх українських захисників, які зараз на передовій забезпечують мир та спокій нашої держави. Усіх тих, хто безкорисно допомагає нашим воїнам – наших волонтерів», – сказав Президент.

П. Порошенко також подякував героям-воїнам, присутнім на відкритті фотовиставки, а також ветеранам. «Нехай український непереможний дух надихає усіх нас на віддане служіння Україні, на нові звершення і нові наші спільні перемоги», – сказав Президент *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 8.05).*

Президент України П. Порошенко: «Україна сподівається на тісне співробітництво ЄС із США в питанні запровадження миротворчої місії ООН»

Україна сподівається на тісне співробітництво Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки в питанні запровадження миротворчої місії Організації Об'єднаних Націй у окупованій частині Донецької та Луганської областей. Про це Президент П. Порошенко заявив у інтерв'ю німецькому виданню «Фокус», відповідаючи на питання про те, що він очікує від зустрічі з канцлером Німеччини А. Меркель і президентом Франції Е. Макроном, яка відбудеться 10 травня в Аахені.

«Канцлер відіграла надважливу роль у боротьбі за нашу незалежність і підтримувала нас у важкі часи. Обидва лідери щойно відвідали Сполучені Штати, і я сподіваюся на тісну співпрацю США з ЄС у питанні створення миротворчої місії ООН, а також кращу координацію у питанні санкцій, – сказав глава держави. – Вони (санкції. – Прим. ред.) – важливий важіль, який змусить Росію сісти за стіл переговорів і перейти до виконання Мінських домовленостей».

Він висловив тверде переконання, що в питанні встановлення миру в Україні та відновлення її територіальної цілісності «справді потрібен прорив». «Цю мету допомогла б виконати миротворча місія, яка б утворила необхідне безпекове середовище, аби сприяти проведенню вільних і чесних виборів на Сході України. І, будь ласка, Росія, ми нічого неправильного від вас не вимагаємо, але поверніться до цивілізованого діалогу і відведіть свої війська», – підкреслив Президент.

На запитання видання про те, чи очікуються нові пропозиції від президента Росії після його переобрання на посаду задля врегулювання ситуації на Донбасі, глава Української держави сказав: «Це – дивна точка зору. Якщо Путін постійно обіцяє речі, яких не виконує, навіщо чекати на нову пропозицію?»

П. Порошенко також зазначив, що Україна більше не довіряє Росії.

Щодо того, чи сподівається Україна на ще більшу підтримку з боку Сполучених Штатів Америки після отримання від США, зокрема, ракетних систем «Джейвелін», у тому числі за допомогою налаштованих проти Росії американських урядовців, Президент України зазначив: «Д. Болтон (радник Президента США з питань національної безпеки. – Прим. ред.) і В. Мітчел (помічник Держсекретаря США. – Прим. ред.) не є антиросійськими, вони є проамериканськими політиками. І вони прагнуть миру. Як і новий міністр закордонних справ, вони виступають за відправку миротворчої місії ООН. Крім того, ми говоримо про оборонну зброю. Ми абсолютно точно не нападатимемо на Росію, але користуватимемося будь-якою можливістю задля власного захисту».

Глава держави також додав, що в першу чергу прагне миру в Україні та її розвитку. «Я – Президент миру. Я мрію про мир. Ми чудово можемо

розвивати свою країну, якби не війна. Ми втратили 25 % власного промислового потенціалу на Донбасі. Шість відсотків нашого ВВП витрачаємо на військово-оборонну сферу. З боку Росії на нас поширено повне ембарго. Частка РФ в українському експорті скоротилася з 33 до 9 %, тепер вона складається лише з транзиту газу і продукції енергетичного комплексу», – сказав П. Порошенко (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 5.05).

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Перспективи створення єдиної української помісної церкви в оцінках експертів

Питання створення єдиної української помісної церкви, навколо якого не одне десятиліття точаться суперечки, знову стало обговорюватися в українському суспільстві. Актуалізувала церковну тему заява Президента П. Порошенка про те, що вже найближчим часом в Україні може з'явитися «власна автокефальна помісна церква». Томос, тобто дозвіл на створення такої церкви, Україна може отримати влітку 2018 р. на честь 1030-річчя хрещення Русі. Цій заяві передувала зустріч П. Порошенка з Константинопольським патріархом Варфоломієм I, який формально є лідером світового православ'я. «Ми говорили про майбутнє України, про мир, про єдину помісну православну церкву, якої прагне і чекає український народ», – заявив Президент України на спільному підході до преси з Варфоломієм I. Патріарх зі свого боку наголосив, що «церква Константинополя є материнською церквою української нації. Ми відчуваємо духовний зв'язок між церквою Константинополя та Україною» ([URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/03/160311_poroshenko_church_vc](https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/03/160311_poroshenko_church_vc)).

19 квітня П. Порошенко під час виступу у Верховній Раді звернувся до народних депутатів із закликом підтримати проект постанови про звернення до Вселенського патріарха Варфоломія щодо надання томоса (указу) про автокефалію православної церкви в Україні. Президент наголосив, що це питання є геополітичним, оскільки РФ використовує церкву як інструмент впливу на Україну. «Воно виходить далеко за межі церковного! Йдеться про нашу остаточну незалежність від Москви. Тут не тільки релігія, тут – геополітика... Це – питання національної безпеки та нашої оборони в гібридній війні, тому що Кремль розглядає РПЦ як один із ключових інструментів впливу на Україну», – сказав він.

Верховна Рада підтримала проект постанови № 8284 (268 голосів «за») на підтримку звернення Президента України до Константинопольського патріарха Варфоломія щодо надання автокефалії помісній православній церкві в Україні. Проти виступили лише 36 депутатів, в основному

представники Опозиційного блоку, заявивши, що рішення повинно прийматися не на політичному рівні, а в рамках міжцерковного діалогу.

22 квітня стало відомо, що Вселенський патріархат розпочав процедури, необхідні для надання автокефалії УПЦ.

Ініціатива П. Порошенка про створення Української єдиної помісної церкви, яку підтримала Верховна Рада, стала неочікуваною. Вона викликала дискусію серед експертів і в церковних колах. Висловлені ними думки різняться як щодо шансів на створення в Україні помісної церкви, так і щодо сценаріїв реалізації ідеї об'єднання українського православ'я, визнаючи водночас, що головною перепоною на цьому шляху стане Російська православна церква, яка називає Україну своєю канонічною територією.

Експерти однозначно підкреслюють, що надання Константинопольським патріархатом томосу про автокефалію українській єдиній помісній церкві – це відновлення справедливості. Коротко історію церкви на території сучасної України можна викласти таким чином. З 988 р., після того як великий князь київський Володимир хрестив Русь, Київ став центром церковної митрополії, підпорядкованої Константинопольському патріарху. Однак у 1299 р. київський митрополит переїхав з так і не відродженого після монголо-татарської навали до колишньої величі Києва, спочатку – до Володимира, а в 1326 р. – до Москви. Але великим князям литовським не сподобалося, що київською митрополією правлять з Москви. І в 1353 р. у Константинополь прибули одразу два кандидати на пост «митрополита Київського і всієї Русі». Олексій – від великого князя московського й Роман – від великого князя литовського. Вселенський патріарх посвятив у митрополити обох: Олексія в «ієрархи всієї Русі», а Романа – в ієрархи «Литви і Малої Русі». Так у Московії і в Україні з'явилися дві незалежні одна від одної митрополії.

У 1441 р. чергового московського митрополита Ісидора в Москві заарештували, звинувативши його в ересі за згоду прийняти унію на об'єднавчому Флорентійському соборі. Ісидору незабаром вдалося втекти, а в Москві без жодної згоди Константинопольського патріарха у 1448 р. вибрали митрополитом владика Йону. У 1459 р. пішли ще далі: проголосили автокефалію московської церкви. І з точки зору Константинополя, стали розкольниками. У відлученні від благодаті Вселенського патріарха московська церква пробула аж до 1589 р. – довгих 130 років.

Уже після Переяславської ради й після смерті гетьмана Б. Хмельницького московська патріархія стала робити спроби перепідпорядкувати собі Київську митрополію. У 1685 р. у Москві в присутності царя патріарх Іоаким поставив на митрополичий престол у Києві Гедеона Святополка-Четвертинського. З новопризначеного митрополита була взята присяга «під послухом у Константинопольського патріарха не бути і з-під його пастирства за віддаленістю далекої дороги вийти». Через рік анексію Київської митрополії обґрунтували вже і згідно з «церковними канонами». У 1686 р. Київську митрополію Константинопольського патріархату приєднали до Московського патріархату, коли Вселенський патріарх Діонісій IV і

Священний синод Константинопольської церкви видали суперечливий томос про передачу Київської митрополії в юрисдикцію Московського патріархату. На переконання істориків, цей процес був незаконним і центр православ'я з Києва до Москви перенесли за гроші (URL: <https://www.032.ua/news/2018776>).

Нині в Україні існують три православні церкви, які виникли під час розколів на початку 90-х років: Українська православна церква Московського патріархату, Українська православна церква Київського патріархату та найменша – Українська автокефальна православна церква (далі – УАПЦ).

УПЦ КП утворилася після 1992 р., коли значна частина єпископів відділилася від орієнтованої на Москву УПЦ МП. Це крило в церкві очолював митрополит Філарет, який тоді був главою УПЦ. Проте такі прагнення не сприйняли в Москві та за її сприяння у 1992 р. на соборі в Харкові Філарета змістили, поставивши на його місце Володимира. Філарет із соратниками утворили власну православну церкву – УПЦ Київського патріархату.

УАПЦ вважає себе наступницею Української церкви, яка виникла в 1920-х роках і була знищена радянською владою. У 1990 р. вона формально відродилася, а в 1995 р. до неї долучилися три потужні галицькі єпархії УПЦ КП – Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська.

Обидві церкви не були визнані жодною православною церквою світу, а автокефальна, попри назву, не була визнана незалежною. Канонічною залишилася тільки УПЦ Московського патріархату, яка отримала певну автономію в межах Російської православної церкви. УПЦ МП вважає інші українські церкви «розкольними», але це означення суперечливе, оскільки всі вони сповідують віру в єдиного Христа, визнають один символ віри, правила і вчення святих отців, а їхнє розділення є адміністративним. Саме УПЦ МП і стала найбільшою церквою України – більшість вірян та церковних ієрархів не наважилися перейти до неканонічної церкви. Тому на початок 2018 р. УПЦ МП налічувала понад 12 тис. приходів, УПЦ КП – трохи менше 5 тис., а УАПЦ – трохи більше тисячі.

УПЦ МП фактично підпорядковується Російській автокефальній церкві, УПЦ КП вважається самочинною автокефалією, УАПЦ попри назву є самостійною конфесійною одиницею де-факто.

Під єдиною українською помісною православною церквою розуміють церкву українського народу, кордони юрисдикції якої збігаються з державними кордонами. Як правило, виникнення самостійної держави якогось православного народу майже одразу спричиняло і створення його помісної церкви. Тобто помісна церква є ще одним гарантом незалежності країни. Та у випадку України так не сталося – вона залишилася на конфесійному рівні пов'язаною з Російською Федерацією.

Нинішню ініціативу П. Порошенка щодо створення в Україні помісної православної церкви підтримали Київський патріархат і Українська

автокефальна православна церква. Звернення підписав весь єпископат цих конфесій.

«Ми висловлюємо сподівання, що і серед єпископату УПЦ Московського патріархату є відповідальні ієрархи, які справді турбуються про майбутнє православ'я в Україні та підтримають зусилля щодо канонічного визнання Вселенським патріархом української церковної незалежності», – ідеться в заяві Української православної церкви Київського патріархату (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29173317.html>).

Натомість у заяві УПЦ МП наголошується, що Українська православна церква Київського патріархату не визнана канонічною. Тому не може стати основою для створення помісної церкви. «Патріарх Варфоломій неодноразово і публічно називав Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія єдиним канонічним главою українського православ'я. Сьогодні ж сторонні для церкви люди намагаються переконати нас у тому, що той же патріарх Варфоломій може надати автокефалію, навіть не запитавши про це канонічного главу українського православ'я. Окрім того, сам Константинопольський патріархат, як і всі інші помісні православні церкви, не вважає УПЦ КП і УАПЦ повноцінними церквами, про що свідчить невизнання дійсності священства цих двох структур».

Водночас під церковною єдністю в УПЦ МП розуміють повернення «розкольників», як вони називають інші церкви, саме до їхньої церкви. «Ми не чули жодних нових заяв від патріарха Варфоломія. Його позиція ніяким чином не змінювалася. Вселенська патріархія вважає єдиною в Україні легітимною церквою Українську православну церкву, яку очолює на сьогодні блаженніший митрополит Онуфрій», – заявив офіційний речник УПЦ МП, голова інформаційно-просвітницького відділу єпископ Ірпінський Климент. Він наголосив, що Московському патріархату відомо про численні звернення до Вселенського патріарха та пропозиції, які «абсолютно несумісні із церковними канонами і філософією буття церкви».

Заступник голови відділу зовнішніх церковних зв'язків протоієрей М. Данилевич на своїй сторінці в мережі Facebook зазначив, що УПЦ МП завжди виступала за подолання розділення і «за єдину церкву, але на канонічних засадах». «Владі, яка, можливо, хоче цю тему використати, щоб залишитися на другий термін, хотілося б нагадати наступне: ще ніхто в нашій країні на церковній темі не зміг цього зробити. Провали на цій темі були, а вигравів щось я не пам'ятаю», – написав М. Данилевич. При цьому він додав, що такі рішення є політичними та українська влада «намагається зробити кишенькову церкву» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29173317.html>).

Дійсно, протягом 27 років української незалежності політики різних рівнів неодноразово публічно говорили про необхідність створення помісної автокефальної православної церкви. Уперше на найвищому державному рівні про єдину українську помісну церкву заявив Президент В. Ющенко у 2008 р. Тодішній глава держави кілька разів зустрічався із Вселенським патріархом

Варфоломієм, у тому числі в Києві, куди Варфоломій приїздив на річницю хрещення Русі. Проте результату не було. Експерти вказували, що на заваді автокефалії стояла неспроможність УПЦ КП та УАПЦ об'єднатися, що було однією з умов Константинополя. Також причиною називали потужну протидію автокефалії з боку Росії.

Друга спроба створення автокефальної церкви була зроблена вже після Революції гідності. Екс-президенти України Л. Кравчук і В. Ющенко у 2015 р. з церковною місією відвідували Вселенського патріарха Варфоломія. У кінці серпня 2016 р. відбулася ще одна така місія. Як пізніше повідомляв речник УПЦ КП Євстратій Зоря, екс-президенти передавали патріарху звернення з проханням про надання незалежності УПЦ КП з 5 тис. підписів від української інтелігенції.

Пізніше тему автокефалії і єдиної помісної церкви підхопив і нинішній Президент України П. Порошенко. Зокрема, він, який до свого обрання не приховував, що є прихожанином УПЦ МП, неодноразово виступав за створення в країні помісної православної церкви. Одна з цілей такої ініціативи – відокремити УПЦ від Московського патріархату. «Ми не будемо байдуже спостерігати за втручанням іншої держави в церковні справи, за її спробами використовувати у своїх інтересах почуття частини українських православних», – говорив П. Порошенко.

Про необхідність відокремити Київський патріархат від Московського заявила і Верховна Рада України, яка в червні 2016 р. проголосувала за звернення до патріарха Варфоломія з проханням надати автокефалію УПЦ КП. Відповідну постанову підтримало 245 народних депутатів. Парламентарі звернулися до патріарха з проханням визнати недійсним акт 1686 р., яким Москва вивела Київський патріархат з-під юрисдикції Константинополя. Крім того, у зверненні депутати також попросили прийняти «активну участь у подоланні наслідків церковного розділення шляхом скликання під егідою Вселенського патріархату Всеукраїнського об'єднавчого собору, який би вирішив усі суперечливі питання і об'єднав українське православ'я». Також Верховна Рада попросила патріарха видати томос про автокефалію Української православної церкви.

Те, що звернень до Вселенського патріархату щодо надання незалежного від Москви статусу Українській православній церкві було багато, підтвердили й експерти з релігійних питань. Однак, наголосили вони, уперше таке звернення офіційно відбувається під час війни, головним чинником якої є Російська Федерація – країна, яка анексувала територію суверенної України і дії керівництва якої схвалюються Московською православною церквою на чолі з патріархом РПЦ Кирилом.

В. Єленський вказує, що, на відміну від попередніх спроб створити помісну церкву в Україні, нині істотно змінився один з найважливіших чинників – внутрішній український. «Доля української церкви вирішується не в Москві чи Константинополі, а в Києві. Якщо раніше розлам між церквами був адекватним суспільному розламу щодо історії та культури, то

зараз у цьому сенсі суспільство більш консолідоване на фоні конфлікту з Росією», – вважає В. Єленський.

За роки російської агресії ситуація й настрої в українському суспільстві змінилися, вважає політичний експерт української аналітичної групи Geostrategy С. Даниленко. «Антиукраїнська пропаганда і активна підтримка “русского мира”, яку ведуть представники УПЦ МП на території України, збільшили кількість прихильників ідеї створення єдиної помісної автокефальної української церкви», – констатував С. Даниленко і додав, що П. Порошенко «відчув правильний момент і доклав зусиль, щоб запустити цей процес» (URL: <http://www.dw.com/uk/обєднання-українського-православя-чи-почує-порошенка-константинополь/a-43439774>).

Ще один важливий момент, на якому наголошують експерти, – наявність суспільного запиту на створення єдиної української помісної церкви. Згідно з опитуванням, проведеним у липні 2017 р. соціологічною групою «Рейтинг», 37 % українців підтримують створення такої церкви (у 2014 р. таких було 34 %); 18 % – проти цієї ініціативи; 23 % заявили, що їм байдуже це питання; 23 % не визначилися з відповіддю. Дві третини тих, хто підтримує ідею об'єднання, висловилися за створення єдиної української помісної церкви на базі УПЦ КП, 16 % – за об'єднання на базі УГКЦ, 7 % – за об'єднання на базі УПЦ МП (URL: https://dt.ua/UKRAINE/vidnosna-bilshist-ukrayinciv-pidtrimuyut-yedinu-pomisnu-cerkvu-249569_.html).

За результатами опитування Центру ім. О. Разумкова, найбільша кількість православних в Україні (39,5 %) ідентифікують себе з УПЦ Київського патріархату; 25,4 % вважає себе «просто православними»; 23,3% відносять себе до УПЦ Московського патріархату; 4,8 % – православних парафіян УАПЦ; 1,3 % – безпосередньо «приписують» себе до Руської (Російської) православної церкви.

Серед церковних ієрархів найвищою довірою респондентів користується патріарх Філарет. Повністю або скоріше йому довіряють 39,1 % громадян України; скоріше або зовсім не довіряють 12,9 %. На другому місці за популярністю серед українців – глава УГКЦ Святослав, йому довіряють 24,7 % опитаних, не довіряють – 11,5 %. Главі УПЦ МП митрополиту Онуфрію довіряють 20,7 %, не довіряють 26 %.

За створення в Україні єдиної помісної православної церкви, незалежної від інших церковних центрів за межами України, виступають 44,3 % українців, які вважають себе православними; 21,6 % православних вважають, що якщо єдина українська помісна православна церква буде створена, то її має очолити голова УПЦ КП Філарет; 15,6 % бачать на посаді глави «особистість, яку визначить Вселенський патріарх Варфоломій»; 6,6 % православних українців бачать у цій ролі митрополита Онуфрія, предстоятеля УПЦ МП (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3962443-yedyna-pomisna-navischo-poroshenko-zainiavsia-tserkvoui>).

Щодо процедури надання Українській церкві статусу помісної, то, за словами В. Єленського, вона досить складна і в православному канонічному

праві не зовсім врегульована. «Алгоритм надання статусу у Східній Європі схожий – країна, у якій більшість населення складають православні, здобуває незалежність і постає питання про незалежність церкви», – розповідає експерт про досвід отримання статусу помісних церков.

Він вказує, що в цій процедурі зазвичай визначальну роль відігравали саме керівники держав, які добивалися автокефалії для церков. «Зазвичай очільники держави зверталися до Вселенського патріарха і просили для своєї церкви автокефалії», – зазначає В. Єленський. Для прикладу він нагадав, що у томосі Вселенського патріарха сербській церкві від 1878 р. було вказано, що статус надали через «створення нової держави» та за «зверненням короля». Саме тому, за його словами, зустрічі Президента України та Вселенського патріарха є дуже важливими, хоча швидко питання помісної церкви вони не вирішать. Часто траплялося, що місцева православна церква оголошувала про свою незалежність, проте визнання Вселенського патріарха та інших православних церков відбувалося через десятки, а то й сотні років.

У ХІХ ст. відновлення або поява незалежних православних церков відбулося в Румунії, Болгарії, Сербії. Спочатку там виникали незалежні держави, оголошувалися незалежні церкви, а потім відбувалося офіційне визнання Константинополем. Проте цікавішими для України були прецеденти вже ХХ ст., зокрема польський досвід 1920-х років. Після створення незалежної Польщі у 1920 р. там порушили питання православної церкви, адже у складі держави опинилися мільйони православних з колишньої Російської імперії, зокрема на територіях сучасної України й Білорусі. Польські архієреї спочатку звернулися до Російської православної церкви за автокефалією, проте там відмовили. Після цього вони звернулися до Константинополя – і у 1924 р. Польська православна церква таки отримала автокефалію від Вселенського патріарха.

Найцікавіша в тій історії аргументація, яку виклали в томосі. У ньому Константинополь фактично визнав землі колишньої Київської митрополії православної церкви часів Київської Русі, які тоді частково опинилися в Польщі, своєю канонічною територією. Таким чином, хоча Київську митрополію РПЦ собі підпорядкувала наприкінці ХVІІ ст., на початку ХХ ст. Константинополь нагадав, звідки саме прийшло православ'я на київські землі. «Якщо у 1924 р. надали автокефалію частині Київської митрополії, то чому не надати її самому Києву», – пояснює церковну логіку Л. Филипович. Саме той прецедент і має стати підґрунтям для майбутнього томосу щодо Української церкви, вважає вона.

Ще один важливий для України прецедент – естонський. Під час міжвоєнної незалежності у 20–30 роках ХХ ст. в Естонії існувала підпорядкована Константинополю православна церква. Після приєднання Естонії до СРСР православну церкву влили до РПЦ. Після здобуття незалежності в Естонії відновили власну православну церкву, а в 1996 р. за підтримки естонської влади Вселенський патріарх відновив дію томосу про автономію естонської церкви. Тоді між Константинополем і Москвою

виникли дуже серйозні суперечки й на деякий час два стовпи світового православ'я припинили церковні відносини. Згодом РПЦ і Вселенський патріарх таки домовилися, що в Естонії співіснують дві православні канонічні церкви – у підпорядкуванні Константинополя та Москви, а приходи самі обрали, до кого належати.

Як припускають експерти, схожа ситуація, у разі надання автокефалії, існуватиме і в українському православ'ї. УПЦ МП ніхто не заборонятиме – дві церкви існуватимуть паралельно. Хоча в оточенні Президента України сподіваються, що за кілька років такого співіснування більшість ієрархів і приходів УПЦ МП добровільно долучаться до канонічної української помісної православної церкви.

Спрощено схема появи української помісної православної церкви може виглядати так: спочатку в Константинополі схвалить церковне рішення про автокефалію – томос. Після цього в Києві збереться Всеукраїнський православний собор за участі всіх архієреїв, які підписали звернення до патріарха. Не виключено, що до цього собору долучаться й деякі архієреї УПЦ Московського патріархату. На цьому соборі представник Вселенського патріархату зачитає томос, а архієреї оберуть зі свого складу предстоятеля нової церкви. Це, за задумом української влади, має статися до кінця літа. При цьому автокефалія церкви означатиме, що жодного затвердження новообраного керівника Константинополем не передбачається.

Експерти вказують, що головною проблемою створення помісної церкви в Україні є позиція РПЦ. Між Константинополем і Москвою постійно відбуваються суперечки за домінування в православ'ї. Тому питання, кому підпорядковуватиметься церква в Україні, є для них дуже важливим. Проте жорсткого протистояння Константинополя з Москвою в українському питанні не варто очікувати до проведення у червні 2018 р. Всеправославного собору в Богословській академії на грецькому острові Крит. «Цей проект Константинополь просуває протягом останніх десятиліть, щоб показати єдність православ'я. І без РПЦ такий собор не може відбутися, тому зараз Константинополь зацікавлений, щоб не погіршувати відносини з Московським патріархатом», – вважає архієпископ Євстратій. На самому соборі питання автокефалій розглядати не планують, утім напередодні нього до Константинопольського патріарха має завітати Папа Римський, і вони також, як кажуть експерти, можуть обговорити українське питання.

Серед українських експертів ініціатива Президента щодо об'єднання українських церков викликала дискусії. Так, голова правління фонду «Майдан закордонних справ» Б. Яременко критикує П. Порошенка за те, що він «виніс за дужки» цього процесу УПЦ МП, наголосивши, що це допоможе по-справжньому здолати розкол у православ'ї. Він також назвав активні дії та переговори із Вселенським патріархом Варфоломієм про об'єднання української церкви «хорошим піаром» П. Порошенка. На думку Б. Яременка, формуванням спільного бачення процесу подолання розколу в православ'ї серед українських вірних і духовенства мала б бути спрямована діяльність П.

Порошенка від початку його президентського терміну, а не «за рік до виборів» (URL: <http://www.dw.com/uk/об'єднання-українського-православячи-почує-порошенка-константинополь/a-43439774>).

Деякі політологи вбачають в активізації цього питання виключно піар Президента напередодні виборчої кампанії. «Я бачу причину цього звернення у кризі ідей. Банкова від розпачу вирішила підняти питання церкви. Це показник виборів, що наближаються. До того ж це може бути пов'язано з тим, що нині навколо Президента з'являється дуже багато скандалів. Хтось жартував: скільки буде записів Онищенка, стільки буде і помісних церков», – сказав політолог О. Якубін. Він також додав, що в цій ситуації П. Порошенко виступає як конфесійний лідер, яким по факту Президент бути не може.

Погоджується з такою точкою зору й політичний експерт К. Матвієнко. «Використання як передвиборної технології церковного питання стало можливим через відсутність прогресу в питаннях безпеки й територіальної цілісності, бідності, інфраструктурної кризи, співпраці з ЄС і США, провалу фактично всіх “144” голосно розрекламованих “реформ”», – пише політолог на своїй сторінці у Facebook.

На його думку Київський патріархат справді є тим суспільним інститутом, який користується високим рівнем суспільної довіри. Він довів чвертю століття свого існування й розвитку не лише власну життєздатність, а й спроможність ефективно розвивати діалог зі світовою православною спільнотою. «Нині влада намагається долучитися до цієї авторитетної суспільної структури, “позичивши легітимності”», – пише К. Матвієнко (URL: <https://politerno.com.ua/2018/04/19/eksperty-pro-pytannya-pomisnoyi-tserkvy-svidchennya-kryzy-idej-u-prezidentskij-komandi-abo-chekistska-operatsiya>).

Водночас інші експерти, розглядаючи озвучений П. Порошенком намір отримати автокефалію для єдиної Української православної церкви в рамках майбутньої виборчої кампанії, вважають його, поза всяким сумнівом, хорошим піар-ходом. П. Порошенко із самого початку свого президентства заявив, що він – президент миру, а не війни, і в цей образ добре вписуються дії політика, який думає не лише про державу, а й про церкву. Заявлена П. Порошенком мета, можливо, і звучить як щось недосяжне, але вона – стратегічно важлива для майбутнього Української держави (URL: <http://www.dw.com/uk/коментар-хресна-хода-петра-порошенка/a-43436763>).

Натомість політолог О. Палій наполягає, що активність Президента довкола ідеї об'єднання Української церкви є щирою і не є частиною його передвиборної кампанії чи втручанням «держави у справи церкви». Експерт нагадує, що П. Порошенко не вперше висловлює цю ідею. Він також пояснює, що, незважаючи на те що влада не має втручатися у справи церкви, саме держава виступає ініціатором і створює умови для такого об'єднання. Адже для того щоб Вселенський патріарх підписав томос (декрет про створення помісної церкви й надання їй автономії), необхідно не лише

звернення ієрархів українських православних церков, а і звернення Верховної Ради та Президента.

Експерт також наголошує, що створення єдиної української помісної церкви не означатиме заборону діяльності УПЦ МП. «Держава не може заборонити людям вільно обирати, яку віру сповідувати», – наголосив О. Палій. Він переконаний, що «вірні Московського патріархату продовжуватимуть там молитися» і в разі об'єднання Української православної церкви (URL: <http://www.dw.com/uk/обєднання-українського-православя-чи-почує-порошенка-константинополь/a-43439774>).

Політолог С. Таран вважає, що до створення помісної церкви і відокремлення від представництва РПЦ в Україні має активним чином долучитися громадськість. «Громадянське суспільство може дуже серйозно долучитися до того, аби ми автокефалію отримали пошвидше і незалежно від політиків. У нас є законодавча база, яка дозволяє в кожній громаді, у кожному селі вже змінити конфесію своєї церкви. Для цього достатньо, аби мешканці конкретного села проголосували за те, що їхня церква належить саме до цієї конфесії. У нас церквами не володіє, власне, церква, тобто церквами володіє громада – вона може змінити юрисдикцію своєї церкви», – пояснив він. За словами С. Тарана, для цього «просто треба організуватися, зібратися» і юридично затвердити своє рішення (URL: https://espresso.tv/news/2018/04/22/ekspert_rozpoviv_yak_ukrayinskym_pravoslavnym_perevodyty_svoji_cerkvy_z_moskovskogo_do_kyyivskogo_patriarkhatu).

Більшість експертів сходяться на думці, що Москва всіляко опиратиметься автономії Української церкви, оскільки канонічне визнання УПЦ КП і УАПЦ – це дуже серйозне порушення статусу-кво, який склався на сьогодні. «Москва опиратиметься надзвичайно активно. У неї є спеціальні підрозділи для цього, спецслужби, які займаються саме церковними питаннями, а також дипломатія, яка тривалий час була заточена на те, щоб блокувати всі прагнення українців здобути автокефальну православну церкву», – прогнозує В. Єленський (URL: <http://www.dw.com/uk/коментар-хресна-хода-петра-порошенка/a-43436763>).

На думку співробітника Інституту релігії і суспільства УКУ А. Бабинського, протистояння може бути жорстким і тривалим. Найсерйозніша загроза по церковній лінії – це розрив сопричастя між Москвою та Константинополем, як це було через схожий випадок з Естонією. Утім, за словами експерта, у православ'ї це не є якась аномалія. Нещодавно, наприклад, сопричастя розривали Румунська і Єрусалимська церкви, а також Антіохійська і Єрусалимська – причини були набагато прозаїчніші. Крім того, Московський патріархат старатиметься залучити на свій бік інші церкви, на які також має чим тиснути, бо проблеми в певній мірі є у всіх.

Звісно, залучено буде світський чинник. Раніше тиск здійснювався через турецьку владу, оскільки Константинопольський патріархат діє в дуже непростому правовому полі Туреччини. Це також може відбуватися через такі країни, як Греція, Кіпр, Сербія. Важелів насправді є дуже багато. Попри

це все, вважає А. Бабинський, Константинополь може зважитися на цей крок, бо суто з пастирського боку УПЦ КП і УАПЦ – це мільйони віруючих, яких Москва свідомо поставила в умови ізоляції і вимагає, щоб усе відбулося лише в тому ключі, у якому вона трактує ситуацію. Але ці автокефальні церкви не прагнуть нічого, чого б не мали інші православні, а саме мати власний керівний центр, який був би цілком незалежним від центру іншої помісної церкви. Також варто враховувати той факт, що Московський патріархат у 2016 р. фактично зірвав Всеправославний собор, який був дуже важливим для Константинополя. Раніше надія на проведення такого собору, але повноцінного, стримувала Константинопольський патріархат від кроків в Україні. Сьогодні ні. Канонічних прав у нього також не бракує, він неодноразово пригадував, що Україна є його канонічною територією і прецеденти такого втручання існують.

Якщо говорити про внутрішньоукраїнський контекст, то, безперечно, Москва може впливати навіть на деяких ієрархів з автокефальних церков, погрожуючи серйозним релігійним протистоянням на кшталт 90-х років ХХ ст., оскільки зрозуміло, що багато парафіян УПЦ МП, священників і навіть єпископів радо перейдуть до церкви, яка матиме канонічно-визнаний статус і не буде в підпорядкуванні патріархії в Москві.

Політичний консультант О. Медведєв вважає, що Росія може організувати провокації, щоб завадити створенню єдиної помісної православної церкви в Україні. «Мене більше турбують якісь дії Москви всередині України, які можуть організувати за участі п'ятої колони. Опозиційний блок уже виступив категорично проти цього проекту. Деякі речники УПЦ МП теж висловилися проти. І за допомогою так званих “корисних ідіотів”, які можуть організувати напади на храми, акти насильства щодо священників, це використовуватиме у своїх інтересах Росія» (URL: <https://www.5.ua/polityka/do-iakykh-provokatsii-mozhe-vdatysia-rf-shchob-zavadyty-stvorenniu-yedynoi-pomisnoi-pravoslavnoi-tserkvy-v-ukraini-video-168428.html>).

За словами О. Медведєва, створення єдиної помісної православної церкви – це великий геополітичний проект. «Те, що Президент сказав про це так голосно, означає, що він напевно отримав доволі серйозні запевнення від Вселенського патріарха. І перехід цього питання в таку публічну частину, очевидно, означає те, що це справді спроба надати процесу вже незворотного характеру». Але треба розуміти, що «буде серйозний тиск з боку Москви на Константинополь, буде безліч провокацій всередині України, бо насправді це питання значно більше, ніж церковне. Церковна частина – це тільки частина цієї проблематики. Це велике геополітичне й політичне питання. Це питання остаточного розриву України з “руським миром”. Ми всі прекрасно розуміємо, що Російська православна церква і УПЦ МП – це все частина великої гібридної війни, яку Росія веде проти України. Нам важливо не недооцінити те, що наперекір цьому зробить Москва на найрізноманітніших

фронтах. Тому добре, що відбулася спроба інтенсифікувати цей процес. І на найближчий місяць Президент поставив це питання на свій порядок денний».

Після надання Українській церкві автокефалії Російська церква перестане бути беззаперечним монополістом у православному світі, заявив директор департаменту у справах релігій Мінкультури А. Юраш. «Для патріарха Варфоломія утворення помісної української церкви вирішує кілька питань, дуже для нього насущних. По-перше, головний опонент – найчисельніша, найвпливовіша Російська церква – після утвердження української перестане бути беззаперечним монополістом. По-друге, Константинополь отримає потужного союзника, бо церква-матір, яка дає автокефалію, легітимізує якусь церковну традицію, у церковний спосіб робить цю церкву вдячною безпосередньо за факт дарування автокефалії», – сказав він. За словами урядовця, таким чином Українська церква буде об'єктивно запрограмована на стратегічне партнерство й підтримку саме Константинопольського патріархату. «Друга причина, чому патріарх Варфоломій так активно почав бути прихильним до ідеї канонічного визнання Української православної церкви, полягає в тому, що він побачив, що з Росією знайти порозуміння просто неможливо», – зазначив він (URL: <http://expres.ua/news/2018/04/22/292277-ukrayinska-avtokefaliya-nanese-bolyuchogo-udaru-po-stanovyshchu-rpc-ekspert>).

Релігієзнавець, доктор філософських наук Ю. Чорноморець констатує, що «суспільство побачило велику різницю між патріотичною позицією українського православ'я і нейтральною позицією Московського патріархату. Люди зрозуміли, що своя церква – важлива для суспільства в часи кризи і випробувань. Соціологія фіксує більшу кількість людей, яка з розумінням ставиться до необхідності такої церкви в Україні, хоча фанатизму щодо цієї ідеї не існує». Попри це, вважає експерт, більшість українців підтримають ідею створення єдиної помісної церкви, якщо вона реалізується на вищому рівні. «За будь-яких ініціатив знайдуться незгодні. Але їм слід розуміти, що суспільство, держава і самі церкви зацікавлені в об'єднанні. Ми живемо в країні з давньою християнською традицією, тут, може, й повинна бути єдина помісна православна церква. Маргінали будуть завжди. Наприклад, в Україні є люди, які підтримують комуністичну ідею, але це не завадило державі заборонити комуністичну символіку. Треба розуміти вимоги сьогодення і реалізовувати їх. Єдність українського православ'я – це і є вимога сьогодення».

Тож як би не розвивалися подальші події, на сьогодні зроблено важливий крок на шляху створення Української незалежної православної церкви. Реалізація ініціативи, яку озвучив П. Порошенко, у перспективі матиме дуже серйозні наслідки не лише для України, а й для всього православного світу.

Національний форум депутатів місцевих рад, ініційований Аграрною партією України

21 квітня з ініціативи Аграрної партії України в терміналі F аеропорту «Бориспіль» відбувся Національний форум депутатів місцевих рад, на якому обговорювалися проблеми місцевого самоврядування. Учасники зібрання наголошували на надмірній централізації влади і відсутності ефективної системи управління державою. На їхнє переконання, справжнє самоврядування й дієві реформи є питанням виживання Української держави.

Як зазначають політичні оглядачі, форум став дискусійним майданчиком для обговорення глобальних проблем України й напрацювання стратегічного бачення пріоритетів розвитку країни як на місцевому, так і загальноукраїнському рівнях. У ньому взяли участь близько 1 тис. 800 учасників. Більшість із них – депутати місцевих рад від Аграрної партії. Серед гостей форуму – фахівці провідних експертних центрів із США, Великої Британії, Польщі, Литви, дипломатичного корпусу іноземних держав в Україні, а також світові й українські політики, аналітики (URL: <https://agroparty.org.ua/pres-tsentr/novini/stratehii-poriatunku-derzhavy-iak-pryruynty-khaos-u-derzhavnomu-upravlinni>. 2018. 21.04).

Як інформують ЗМІ, ініціатором проведення форуму була Аграрна партія, тому саме представники цієї партії були головними доповідачами зібрання. Зокрема, лідер Аграрної партії В. Скоцик наголосив на недосконалості реформ, які проводить влада. «В Україні немає базового закону про адміністративно-територіальний устрій. Про яку дієву децентралізацію може йтися? І так само відбувається з іншими реформами, бо парламент не виконує своєї функції. Ефективні реформи можна провести в Україні за два-три роки. Але головною передумовою цього є оновлення парламенту за рахунок справжніх ідеологічних партій», – зазначив лідер Аграрної партії.

На думку політика, в Україні немає цілісної системи управління державою, чіткого розподілу повноважень і стратегії дій влади. Це призвело до стагнації економіки, що базується на виробництві сировини, зубожіння, а також втечі трудових та інтелектуальних ресурсів. «Кожна держава світу живе своїми інтересами, захищає свої ринки. Україна в умовах глобальної конкуренції також має переслідувати чітку мету – бути мирною, самодостатньою, заможною країною. Але цього не досягнути без зміни системи управління і відмови від сировинної економіки. А нові вектори розвитку має закласти новий парламент», – підкреслив В. Скоцик (URL: <https://agroparty.org.ua/pres-tsentr/novini/bez-onovlennia-vlady-zrostaie-ryzyk-vtraty-derzhavnosti-vitalii-skotsyk>. 2018. 21.04). Цими словами він дав зрозуміти, що Аграрна партія готова йти на парламентські вибори й перемагати, щоб змінити ситуацію в країні.

У свою чергу заступник голови Аграрної партії з регіонального розвитку О. Корбан запевнив, що нагальним завданням є ліквідація дублювання повноважень між урядом і Адміністрацією Президента, між місцевими радами й державними адміністраціями. На його переконання, Україні на всіх щаблях потрібен баланс у трикутнику повноважень, ресурсів і відповідальності. «Надмірна централізація влади – спадок радянської системи, яка діяла за умов монополії однієї партії та 90-відсоткової частки державної власності. Наслідком таких процесів є ручне управління фінансами, дотаційність 95 % територій, їх деградація та демографічний спад. На мою думку, Україні потрібна дворівнева система управління, при якій ОТГ створюються на території окремих районів. Відповідно мають розподілятися ресурси і повноваження», – наголосив О. Корбан.

Під час форуму мали можливість виступити представники місцевих органів влади. Вони підтримали пропозиції лідерів Аграрної партії й наголосили на необхідності прискорення реформ. Як зазначила Л. Милашевич, голова Семенівської селищної ради ОТГ від Аграрної партії, без децентралізації не можна говорити про дієву реформу освіти чи медицини, оскільки всі ці процеси тісно пов'язані. «Нам треба зараз чітко проаналізувати добровільне об'єднання громад. У законі слід було передбачити, що громади мають об'єднуватися в разі спроможності. Якщо не прораховувати потенціал конкретних громад, то можна звести нанівець сенс їх об'єднання», – зазначила вона.

За її словами, наявні фінансові ресурси громад не відповідають потребам, які продиктовані новими повноваженнями.

Член президії Політичної ради Аграрної партії М. Поживанов також різко розкритикував реформи, які проводить центральна влада, і заявив, що в Україні, замість децентралізації, триває феодалізація. «Подекуди ОТГ створюють під конкретне господарство, а село без ресурсів виявляється нікому не потрібним», – наголосив політик.

Ще більш жорстко учасники форуму розкритикували економічну політику влади. Зокрема, на думку В. Шандри, члена президії Політичної ради Аграрної партії, Україна має включитися в нинішню четверту технологічну революцію, яка супроводжується цифровими технологіями, роботизацією праці, появою безпілотного транспорту тощо. «Проте мало розвивати науку – потрібна ще і вільна ринкова економіка, у якій інвестори захищені від податкового тиску й корупції. Кожна технологічна революція змінює світ і відкидає назад країни, які в ній не беруть участі», – підкреслив В. Шандра.

За його словами, через недолугу економічну політику в рейтингу країн за ВВП на душу населення Україна посідає 115 місце, у рейтингу за індексом економічної свободи – 150 місце.

Подібну точку зору поділяє й О. Пасхавер, президент Центру економічного розвитку. На його переконання, постіндустріальна революція є викликом для України – з огляду на модель української економіки. «Тому

питання реформ для нас – це питання виживання країни. Нинішня ситуація така, що зростання на 2–3 % на рік, яке може демонструвати Україна, означає відставання від світу. Треба зростати швидше», – наголосив О. Пасхавер.

На думку багатьох учасників зібрання, соціально-економічна політика влади гальмує розвиток економіки та спричинила значний вплив робочої сили за кордон. На цьому наголосив А. Кінах, президент Українського союзу промисловців і підприємців. Він вважає трудову міграцію однією з основних загроз. «Серед трудових мігрантів у Польщі 87 % – це українці. У Польщі збільшуються навіть українські інвестиції, бо там засновує свої підприємства український бізнес. Україна – у десятці держав світу з найбільшою втратою населення. Чад, ЦАР, Сомалі – наші сусіди в цьому списку. За минулий рік Україна втратила 198 тис. осіб. Нам потрібна чітка статистика – перепис населення кожні 10 років, а також державні програми зі створення робочих місць в Україні», – вважає А. Кінах.

Учасники Національного форуму не оминули й проблеми національної безпеки, яка, на їхнє переконання, не досконала та потребує негайного реформування, адже загроза вторгнення ворожих сил в Україну залишається актуальною. Як заявив заступник міністра оборони України адмірал І. Кабаненко, наступна фаза російської агресії може мати місце на морі. «У Криму ми втратили 70 % наших ВМС. І наші безпекові спроможності на морі сьогодні дуже обмежені. Немає постійного патрулювання нашої виключної морської економічної зони, бракує необхідних для цього платформ. Саме з моря є серйозні загрози територіальній цілісності України», – зазначив І. Кабаненко.

У свою чергу співзасновник Українського інституту майбутнього Ю. Романенко переконаний, що Україні треба готуватися до глобальної війни та жорсткої конкуренції. За його словами, реально в Україні живе 35 млн осіб. З них лише 12 млн працездатного населення, але тільки половина з цих працівників генерують додану вартість. На цей виклик для економічної безпеки в нинішньої влади нема відповідей.

При цьому учасники зібрання акцентували увагу на необхідності посилювати не лише збройні сили для відсічі ворогу, а й активізувати інформаційну політику. Як зазначила голова Луганської обласної організації Аграрної партії, голова Сватівської районної ради В. Сліпець, потрібно боротися не лише за території, а за розум і серця людей. «Без цього повернути території – це не розв'язання проблеми. Ми започаткували проект “Луганщина у нас одна”. У рамках проекту ми організуємо на пунктах перетину ярмарки, висадку дерев. Потрібне живе спілкування й активна інформаційна робота з людьми, що опинилися на тимчасово окупованих територіях», – наголосила В. Сліпець.

Підсумовуючи роботу Національного форуму, лідер Аграрної партії В. Скоцик висловив упевненість, що політична сила зможе ввійти в новий парламент з добрим результатом, щоб оновити владу й нівелювати ризики нових соціальних потрясінь і поразок на світових ринках. Чітке й ефективне

державне управління, деолігархізована економіка, сильне самоврядування – це ті елементи стабільного розвитку держави, які відстоюватиме Аграрна партія у владі.

Він нагадав, що Аграрна партія стабільно входить у трійку переможців місцевих виборів. На виборах до ОТГ 29 квітня вона планувала істотно поліпшити свій результат. Якщо в грудні минулого року партія отримала 14 % голосів, то у квітні планувала здобути 21 %.

За його словами, програма дій Аграрної партії містить три ключові завдання. Вона спрямована передусім на демонополізацію економіки, формування справжнього середнього класу і швидку розбудову нової структури державного управління. «Наша команда постійно розширюється, і ми маємо всі можливості свою програму реалізувати – спочатку на місцевому рівні, а потім у парламенті. Маємо вже близько 5 тис. депутатів місцевих рад і весь час нарощуємо кадровий потенціал. Перемоги на місцях обов'язково переростуть у перемогу на парламентських виборах 2019 р.», – переконаний лідер Аграрної партії.

Він заявив, що партія має 14 % реальної підтримки населення. «Люди, гроші, законодавство – три важливі речі, що необхідні для побудови успішної держави. 2019 р. стане рубіконом, який ми маємо здолати разом задля єдиної мети. Якщо ми, український народ, не виграємо вибори, можемо взагалі втратити державність. Ми маємо усвідомити, що нам слід навчитися жити в демократичному світі, де партія є інструментом врядування», – заявив В. Скоцик (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/skotsik-agrarnaya-partiya-vzletit-samolet-1524492390.html>. 2018. 23.04).

Таку впевненість лідера Аграрної партії не поділяють соціологи. Адже, за різними дослідженнями, станом на кінець квітня Аграрна партія навіть не наближається до прохідного бар'єра. Безпосередньо ж Національний форум був черговою спробою Аграрної партії заявити про себе. Щоправда, експерти дуже мало приділили уваги цій події, імовірно через низький рейтинг партії.

За інформацією ЗМІ, лише сім політичних партій можуть пройти до Верховної Ради. Такі результати соціологічного опитування, проведеного компанією «Соціс».

За ВО «Батьківщину» Ю. Тимошенко готові проголосувати 10,7 % опитаних респондентів; за партію «Громадянська позиція» А. Гриценка – 8,3 %; за партію «Слуга народу» В. Зеленського – 7,8 %; за БПП «Солідарність» – 7,7 %; Опозиційний блок Ю. Бойка – 7,1 %; за партію «За життя» В. Рабиновича – 5,3 %; Радикальну партію О. Ляшка – 5 % респондентів.

Натомість дослідження The Belgium-Ukraine Research Institute (BURI), проведене 27 квітня 2018 р., має трохи інші дані: «Батьківщина» – 12,3 %; БПП «Солідарність» – 11,4 %; партія «За життя» – 7,9 %; партія «Громадянська позиція» – 7,8 %; Опозиційний блок – 7,4 %; Радикальна партія – 6,9 %; партія «Слуга народу» – 5,7 %; «Самопоміч» – 5,3 %;

Об'єднання правих сил – 4,1 % (URL: http://ukraine-elections.com.ua/socopros/parlamentskie_vybory).

Соціологічна група «Рейтинг» 26 квітня 2018 р. оприлюднила свої дослідження, за якими «Батьківщина» отримала б 9,2 %; Опозиційний блок – 6,1 %; партія «Слуга народу» – 5,9 %; «Громадянська позиція» – 5,7 %; Радикальна партія – 4,9 %; партія «За життя» – 4,7 %; БПП «Солідарність» – 4,5 %; «Самопоміч» – 3,1 %.

Дослідження мають значні розбіжності, на що ймовірно і сподіваються політики, зокрема й в Аграрній партії. Проте ні в одному дослідженні Аграрна партія не набирає достатньо голосів.

Щодо виборів до місцевих органів влади 29 квітня 2018 р., то й тут сподівання лідерів Аграрної партії не виправдовуються, але все ж представники цієї партії мають певний успіх. За даними Комітету виборців України, кандидати на посаду голови об'єднаних територіальних громад від Блоку П. Порошенка перемогли у 21 ОТГ, самовисуванці – у 13, кандидати від «Батьківщини», Аграрної партії, Опозиційного блоку, Радикальної партії та партії «Наш край» здобули по одній перемозі. В організації заявили, що не мають даних про результати виборів голови Білогірської селищної ОТГ на Хмельниччині (URL: www.radiosvoboda.org/a/news/29200966.html. 2018. 6.05).

У КВУ з посиланням на Блок П. Порошенка повідомили, що в результаті голосування за партійні списки на виборах в чотирьох міських ОТГ перемогли 40 кандидатів від БПП, 20 від «Батьківщини», 11 від Радикальної партії, 10 від Опозиційного блоку, шість від «Народного фронту», сім від Народного руху України, по п'ять від Аграрної партії та «Самопоміч», чотири від «Нашого краю» та по два від партії «УКРОП» і «Справедливість».

Крім того, за інформацією КВУ, під час голосування за кандидатів на виборах до сільських, селищних і міських рад перемогли 277 кандидатів від «Батьківщини», 212 від БПП, 106 від Аграрної партії, 44 від партії «Наш край», 39 від Радикальної партії, 25 від партії «УКРОП», 20 від Опозиційного блоку, 16 від «Самопоміч», дев'ять від «Народного фронту», шість від ВО «Свобода», чотири від партії «Громадянська позиція». У даних не враховуються результати депутатів-самовисуванців.

При цьому в КВУ заявили, що під час виборів спостерігалися значні порушення законодавства. «Політичні партії встановили “рекорд” за масштабами підкупу виборців. Вибори 29 квітня стали найбільш брудною кампанією за всю історію виборів до об'єднаних територіальних громад (ОТГ), починаючи з жовтня 2015 р.», – зазначив голова Комітету виборців України О. Кошель (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vybory-oto-29-aprelya-stali-samoy-gryaznoy-1525079625.html>. 2018. 30.04).

За його словами, до спостерігачів КВУ надійшла інформація про 25 фактів підкупу (реальна цифра могла бути значно більшою), правоохоронці відкрили кримінальні провадження в п'яти областях, у день голосування було спіймано на гарячому трьох скупників голосів. І це при тому, що вибори

відбувалися лише в 40 ОТГ. Як зазначили у КВУ, абсолютними рекордсменами з купівлі голосів є політичні партія «Батьківщина», Аграрна партія України, партія «Наш край». Кілька фактів підкупу зафіксовано з боку Радикальної партії, по одному – у «БПП» і «Самопоміч».

О. Кошель зазначив, що спроби організувати системний підкуп можуть повторитися у всеукраїнському масштабі під час парламентських виборів-2019.

Натомість в Аграрній партії звинувачують саме провладні сили в порушенні виборчого законодавства й заявили, що за нинішньої виборчої системи Україна ще щонайменше на п'ять років залишиться під владою олігархів і погрузне в корупції й боргах. «Вибори до об'єднаних територіальних громад 29 квітня 2018 р. укотре підтвердили необхідність негайної зміни виборчого законодавства, на чому неодноразово наголошувала Аграрна партія», – ідеться у зверненні президії Політичної ради Аграрної партії до українського народу (URL: <https://agroparty.org.ua/.../vybory-29ho-kvitnia-zasvidchyly>).

За словами лідерів Аграрної партії, представники політпроектів олігархів розглядали ці вибори як підготовку до президентської та парламентської кампаній, що мають відбутися у 2019 р., намагалися за будь-яку ціну здобути на місцях повний контроль, застосовуючи всі можливі ресурси – від адміністративного й фінансового тиску до монополізації інформаційного простору. «Наші опоненти показали, що не здатні конкурувати з Аграрною партією не лише в ідеологічному, а й у правовому полі. Вони фактично намагалися зірвати виборчий процес. Арсенал їхніх методів вражає: використання адмінресурсу, погрози, фізичне насильство, підпали майна, спроби зняти кандидатів від партії через корумповані суди або зірвати вибори на окремих ділянках, поширення недостовірної інформації про політсилу через підконтрольні ЗМІ та навіть звинувачення у підкупі виборців», – ідеться в документі. При цьому не було названо конкретних порушників і повідомлень про звернення до правоохоронних органів.

Натомість в Аграрній партії відзвітували про свій успіх на виборах. За інформацією, яку оприлюднила партія, вона здобула переконливу перемогу на виборах до об'єднаних територіальних громад у Херсонській, Хмельницькій, Івано-Франківській, Запорізькій, Сумській, Тернопільській, Рівненській областях. «Майже 15 % мандатів серед депутатів, висунутих політсилами у селах та містах по всій країні, – чергове підтвердження беззаперечного лідерства Аграрної партії, адже це вже п'ята хвиля виборів поспіль, на яких вона входить до переліку переможців», – зазначається у зверненні Аграрної партії.

Натомість у громадському русі «Чесно вважають, що Аграрна партія вдало користується міфами про земельну реформу та спекулює на низькому рівні обізнаності українців про ринок землі. Таким чином, вона забирає електорат у найбільшого конкурента БПП – ВО «Батьківщини». За свою

історію Аграрна партія України доволі вдало підлаштовувалася як під настрої виборців, так і під закулісні політичні розклади. До Революції гідності партія перебувала під впливом регіоналів (URL: https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/2017/08/agrarna_partija_zahysnyky_sela_chy_lobisty_agroholdyngiv/index.html).

Експерти ж запевняють, що за «добрим наміром» «аграріїв» покращити життя селян криється лобізм, вигідний великому агробізнесу та чиновникам з доступом до земельного ресурсу. Наразі Аграрна партія – третя в країні за кількістю мерів і п'ята за кількістю місцевих депутатів.

За словами експертів, фінансують Аграрну партію великі агрохолдинги, що дало змогу «аграріям» очолити список офіційно найбагатших політичних партій України за кількістю внесків, обігнавши парламентські партії.

У свою чергу народний депутат від Радикальної партії О. Ляшка І. Мосійчук звинуватив Аграрну партію в лицемірстві й пояснив її позицію щодо продажу землі фінансуванням олігархами.

За словами І. Мосійчука, серед спонсорів Аграрної партії України є представники майже всіх провідних агрохолдингів країни. «З усього виходить, що агроолігархи й іноземні інвестори, а це встановлено НАЗК, вкладаються у партію Скоцика з метою провести до парламенту політичну силу, яка відкриє їм ринок землі», – підкреслює політик (URL: <https://informator.news/ahrranu-partiyu-skotsyuka-finansuyut-oliharhy-ta-inozemtsi-mosijchuk>).

Він також вказує на те, що голова Аграрної партії В. Скоцик уникає чітких відповідей щодо ставлення до ідеї продажу землі в Україні. «Журналісти прямо запитують у Скоцика, чи його партія підтримує продаж української землі? А Скоцик у відповідь каже: ми за закінчення земельної реформи. І так декілька разів. Тобто Скоцик уникає прямої відповіді на пряме питання, бо сам Скоцик і його партія – за продаж української землі», – наголосив І. Мосійчук.

Деякі експерти вважають, що Аграрна партія сьогодні – це група лідерів на чолі з В. Скоциком, які отримали реальну владу в ній. Вони керують і мають якийсь конкретний план продовжувати свою діяльність. Проте не до кінця зрозуміло, які наміри в цієї партії. Адже лідери партії традиційно критикують владу й обіцяють навести лад, коли матимуть більшість у парламенті. Але не можуть продемонструвати успіхи навіть там, де вони мають значне представництво в місцевих органах влади. «І найцікавіше... А які їхні подальші наміри: якою діяльністю партія буде займатися, які регіони будуть пріоритетними, які напрями роботи?» – зазначив експерт Інституту політичної освіти О. Солонтай.

Наразі чіткої відповіді на ці питання від керівників АПУ немає. Зрозуміло одне: вона змінюватиметься! Адже, мабуть, не випадково політтехнолог С. Гайдай зазначив, що «в майбутньому партія змінить галузеву назву на всеукраїнську», але як це вплине на перебіг подій і як змінить роль Аграрної партії України, покаже час.

Встреча глав внешнеполитических ведомств стран НАТО и украинско-венгерские разногласия в оценках политиков и экспертов

27 апреля в Брюсселе состоялась встреча министров иностранных дел стран – членов НАТО, главной темой которой стала подготовка к запланированному на июль саммиту НАТО.

Как сообщают СМИ, в ходе встречи внимание также было уделено политике России, Ближнего Востока, Северной Африки, Афганистана и Западных Балкан.

Указывая на «опасное поведение» руководства РФ, в том числе аннексию Крыма, кибератаки, дезинформацию, вмешательство в выборы и поддержку сирийского режима, Генеральный секретарь НАТО Й. Столтенберг отметил, что Альянс ответил на эти вызовы «решимостью и единством, укрепив коллективную оборону».

Вместе с тем он подчеркнул, что НАТО остается открытым для конструктивного диалога с Россией и продолжает работать в направлении следующего заседания совета Россия – НАТО. «Мы согласились с тем, что наша политика двойного пути (а именно сильного сдерживания и обороны в сочетании с осмысленным диалогом) – правильная, – сообщил Й. Столтенберг. – Мы должны развивать более эффективные инструменты для противостояния этим гибридным угрозам. В то же время НАТО остается приверженной диалогу с Россией» (URL: <http://www.dw.com/ru>).

При этом главы МИД стран – участниц НАТО и госсекретарь США М. Помпео, который также принял участие в мероприятии, подтвердили, что Североатлантический альянс не вернется к обычной работе с РФ до тех пор, пока не будут выполнены Минские договоренности. «Госсекретарь Помпео и министры иностранных дел... подтвердили: Североатлантический альянс не вернется к работе в обычном режиме с Россией до тех пор, пока Россия не выполнит свои обязательства в рамках Минских договоренностей, выведет силы и прекратит поддержку подконтрольных сил в Донбассе, вернет контроль над Крымом Украине», – сообщила официальный представитель Госдепа США Х. Нойерт (URL: <http://expert.org.ua/v-mire/2018/nato-ne-planiruet-vozvrashchatsya-k-obychnoy-rabote-s-rf-do-ispolneniya-minskih>).

Участники встречи также обсудили перспективу вступления Украины в Североатлантический альянс. По словам М. Помпео, в НАТО есть большая группа стран, которые ждут присоединения Украины к Альянсу.

Госсекретарь США подчеркнул, что в ходе встречи шла речь о разных подходах к предоставлению Украине плана действий относительно членства в НАТО, но украинской власти необходимо провести еще много работы, чтобы добиться его получения.

В свою очередь Й. Столтенберг подтвердил, что в ходе встречи главы МИД обсудили стремление Украины к присоединению к Альянсу, и отметил

при этом, что политика открытых дверей является историческим достижением НАТО и вносит значительный вклад в поддержание политической стабильности в мире. «Украина также выразила желание стать членом НАТО. Министры обсудили это вопрос. Только от конкретной страны зависит, хочет ли она присоединиться к Альянсу. Только страна может подать заявку, а 29 стран решить, как ответить на нее. Никто не может влиять на это решение», – заявил Генеральный секретарь НАТО (URL: <http://news.liga.net/politics/news/glavy-mid-stran-nato-obsudili-stremlenie-ukrainy-v-alyans>).

О том, что Украина будет настаивать на получении Плана действий по членству в НАТО, в очередной раз заявлял Президент П. Порошенко в ходе выступления на XI Киевском форуме по безопасности, прошедшем в апреле. Он отмечал, что стратегические решения по определению восточно-европейских границ Европейского Союза и НАТО сегодня были бы своевременными. «Лучшего случая не будет. Украина, Молдова и Грузия принадлежат к западному альянсу и должны быть его частью. Это наша повестка дня. До следующих встреч высшего уровня с НАТО и ЕС. Что касается НАТО, мы будем настаивать на программе усиленных возможностей для Украины и Плана действий по членству», – заявил он (URL: <http://gordonua.com/news/politics/poroshenko-my-budem-nastaivat-na-plane-deystviy-po-chlenstvu-v-nato-241177.html>).

Событием, которое вызвало существенный резонанс в украинской медиа-сфере, стало блокирование Венгрией заседания Комиссии Украина – НАТО на министерском уровне. Как сообщил об этом Й. Столтенберг, «мы не проводим Комиссию НАТО – Украина на уровне глав МИД 27 апреля, так как она была блокирована Венгрией, у которой есть возражения из-за украинского закона о языке» (URL: <https://russian.rt.com/world/news/506999-nato-ukraina-mid-vengriya>).

Й. Столтенберг считает важным, чтобы Венгрия и Украина как можно быстрее пришли к согласию в спорных вопросах. При этом, по его мнению, консультации между НАТО и Украиной можно провести на уровне послов, но внутри НАТО существует также большая поддержка и относительно проведения саммитов на уровне министров иностранных дел, подчеркивает он.

Обозреватели напоминают, что отношения между Украиной и Венгрией обострились в связи с новым украинским законом об образовании, который вступил в силу 28 сентября 2017 г. Власти Венгрии считают нарушением прав венгерского меньшинства норму закона об обязательном получении образования на государственном языке. Из-за этого Венгрия уже несколько раз блокировала встречи в рамках сотрудничества Украины с ЕС и НАТО.

Комментируя позицию Венгрии, глава миссии Украины в НАТО В. Пристайко заявил: «Я бы не сказал, что Венгрия вновь заблокировала комиссию, она ее и не разблокировала. Каждое заседание – это отдельное

мероприятие, у нас они происходят несколько раз в год, на разных уровнях. Венгрия предупреждала, ...что она будет блокировать – и делает это. На уровне министров иностранных дел и министров обороны».

По словам главы украинской миссии, впервые Венгрия заблокировала заседание Комиссии Украина – НАТО в прошлом году. «Это было заседание на уровне министров обороны. Потом министров иностранных дел, в феврале опять министров обороны, сейчас заседание, на котором собираются все министры иностранных дел стран – членов НАТО плюс Украина, в частности в это время мы собирались провести заседание Комиссии Украина – НАТО... Следующее заседание министров обороны в июне. Я подозреваю, что результат будет таким же», – сообщил В. Пристайко.

Он не исключает при этом, что запланированное на июль заседание Комиссии Украина – НАТО на уровне глав государств и правительств также может быть заблокировано. «Венгры шантажируют нас. Пытаются сделать так, чтобы мы отказались от реформы нашего закона об образовании, реформирования образования...И вот Венгрия не нашла лучшего варианта, чем использовать НАТО для того, чтобы шантажировать нас, хотя Альянс не имеет абсолютно ничего общего с образованием национальных меньшинств», – считает глава миссии Украины в НАТО (URL: <https://rian.com.ua/politics/20180423/1034539361/vengry-ukraine-shantajiruut-nato.html>).

Глава МИД Венгрии П. Сийярто заявил, что то, состоится ли заседание Комиссии Украина – НАТО на высшем уровне, зависит от Украины. По его словам, он обсудил этот вопрос с Генсеком НАТО Й. Столтенбергом. «Если украинское правительство вернет нарушенные права венгров, мы не будем против заседания комиссии», – заявил он (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2018/04/27/7081116>).

Глава венгерского внешнеполитического ведомства также подверг критике решение суда в Украине об отмене закона об основах государственной языковой политики, который разрешал использование региональных языков в работе госорганов.

В пресс-службе венгерского МИД отметили, что серия событий в Украине, которыми обеспокоены в Венгрии, началась с Закона Украины «Об образовании», а продолжилась нападениями на штаб-квартиру Общества венгерской культуры Закарпатья.

По словам министра, Украина ожидает от Европы проявления солидарности и в то же время «наносит удары в спину» жестокими мерами по отношению к национальным общинам. «Украина не может восприниматься всерьез как страна, которая действительно хочет укрепить связи с ЕС и НАТО», – заключил он (URL: <https://russian.rt.com/ussr/news/487995-mid-vengriya-ukraina-evropa>).

При этом глава венгерского МИД отрицает, что Венгрия могла бы проводить свою политику в отношении Украины «по заказу россиян». «Мы с возмущением решительно отвергаем кампанию лжи, которую запустили

украинские политики, согласно которой на политику Венгрии в отношении Украины может быть какое-то российское влияние», – заявил министр. По его словам, венгерское правительство в своих действиях руководствуется намерением добиться того, чтобы Украина как можно скорее отказалась от законов, которые «дискриминируют права 150 тыс. закарпатских венгров».

П. Сийярто отмечает, что Венгрия ожидает большего проявления солидарности со стороны НАТО, подчеркивая, что Альянс практически «делает украинцам поблажку» за их геополитическую позицию.

Проведение саммитов Украина – НАТО зависит не от венгров, а «исключительно от украинцев», резюмирует министр (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-polytics/2450737-sijarto-otricaet-zakaz-kremla-v-konflikte-vengrii-s-ukrainoj.html>).

Ранее П. Сийярто также заявлял, что Будапешт может инициировать пересмотр Соглашения об ассоциации Украины с ЕС из-за украинского закона об образовании.

Эксперты указывают, что, кроме этого закона, диалогу между двумя странами препятствовало решение о переброске украинских солдат в г. Берегово, где компактно проживает венгерская община. «Нас беспокоят провокации, которые возникают сегодня часто на территории Закарпатья, и они учащались почти с каждой неделей, чего никогда не было почти за 26 лет раньше. Поэтому, конечно, это вызывает беспокойство, это исключительно из соображений безопасности и с целью избежать каких-либо провокаций», – прокомментировала это решение представитель украинского МИД М. Беца (URL: <https://topwar.ru/138502-ekspert-poroshenko-zakryl-sebe-dorogu-v-nato-perebroskoj-voysk-k-zapadnoy-granice.html>).

Глава МИД Венгрии П. Сийярто призывал украинские власти отказаться от этих планов, высказав возмущение, что в Минобороны Украины объяснили такое решение угрозой территориальной целостности страны. «Это означает, что Киев рассматривает венгерское национальное меньшинство как фактор угрозы. Это возмущает, и Венгрия отвергает это самым решительным образом», – заявил министр (URL: <https://topwar.ru/138502-ekspert-poroshenko-zakryl-sebe-dorogu-v-nato-perebroskoj-voysk-k-zapadnoy-granice.html>).

«Опасения Венгрии понятны. В случае возникновения какого-то кризиса эти войска могут использоваться как полицейские», – сказал директор украинского Института анализа и менеджмента политики Р. Бортник. При этом, по его мнению, передислокация «связана не с угрозой территориальной целостности, а с общим увеличением армии, численность которой с 2013 г. возросла как минимум в 2,5 раза. Вот почему восстанавливаются старые военные части». «О каком вступлении в ЕС говорить, если Венгрия заблокировала диалог? С другой стороны, для Будапешта происходящее с венгерской общиной в Украине – это удар по правому венгерскому правительству, которое якобы не способно защитить своих соотечественников за рубежом», – отметил эксперт.

По мнению политолога, власти Украины все же будут вынуждены пойти на уступки, иначе Венгрия и впредь не станет поддерживать сближение Украины с ЕС и НАТО (URL: <https://topwar.ru/138502-ekspert-poroshenko-zakryl-sebe-dorogu-v-nato-perebroskoj-voysk-k-zapadnoy-granice.html>).

В то же время, по заявлению постоянного представителя Украины при Совете Европы Д. Кулебы, украинская сторона не намерена идти на уступки Венгрии по языковой норме закона об образовании. «Ни с нашей, ни с их стороны уступок нет. Мы не боимся этого дипломатического противостояния, если мы убеждены, что действуем правильно, в рамках наших международных обязательств. Мы не хотим воевать политически с Венгрией, но и идти на неадекватные требования, удовлетворять их мы не готовы», – подчеркивает Д. Кулеба (URL: <https://russian.rt.com/ussr/news/504234-ukraina-vengriya-yazyk>).

По мнению министра иностранных дел Польши Я. Чапутовича, в условиях блокирования Венгрией проведения заседаний Комиссии Украина – НАТО следует искать возможности для проведения «менее формальных» встреч между Киевом и Брюсселем. «Возможно, мы найдем выход, другой, менее формальный формат, чтобы украинцы могли участвовать в этой дискуссии», – заявил Я. Чапутович (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2450795-komissia-ukrainanato-glava-mid-polsi-predlagaet-izmenit-format-vstrec.html>).

Эксперт Института политического образования А. Солонтай отмечает, что на сотрудничество между Украиной и НАТО все эти разногласия имеют «техническое влияние», стратегически же Венгрия остается союзником Украины.

В то же время эксперт полагает, что в ближайшие годы шансов на вступление Украины в НАТО не существует. «Поэтому дискуссия будет замедлена. Она не будет острой, потому что все понимают, что никакой перспективы в ближайшие годы Украине стать членом НАТО не существует» (URL: <https://gs.fm/texts/20180404/7412074.html>).

Заместитель директора Института мировой политики М. Белесков, комментируя ситуацию вокруг противостояния Венгрии и Украины, которое оказывает существенное влияние на взаимодействие последней с НАТО, подчеркивает, что «объяснять такие трудности с соседями только влиянием РФ – означает пренебрегать объективными тенденциями». По мнению эксперта, сегодня политические элиты стран Центральной и Восточной Европы переходят к мобилизации своего электората через эксплуатацию проблематики, связанной с национализмом. Этот путь М. Белесков считает безальтернативным и для президента Венгрии В. Орбана. «Как видим, обвинения в растущем влиянии Кремля далеки от реальности. Они не помогут... решить дилемму, перед которой в ожидании Брюссельского саммита НАТО оказалась Украина», – говорит М. Белесков.

Это заседание, по его словам, имеет принципиальное значение для украинской власти. «И тут мы видим яркое отражение внешней политики, которая по большей части ориентируется не на содержание, а на символы и форму. Возвращение украинской власти к осторожным разговорам о важности получения Плана действий относительно членства в НАТО – пример такой тенденции. Но разговоры о том, что своими действиями Венгрия блокирует евроатлантическую интеграцию Украины, отражают полное непонимание сути этого процесса. Его успех связан с реализацией Стратегического оборонного бюллетеня (реформа военной сферы) и Годовой национальной программы (комплексная реформа государственной вертикали). И здесь Будапешт вряд ли может навредить», – рассуждает эксперт (URL: <https://nv.ua/opinion/bielieskov/ostavte-v-pokoe-ruku-kremlja-2465867.html>).

Поэтому, по его мнению, блокирование Венгрией саммитов разных уровней не может иметь реальных негативных последствий для евроатлантической интеграции Украины. Но Украина оказывается здесь перед сложной дилеммой. С одной стороны, острая необходимость провести заседание Комиссии Украина – НАТО, где можно продемонстрировать интеграционные успехи, с другой – принципиальность Венгрии, которая не собирается идти на уступки в языковых вопросах.

В НАТО, в свою очередь, считают украинско-венгерские разногласия исключительно вопросом двусторонних отношений. Поэтому не видят необходимости вмешиваться, убеждая Венгрию изменить свою позицию.

Поэтому украинской власти придется взвесить все «за» и «против» и принять соответствующее решение. Успех стратегии Украины в этой ситуации, по мнению наблюдателей, будет зависеть от расстановки приоритетов и готовности жертвовать второстепенным.

Н. Вербицька, власкор. СІАЗ НБУВ

Польський Закон «Про Інститут національної пам'яті»: погляд з України

Тема українсько-польських відносин, яка вже протягом тривалого часу перебуває в центрі уваги ЗМІ й обговорюється в українських експертних і політичних колах переважно в площині суперечок щодо історичної правди, нещодавно отримала черговий інформаційний привід для свого розвитку. Цього разу резонанс спровокувало ухвалення польським парламентом нової редакції Закону «Про Інститут національної пам'яті» (ІНП), яка значно розширює повноваження цієї установи у справі розслідування «злочинів, вчинених проти польського народу та його доброго імені». На відміну від аналогічної установи в Україні, польський Інститут національної пам'яті має прокурорські функції. Він був створений на основі Головної комісії з розслідування німецьких злочинів, яка існувала з 1940-х років. У 1990-х

роках вона була переформатована на нинішній польський ІНП, якому додали функції розслідувань радянських злочинів проти поляків і злочинів польської комуністичної влади. Польський ІНП має розслідувати «нацистські, комуністичні та інші злочини, які є злочинами проти миру, злочинами проти людяності, військовими злочинами».

Нове польське рішення вносить зміни до двох розділів закону про Інститут національної пам'яті. Крім нацистських і комуністичних злочинів, виділяють «злочини українських націоналістів та членів українських формувань, що співпрацювали з Третім німецьким рейхом», які вчинялися з 1925 до 1950 р. і «полягали у застосуванні насилля, терору чи інших форм порушення прав людини щодо груп населення, а передусім щодо польського населення». Ця норма стосується, зокрема, Волинської різанини, яку Варшава раніше визнала геноцидом. Згідно із Законом, невизнання таких злочинів загрожуватиме штрафом або позбавленням волі на три роки. Передбачається також запровадження кримінальної відповідальності за приписування польським громадянам чи державі злочинів, вчинених Третім рейхом під час Другої світової війни, у тому числі за публічні висловлювання про причетність поляків до голокосту і використання формулювання «польські табори смерті».

Прийняття Закону передувала бурхлива дискусія щодо його змісту. Депутати від опозиції наполягали, що запропонований законопроект є невдалим і його потрібно змінити, оскільки він запроваджує цензуру в Польщі на ведення дискусій у питанні провини поляків за злочини під час Другої світової війни й погіршує відносини з іншими країнами, зокрема Ізраїлем і США. Тим більше що напередодні голосування Державний департамент США закликав Польщу переглянути законопроект про Інститут національної пам'яті, висловивши стурбованість наслідками цього Закону для відносин Польщі зі Сполученими Штатами Америки та Ізраїлем.

Водночас провладні депутати наполягали, що законопроект потрібно прийняти із запропонованими поправками, аби уникнути ситуацій, коли Польщу й польський народ безпідставно звинувачуватимуть у злочинах проти євреїв у роки війни. Тож, незважаючи на дискусії, Сенат Польщі прийняв Закон «Про Інститут національної пам'яті» без поправок. За нього проголосувало 57 сенаторів, в основному з правлячої партії «Право і справедливість», проти – 23 сенатори опозиційних сил, двоє – утрималися.

Ухвалення Польщею згаданого Закону викликало різку реакцію кількох країн. Зокрема, з критикою виступила ізраїльська влада – прем'єр Б. Нетаніягу та посол Ізраїлю в Польщі А. Азара, яка зазначила, що Закон дасть змогу карати навіть тих, хто пережив голокост, за їхні свідчення. МЗС Ізраїлю заявило, що новий Закон «не сприятиме виявленню історичної правди і може зашкодити свободі проведення досліджень». У парламенті Ізраїлю запропонували законопроект, згідно з яким цей Закон прирівнюється до заперечення голокосту.

Ізраїль також попросив відкласти візит у цю країну глави Бюро національної безпеки (ВВН) Польщі П. Солоха, який повинен був відбутися на наступному після прийняття Закону тижні. Про це ВВН Польщі повідомило у Twitter. «Підтверджуємо, що ізраїльська сторона звернулася з проханням про перенесення візиту глави ВВН П. Солоха в Ізраїль, який повинен був відбутися на наступному тижні. Сподіваємося, що діалог у питаннях безпеки, який має стратегічне значення для обох країн, триватиме в найближчому майбутньому», – зазначило ВВН (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/izrail-ogranichil-polochnyu-dialog-s-polshey-iz-za-zakona-ob-antibanderovskoy-ideologii-1110611.html>).

Розкритикував Закон колишній прем'єр-міністр Польщі, нинішній голова Європейської ради Д. Туск. Відповідну заяву опубліковано на його сторінці у Twitter. «Будь-хто, хто поширює неправдиві формулювання про “польські табори”, завдає шкоди доброму імені та інтересам Польщі. Автори закону сприяли поширенню цього брудного наклепу в усьому світі, фактично, як ніхто раніше», – зазначив Д. Туск (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glava-evrosoveta-raskritikoval-zakon-institute-1517482514.html>).

Відреагували на «антибандерівський закон» Польщі також в Організації з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ). Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ А. Дезір висловив стурбованість новим польським Законом. Він заявив, що Закон повинен бути відхилений як «непропорційне обмеження свободи вираження поглядів». «Я серйозно стурбований законом, який криміналізує заяви щодо історичних питань. Незважаючи на чутливість до історичних подій, свобода вираження думок має особливе значення для істориків і вчених», – зазначив представник ОБСЄ (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/v-obse-otreagirowali-na-antibanderovskiy-zakon-1110568.html>).

Польський Закон переписує історію, заявив міністр закордонних справ Франції Ж.-І. Ле Дріан. Він висловив сподівання, що Європейський Союз чинитиме «моральний тиск» на Польщу через цю ініціативу, а польський народ зможе змінити свою думку, яку йому «нав'язали націоналістичні сили» (URL: <http://gordonua.com/ukr/news/worldnews/glava-mzs-frantsiji-zasudiv-polskij-zakon-pro-institut-natsionalnoji-pam-jati-230773.html>).

У свою чергу Держдеп США закликав Варшаву переглянути Закон. Польська влада має перевірити, який вплив цей закон чинитиме «на свободу слова і на партнерські відносини із США», заявила офіційний представник відомства. До того ж, зазначили в Держдепі, Закон не може не вплинути на стратегічні інтереси Польщі, зокрема на взаємини зі США та Ізраїлем.

У відповідь на цю критику Міністерство закордонних справ Республіки Польща заявило, що ухвалені зміни до Закону «не обмежують свободу слова, повну свободу проведення наукових досліджень і публікацію їхніх результатів, свободу історичних дискусій або художню діяльність» (URL:

<https://informer.news/zakon-pro-instytut-natsionalnoji-pamyati-ne-obmezhuje-svobodu-slova-mzs-polschi>).

Також у МЗС Польщі вказали, що головна мета поправки до Закону полягає в тому, «щоб боротися з усіма формами заперечення і фальсифікації правди про голокост, у тому числі за скорочення відповідальності фактичних виконавців цього злочину». «У цьому контексті ми виступаємо за те, що звинувачення польської нації і Польської держави в співучасті з Третім німецьким рейхом – публічно і проти фактів – у злочинах нацистів є неприйнятним, що вводить в оману, і шкідливим для жертв, які є як єврейськими, так і польськими громадянами», – заявили в польському відомстві. У МЗС додали, що робота над законодавством, яке захищає історичну правду, не вплине на стратегічне партнерство між Польщею та Сполученими Штатами Америки.

Пояснення щодо необхідності прийняття змін до Закону прозвучали також у телезверненні до польського народу голови Ради міністрів Польщі М. Моравецького, який запевнив, що вони потрібні для протидії брехні щодо приписування злочинів проти євреїв невинним людям. «Брехня Освенціма – це не лише заперечення німецьких злочинів, але також й інші форми фальсифікації історії. Однією з найгірших форм цієї брехні є применшення відповідальності справжніх злочинців і приписування відповідальності їхнім жертвам. Ми хочемо боротися з цією брехнею у кожному її прояві. Саме тому ми змінюємо Закон “Про Інститут національної пам’яті”», – підкреслив М. Моравецький. Він також додав, що в Польщі ніколи не обмежуватиметься дискусія про голокост, оскільки поляки самі були його жертвами (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/2/7170316>).

Польський прем’єр також зазначив, що поляки розуміють емоції з боку Ізраїлю. «Потрібно виконати багато роботи, аби ми, наша спільнота, змогли разом розповісти складну історію. Культура польських євреїв є невід’ємним елементом нашої, польської спадщини», – наголосив політик.

Треба зауважити, що порівняно з Ізраїлем, де, згідно з повідомленнями ЗМІ, навіть пригрозили відкликати свого посла в Польщі, реакція офіційного Києва на прийняття була достатньо стриманою. 1 лютого Закон розкритикував Президент України П. Порошенко, заявивши, що рішення запровадити кримінальне покарання за пропаганду «бандерівської ідеології» є «абсолютно необ’єктивним й категорично неприйнятним». «Жодне політичне рішення не може замінити історичну правду. Прийнятий законопроект не відповідає проголошеним принципам стратегічного партнерства між Україною та Польщею», – зазначив Президент України. П. Порошенко закликав Польщу до об’єктивності та діалогу (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/jak-vidreahovali-v-ukrajini-ta-sviti-na-polskij-zakon-pro-zaboronu-banderivskoj-ideolohiji-2449293.html>).

Міністр закордонних справ України П. Клімкін підкреслив, що рішення польського парламенту спрямоване не на дискусію щодо історичної правди, а на побудову історичної міфології. «Введення в юридичну площину терміна

“злочини українських націоналістів” посилює односторонні стереотипи і провокує реакцію у відповідь. Ідея визнати якісь нації злочинними веде в нікуди», – зазначив міністр.

Голова Комітету Верховної Ради в закордонних справах Г. Гопко наголосила, що, «політизуючи історію, польські політики переходять червоні лінії в добросусідських відносинах з Україною, Литвою, Німеччиною». На її думку, Польща «від локомотива і зразка демократії» в Центрально-Східній Європі «скочується до шовіністичного диктату політики над історичною правдою, селективно обираючи чутливі сторінки історії».

Верховна Рада України 6 лютого ухвалила заяву щодо польського Закону, у якій назвала його положення такими, що суперечать змісту й духу стратегічного партнерства між Україною й Польщею. «Верховна Рада категорично вважає неприйнятною і відкидає політику подвійних стандартів і нав’язування ідей колективної відповідальності українського народу, а також спроби польської сторони прирівняти дії борців за незалежність України до злочинів двох тоталітарних режимів ХХ ст. – нацистського й комуністичного», – ідеться, зокрема, у заяві. Також український парламент закликав А. Дуду скористатися своїми конституційними повноваженнями й спільно із Сеймом і Сенатом Польщі «повернути в українсько-польські відносини виваженість, раціональність і доброзичливість».

Голова УІНП В. В’ятрович наголосив, що новий польський Закон спрямований насамперед на українців, які мешкають нині в цій країні. «Ось що читаємо в обґрунтуванні: “...беручи до уваги зростаючі міграційні рухи з України, коли носії ідеології українського націоналізму і адепти світогляду опертого на прославляння формувань, які скоїли геноцид, все більше представлені в Польщі, що також призводить до напруженості у польсько-українських відносинах”. Наступний шмат тексту не менш цікавий. Виявляється, Закон покликаний нормалізувати міжнародні відносини та підтримати “справді демократичні спільноти в Україні”. Зважаючи на те що в Україні цей Закон позитивно сприймають виключно проросійські сили, стає зрозуміло, кого збираються підтримувати польські політики», – зазначив В. В’ятрович (URL: <https://novynarnia.com/2018/02/01/polskiy-zakon-proti-banderizmu-shhe-odin-udar-po-ukrayini-komentari>).

Невипадковим у цьому контексті В. В’ятрович вважає той факт, що чи не єдиною країною у світі, яка підтримала ухвалення «антибандерівського закону», стала Російська Федерація, чи не єдиний політик, який підтримав його ухвалення – це одіозний Р. Кадиров.

Історик припускає, що одним з найбільш логічних пояснень ескалації польсько-українських відносин через побудову польськими політиками образу «бандерівської України» є підготовка польського населення до перебалансування відносин з Росією. На користь цієї тези В. В’ятрович наводить той факт, що нинішня польська влада, у тому числі Я. Качинський, неодноразово висловлювали свої євроскептичні заяви щодо розвитку Польщею своїх можливостей у ЄС. Не виключено, що на цьому

евроскептицизмі знову ж зіграє Росія, яка може запропонувати якусь глобальну гру для Польщі, розмірковує очільник УІНП (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29031195.html>).

Аналізуючи польський Закон, він також констатує, що кримінальна відповідальність за невизнання злочинів «українських націоналістів» і публічні висловлювання про причетність поляків до голокосту, згідно зі ст. 55b, поширюється не тільки на громадян Республіки Польща, а й на іноземців, які навіть не є на території Польщі. У зв'язку з цим, відповідальний секретар Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників АТО, жертв війни та політичних репресій С. Шеремета переконаний, що польський Закон несе небезпеку для величезної кількості українців. «Згідно з ним у Польщі зможуть відкривати кримінальні справи проти українців, які вшановуватимуть українську історію та героїв на території свої держави», – застерігає він. С. Шеремета пропонує у відповідь «відкривати кримінал» проти поляків, які заперечують польську окупацію західноукраїнських земель. «Я переконаний, що зараз потрібно приймати відповідне рішення українському парламенту щодо визнання польської окупації західноукраїнських земель, польських злочинів, які були вчинені проти українців у ХХ ст., а також вводити кримінальну відповідальність за заперечення цих злочинів, зокрема польської окупації, – наголосив С. Шеремета. – У такому випадку ми матимемо можливість проводити відповідний обмін: якщо у Польщі відкриватимуть кримінальні справи проти українців, аналогічні справи відкриватимуться проти поляків».

Ще один нюанс Закону, на якому наголошує В. В'ятрович, полягає в перспективі припинення діалогу між Польщею та Україною на рівні істориків. «В інформаційному просторі звучать заспокійливі тези, що Закон не припинить діалогу істориків, адже в ньому прописані винятки для наукових досліджень. Насправді – ні. Винятки у вигляді наукових досліджень і художньої діяльності застосовуються лише до тез про злочини поляків (колаборантів, підпільників чи когось іншого) – ст. 55а. Натомість заперечення “злочинів ОУН і УПА” – це зовсім інша, 55 стаття, на яку винятки не поширюються», – написав голова УІНП у Facebook.

З огляду на це, Український інститут національної пам'яті заявив, що після підписання в Польщі закону про заборону «бандерівської ідеології» не бачить можливості продовжувати в нинішньому форматі Українсько-польський форум істориків. «Ми не можемо гарантувати збереження свободи слова українським дослідникам на польській території чи навіть безпеку їх перебування там», – пояснює відомство. Про це йдеться в офіційній заяві інституту (URL: <http://www.memory.gov.ua/news/zayava-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-shchodo-nemozhlivosti-prodovzhennya-roboti-u>).

Як зазначається, Український інститут національної пам'яті ініціював Українсько-польський форум істориків, аби їхній діалог дав можливість подолати наслідки колишніх конфліктів між народами й стереотипи. З 2015 р. відбулося п'ять засідань, почергово в Україні та Польщі. Відтак,

«слідуючи цінностям відкритого діалогу та вільного доступу до джерел, звертаємося до польських колег з пропозицією щодо продовження історичних дискусій на території України, де відсутні будь-які обмеження чи політичний диктат щодо оцінок минулого», заявив УІНП.

Інститут національної пам'яті Польщі у відповідь назвав «провокативними» побоювання українських колег щодо продовження роботи Польсько-українського форуму істориків у попередньому форматі. ІНП Польщі запевнив, що ухвалені в оновленому Законі положення не зачіпають наукової діяльності. «Побоювання щодо безпеки українських учасників наукових дебатів на території Польщі абсолютно необґрунтовані та навіть провокативні», – говориться у повідомленні (URL: <https://prm.ua/polskiy-institut-natspamyati-nazvav-privipinennya-diyalnosti-ukrayinskih-istorikiv-provokativnim>).

6 лютого, попри критику з боку Ізраїлю, США та України, президент Польщі А. Дуда підписав Закон «Про Інститут національної пам'яті», заявивши при цьому, що спрямовує його на перевірку до Конституційного суду. За його словами, положення Закону повинні бути досить точними, щоб у кожного громадянина після прочитання їх не виникало сумнівів, які дії тягнуть за собою покарання, а які ні. А. Дуда також підкреслив, що, можливо, на практиці буде майже неможливо карати порушників нового Закону, особливо якщо порушення відбуваються за межами Польщі.

«Поправка до Закону стосується надзвичайно болючого, делікатного питання, пов'язаного з мучеництвом польської нації. Під час Другої світової війни було вбито 6 млн польських громадян, включаючи близько 3 млн польських громадян єврейської національності», – сказав А. Дуда під час спеціального звернення в президентському палаці у Варшаві.

Президент Польщі також зазначив, що внесені зміни не є новим законом, їх обговорення велося протягом року, у тому числі з Ізраїлем. «Було прохання, щоб правила не стосувалися художньої та наукової діяльності, такий виняток було зроблено», – зауважив А. Дуда. При цьому під час виступу президент Польщі ні словом не обмовився про Україну, парламент якої закликав його накладити вето на прийняті парламентом зміни.

Тим часом, як зазначає журналіст та експерт Інституту масової інформації Р. Кабачій, у Законі Польщі «Про Інститут національної пам'яті» топонім «український» зустрічається вісім разів. «Це прирівнює народ до власне всіх націоналістів і звинувачує нас у цих злочинах. До того ж якщо у єврейській частині цього Закону йдеться про те, що поляків не можна звинувачувати в голокості, то в українській йдеться якраз про те, що українці відповідальні за злочини проти євреїв під час Другої світової війни», – констатує Р. Кабачій (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29011560.html>).

Польський журналіст П. Боболович зазначає, що Закон створює значні ризики для свободи слова журналістів і публіцистів. Однак, на думку П. Боболовича, націоналістична риторика в Польщі орієнтована на внутрішню аудиторію. «У Польщі є деяка частина електорату, яка чутлива до

питань, пов'язаних з проблемами націоналізму. Зараз там грає одна з польських партій, Kukiz'15. «Право і справедливість» завдяки цьому закону має можливість впливати на цей електорат», – пояснює журналіст. Проте він побоюється, що бажання заробити бали в очах виборців може дорого коштувати польській владі на міжнародній арені.

Намагання апелювати до «культу Бандери» в Україні не мають під собою основи, вважає історик та журналіст О. Зінченко. «Якщо подивитися, наприклад, статистику запитів до Google, то побачимо, що, за запитів “Бандера” або “УПА” в Польщі значно більше, ніж в Україні, причому в Україні за останні п'ять років кількість таких запитів поступово і постійно зменшується. В Польщі, навпаки, збільшується. Іншими словами, напівжартома кажучи, бандеризація відбувається не в Україні, а в Польщі», – жартує О. Зінченко.

Проти такого підходу до дискусії заперечує П. Боболович. Він застерігає, що подібні висновки можуть ще більше розпалити «антибандерівські» настрої в Польщі. «Я б був дуже обережний у таких твердженнях. Звісно, якщо поляки почують, що в Польщі більше бандеризація, ніж в Україні, вони почуватимуться змушеними до того, щоб відповідати політично і знову підвищувати рівень емоцій у цій суперечці», – вважає він.

На думку П. Боболовича, українцям і полякам бракує дискусії на всіх рівнях. Крім того, частину відповідальності за ситуацію він покладає і на російську пропаганду, яка, за його словами, почала активно працювати в Польщі після початку Революції гідності. «Серед українців також зростають тенденції націоналістичні. Це видно на вулицях, у соцмережах, хоча тенденції націоналістичні в Україні не впливають на ставлення до Польщі. А в Польщі інакше: чим більше польських націоналістів, тим гірше ставлення до України – не до Росії», – зауважує він. На переконання журналіста, це є ознакою російського впливу на польський інформаційний простір.

Р. Кабачій теж схильний припускати, що польським націоналістам «підказують», у кому саме бачити ворога. «В 1990-х роках, коли йшлося про Україну, дуже часто люди, виховані на польських підручниках, згадували передовсім про Б. Хмельницького. Але потім за деякими невідомими ниточками після 2003 р. почала витягуватися власне історія з УПА, і вона, мені здається, у цьому випадку почала затьмарювати якісь радянські злочини, передовсім Катинь. Тому тут можна говорити про те, що просто-напросто є люди, які вчасно натискають кнопки і підтягують емоції до якихось електоральних уподобань», – міркує експерт.

Водночас П. Кралюк, український філософ, письменник, публіцист, професор Національного університету «Острозька академія», вважає, що, хоча Росія через свої спецслужби й пропаганду впливає на країни Східної Європи, російський чинник не варто перебільшувати. Він, радше, відіграє роль каталізатора процесів, які обумовлені іншими факторами – соціальними, демографічними, культурними тощо. «У контексті цього феномену і варто

осмислювати політичні процеси в цих країнах, зокрема й прийняття в Польщі змін до Закону “Про Інститут національної пам’яті”. У цих змінах передбачене покарання за заперечення “злочинів українських націоналістів”. Останнє в Польщі трактується дуже широко. Під це формулювання при бажанні можна підвести чимало проявів національно-визвольної боротьби українців», – вважає науковець (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29025383.html>).

На думку П. Кралюка, дивно було сподіватися, що поправки до Закону, ухвалені Сеймом і Сенатом, не підпише президент. Його не стримали ні негативні реакції з боку Ізраїлю і США, ні тим паче України. Певні надії пов’язані з Конституційним судом, куди президент А. Дуда відправив законодавчі зміни. Але треба мати на увазі, що після проведення в Польщі судової реформи на цей орган має чималий вплив діюча влада. Конституційний суд може стати хіба що своєрідним громовідводом, запропонувавши здійснити деякі поправки, припускає експерт.

З точки зору П. Кралюка, ситуація навколо Закону всередині Польщі виглядає «як така собі політична гра». Правляча в Польщі партія «Право і справедливість» і її лідер Я. Качинський лишаються «чистими», вони зробили все, «що могли». «Їхні» Сейм, Сенат і президент підтримали законодавчу ініціативу, яка подобається націоналістично налаштованим полякам. Саме вони і є електоратом партії ПіС. Конституційний же суд – це ніби «незалежний орган». Тому він може дозволити собі деякі «вільності».

У цьому контексті зрозуміло, що ухвалені поправки до Закону – це передусім тактичний хід у мобілізації консервативного й націоналістично налаштованого електорату навколо партії ПіС і її союзників. Щоправда, робиться це під шумок демагогічних заяв про пошук «історичної правди». Такі дії мають ефект – підтримка партії ПіС зростає, констатує професор.

Поправки до Закону «Про Інститут національної пам’яті», припускає він, мають також на меті приглушити і вияви національної свідомості українців, які живуть, працюють і навчаються в Польщі. Таких понад 1 млн. Зрештою, згадані поправки – чергова спроба нинішньої польської влади відстежити реакцію, як їхні партнери відреагують на згорання свободи слова в країні.

У подібному руслі висловлюється й український історик і дослідник українсько-польських відносин А. Павлишин. На його думку, правляча партія Польщі в боротьбі за свій електорат постійно повертається до болючих історичних питань. «Їм потрібно тримати цей електорат у постійній так би мовити “бойовій готовності”. Для цього вони щоразу завдають якихось болісних ударів всім можливим сусідам, яких вони визначили ворогами», – говорить історик (URL: <http://www.dw.com/uk/скандальним-законом-варшава-хоче-відбілити-злочини-поляків-історики/a-42466368?maca=ukr-rss-ukr-all-1496-rdf>).

На думку ізраїльського історика, керівника Центру С. Візенталя в Єрусалимі Е. Зуроффа, польська правляча партія «Право і справедливість»

може таким чином створити собі ґрунт для подальших переслідувань опозиціонерів і незгодних з діями влади людей. «Вони можуть використати це, щоб змусити мовчати тих, хто, наприклад, збирає докази злочинів поляків в історії», – прогнозує Е. Зурофф.

Такому розвитку подій, на думку істориків, сприяє й те, що судова влада в Польщі фактично нищиться та підпорядковується виконавчій владі. Це створює небезпеку, подібно до ситуації, яка існує в Росії, коли кожного свавільно можна буде назвати проповідником певної ідеї й запроторити до в'язниці.

Зовсім інша ситуація з дратівливим для поляків висловом «польські табори смерті», стверджують історики. Вони погоджуються, що філологічно це визначення не є правильним, адже поляки не були причетні ні до створення, ні до управління нацистськими таборами, ні навіть до їх охорони. І тому бажання польського уряду прибрати цей вислів із ужитку історики розуміють. Утім, запровадження за це кримінальної відповідальності вони вважають нерозумним кроком.

Але Закон передбачає кримінальну відповідальність не лише за згадування вголос «польських таборів смерті», а й за будь-яке звинувачення поляків у відповідальності за злочини нацистів. І тут, на думку істориків, Варшава намагається відверто відбілити дії своїх співвітчизників, які індивідуально подекуди брали участь у вбивствах євреїв під час Другої світової війни.

«Немає ніяких сумнівів, що багато поляків здійснювали злочини проти євреїв і вбивали їх під час голокосту, – стверджує Е. Зурофф. – Польща була країною з дуже глибокими проблемами антисемітизму до Другої світової війни. Але це не було діями Польської держави, адже держави не існувало тоді. Це були індивідуальні дії поляків». Як один з прикладів масових погромів євреїв у Польщі вже після війни історики наводять випадок у м. Кельць 4 липня 1946 р. Тоді було вбито кілька десятків євреїв, але цього факту окремі польські можновладці й сьогодні не визнають.

Не може бути жодних суперечок щодо історичних фактів про те, що саме німці розробили, спланували і вчинили масове вбивство європейських євреїв, констатує політичний оглядач *Frankfurter Allgemeine Zeitung* Р. Везер. Найжахливіші місця голокосту – табори смерті Аушвіц, Треблінка, Белжець, Собібор, Майданек – були створені націонал-соціалістами в окупованій ними Польщі, чії неєврейські мешканці також піддалися жорстокій кампанії винищення. Враховуючи звірства, скоєні в часи німецької окупації Польщі, можна зрозуміти, чому фактично помилковий термін «польські табори смерті» викликає в Польщі бурхливу захисну реакцію навіть попри те, що здебільшого він використовувався не задля фальсифікації історії, а через необдуманість, наголошує Р. Везер. За його словами, посольства Польщі в усьому світі послідовно реагували на публічне використання цього виразу і їх підтримував Ізраїль. Тому Закон, майже одностайно ухвалений Сеймом, був непотрібний. Якби його було сформульовано обережніше й точніше, це

принаймні не нашкодило б польсько-ізраїльським і польсько-американським відносинам, вважає оглядач (URL: <http://www.dw.com/uk/коментар-польський-історичний-закон-як-загроза-демократії/a-42431088>).

Польський історик і політолог, фахівець з історії країн Східної Європи Л. Адамський зауважує, що польський Закон не єдиний у Європі. У багатьох країнах Європи є криміналізація публічного спростування факту голокосту як спланованого геноциду. У Франції є закон, який забороняє спростовувати різанину вірменів у Туреччині, там теж кримінальна відповідальність. Такий закон є в Ізраїлі, він забороняє зменшувати відповідальність за голокост. В Україні критика правомірності боротьби ОУН-УПА за незалежність України також є протиправною дією, але вона не передбачає кримінальної відповідальності.

Л. Адамський вважає, що польські політики вирішили ухвалити такий Закон, взявши за взірць закони інших країн. Однак вони не врахували, як цей Закон сприймуть в інших країнах, адже його положення можна неправильно витлумачити. Можна дійти висновку, що він забороняє говорити про участь окремих поляків у голокості. Але, переконаний польський історик, можна було передбачити, що спроба регулювати тлумачення політики Польської держави під час війни, та ще й додавання кримінальної відповідальності, а не норми без санкції, викличе бурхливу негативну реакцію, яка шкодитиме іміджу Польщі. Тому, на погляд Л. Адамського, користі від Закону менше, ніж шкоди. «Польща вже 73 роки прожила без закону про заборону використання “польських таборів смерті”, тому може проіснувати спокійно і далі без нього», – переконаний історик (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/my-spokoyno-zhili-bez-etogo-zakona-polskiy-ekspert-o-skandalnom-shage-varshavy-i-sporah-ob-upa-1112161.html>).

Водночас Л. Адамський закликає враховувати різницю між польським й українським акцентами пам'яті про ОУН і УПА та висловлює докір до української й польської політики пам'яті за надмірний ухил у бік розмов про подвиги обох націй. «Історична політика потрібна, але якщо не буде відваги засудити людей, які скоювали злочини, немає готовності це засудити, тоді історична політика переростає в пропаганду, яка сприяє націоналізації громадської думки. Це веде держави до конфліктів», – резюмує експерт.

Щодо того, чи варто українцям перейматися ще одним актом польської влади щодо пошуку «історичної правди», думки наших експертів неоднозначні. Частина з них переконані, що гарячковості й симетричних негативних кроків у відповідь з боку Києва не має бути. Мовляв, польські націоналісти на це й розраховують, щоб згуртувати електорат довкола конфлікту та уявного ворога ззовні. «Ми не повинні реагувати на певні дії, у залежності від подразника. Ні, ми повинні працювати за позитивною програмою, розбудовувати інституції, які б серйозно і на рівні сучасних методологій займалися минулим», – переконаний А. Павлишин (URL:

<http://www.dw.com/uk/скандальним-законом-варшава-хоче-відбілити-злочини-поляків-історики/a-42466368?maca=ukr-rss-ukr-all-1496-rdf>).

Політизація українсько-польських відносин не принесе користі жодній з держав. Україні треба проявити мудрість і не піддатися на провокації, які загрожують взаємовигідному партнерству між країнами, вважає економіст, голова Аграрної партії України В. Скоцик (URL: https://lb.ua/blog/vitaliy_skotsyk/389551_ukrainapolshcha_yak_proyti_lezu.html). Він наголошує, що в умовах військової агресії Україна потребує максимальної консолідації міжнародного співтовариства для збереження територіальної цілісності й не може дозволити собі втрату зовнішньої підтримки, особливо від таких близьких сусідів, як Польща. Радикалізація ж українсько-польських відносин буде лише на користь Росії.

Не можна допускати, щоб загострення політичних відносин перейшло в економічну площину, застерігає В. Скоцик. Постраждати через це можуть не тільки наші заробітчани в Польщі, а й тисячі українців, які працюють на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах, що продають свою продукцію до цієї держави. У 2017 р. обсяги аграрного експорту до Польщі в грошовому еквіваленті становили 765 млн дол. Якщо не буде штучних перепон, то цьогогоріч вони можуть сягнути 1 млрд. Тож політикам і посадовцям варто замислитися, чого можуть коштувати їхні висловлювання вже зараз і в перспективі.

Натомість П. Кралюк радить розпрощатися з «польськими ілюзіями». «Польща – давно вже не є “адвокатом” України у Європі. Вона там сама скоро потребуватиме адвоката. Не варто сподіватися, що ця країна допомагатиме нам інтегруватися у європейський простір. Для цього треба шукати інших партнерів, які відіграють провідну роль у Євросоюзі. Це насамперед Німеччина та Франція. Звичайно, не забувати й про східні країни ЄС, які нас підтримують. Наприклад, це стосується Литви».

З Польщею варто вибудувати суто прагматичні відносини без якогось символічного «братерства» й «стратегічного партнерства», вважає професор Острозької академії. «Українській владі, крім гучних заяв щодо дій польських правих політиків (хоча такі заяви теж потрібні), варто було б серйозно зайнятися й питаннями проблемної прикордонної торгівлі з Польщею, і питаннями рекрутації поляками робочої сили та студентів з України, і захистом українських громадян, які тимчасово чи постійно мешкають у Польщі. А ще не забувати про польських громадян українського походження. І нарешті нагадувати й польській владі, й країнам ЄС, що саме Україна зараз на сході Європи веде війну з Росією, захищаючи європейські цінності. Можливо, усвідомивши це, і в Польщі, і в Європі знайдуться ліберали, які скажуть: ми шкодуємо, що не є українцями», – запевняє П. Кралюк.

Історик О. Зінченко не бачить підстав сподіватися, що українсько-польська полеміка стосовно спільного минулого найближчим часом перейде в раціональне русло. «Українці і поляки не мають спільного бачення

минулого. І, скоріше за все, не будуть в багатьох темах мати спільного бачення минулого. Нам дуже часто пропонують говорити про те, що, наприклад, союз Пілсуцького і Петлюри є якоюсь об'єднавчою темою. Насправді у світлі тих документів, які зараз відкриваються все більше, це ще один міф, який намагаються нам нав'язати», – упевнений історик. Унаслідок цього, зізнається О. Зінченко, він сповнений песимізму щодо можливостей польсько-українського єднання протягом найближчих років.

Тим часом міждержавні польсько-українські контакти тривають. 16 лютого в рамках візиту до Республіки Польща віце-прем'єр-міністра України, голови Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій П. Розенка відбулися переговори з віце-прем'єр-міністром, міністром культури й національної спадщини Республіки Польща П. Глінським.

П. Розенко за підсумками зустрічі повідомив, що сторони «порушили ряд важливих для українсько-польських відносин питань: загрози нового Закону, права українців Польщі, відновлення зруйнованих пам'яток, проведення спільних заходів (конференцій, пошукових робіт). Переговори завершені. Але не закінчені. Будемо раді бачити Глінського в Києві». П. Розенко додав, що переговори були важкими, але наголосив, що обидві сторони прагнуть домовитися і переговори триватимуть.

Натомість у Польщі заявили, що «глибоко розчаровані» результатами переговорів між українським й польським віце-прем'єр-міністрами, оскільки Київ досі не прийняв рішення щодо питання скасування мораторію на ексгумацію польських поховань в Україні. Про це йдеться в заяві голови канцелярії польського президента К. Щерського, яка була оприлюднена 17 лютого. «Відсутність рішення української сторони щодо основного питання скасування заборони польських ексгумацій на території України означає серйозний регрес довіри та не виконує мандата на переговори, встановленого президентами обох країн, що істотно впливає на взаємні відносини», – ідеться в заяві. Адміністрація президента Польщі висловила сподівання, що заборону на ексгумацію польських поховань буде скасовано найближчим часом (URL: <https://glavcom.ua/country/politics/polshcha-zayavila-pro-rozcharuvannya-rezultatami-peregovoriv-vice-premjeriv-474398.html>).

«Це були важкі розмови, але ми зробили крок уперед, адже ми відкрили черговий процес обговорення та узгодження умов для можливості розблокування розкопок, започаткування процесу інвентаризації, легалізації та увічнення поховань жертв по обидва боки – на території України та Польщі», – зазначив віце-прем'єр-міністр Польщі (URL: <http://www.nasze-slowo.pl/news/glinskij-ce-buli-vazhki-rozmovi-ale-mi-zrobili-krok-vpered>).

П. Глінський заявив, що «переговори з українською стороною будуть продовжені через членів делегації». «Мене запросили до Києва на наступний раунд переговорів. Я думаю, що, коли ми будемо готові, я поїду в Київ на зустріч із заступником прем'єр-міністра Розенком», – пояснив він. Як він зазначив, «однією з ідей для ведення діалогу з питань пам'ятників і

святкувань є “переміщення діалогу на вищий політичний рівень”». «Ця команда, механізм або рівень переговорів на рівні заступників прем'єр-міністрів обох країн проповідує краще, ніж розмови людей, пов'язаних з історією так сильно, що вони часто радикалізують свій підхід до складних питань. Це – складні речі. Я також чітко наголосив про позицію польської сторони. Історична правда є фундаментальною, ми не залишимо історичної правди», – підкреслив польський політик (URL: <http://expres.ua/news/2018/02/18/284602-kancelyariya-prezydenta-polshchi-rozyasnyla-chomu-glyboko-rozcharovana-vice>).

У свою чергу О. Юринець, співголова групи з міжпарламентських зв'язків Верховної Ради України з Республікою Польща, підтвердила, що українська сторона готова до спілкування. «Нам важливо дискутувати, особливо говорити про небезпеки, які можуть створитися навколо Закону про ІПП. Знаємо, що президент А. Дуда направив його до Конституційного суду і тепер очікуються висновки, особливо щодо загрозливих термінів про “український націоналізм”, що не є прийнятним з українського боку», – прокоментувала український депутат. Вона вважає, що Україна не повинна робити «дзеркальних дій». «Симетричність не потрібна. Треба бути над тим. Думаю, що сьогоднішню передачу Закону до Конституційного суду треба розглядати до певної міри як позитив. Важливо, що польська сторона готова до дискусії», – зазначила О. Юринець.

Отже, дискусія навколо поправок до польського Закону «Про Інститут національної пам'яті» триває. Закон має вступити в дію після надання висновку Конституційного трибуналу Польщі. Якою має бути українська відповідь на польський Закон, єдиної думки немає. Слушною в цьому контексті виглядає порада відомого українського журналіста В. Портникова, що українська реакція повинна бути пов'язана насамперед з розумінням історії. Своєї та чужої (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29016137.html>). Разом з тим, вважає журналіст, «необхідно зрозуміти, що не можна судити минуле з точки зору логіки сьогоднішнього дня. І не можна вірити в чорнобілу картину світу, у монохромність історичних персонажів. Одна і та ж людина може одночасно здійснювати героїчні вчинки і злочини. Це стосується і армії, і воєнізованого формування, і держави. При цьому для співвітчизників такої людини подвиг завжди може бути більш важливим фактом у його біографії, ніж злочин. Співвітчизники ж його жертв або політичні супротивники завжди будуть з куди більшою увагою ставитися до злочину, а не до подвигу. І ніхто ніколи не зможе викреслити з історії ані того, ані іншого. Як ніхто ніколи не зможе пояснити вчинки людей з якогось 1654 р. або навіть із 1939 р. знанням і логікою 2018 р. Більше того, така логіка, як правило, поширюється тільки на минуле – але ніколи не працює в сьогоденні».

Дипломатичне протистояння західних країн і Російської Федерації: український контекст

Останнім часом відносини між Російською Федерацією і Великою Британією загострилися. Це сталося після отруєння бойовою токсичною речовиною колишнього російського військового розвідника С. Скрипаля та його дочки Юлії у британському Солсбері. Керівники Великої Британії поклали відповідальність за застосування сили на Росію і вислали 23 російських дипломатів. До заходів приєдналася ряд країн Заходу й НАТО. Прем'єр-міністр Британії Т. Мей заявила, що саме російські спецслужби причетні до замаху на вбивство. Британська розвідка підтвердила це твердження і вважає, що нервово-паралітична речовина «Новичок», якою отруїли Сергія та Юлію Скрипалів, була виготовлена на російській військовій дослідній базі в Саратовській області, на що вказують дані спецслужб (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/6/7079987>. 2018. 6.04).

Як інформують ЗМІ, Британська розвідка провела брифінг для представників країн-союзників, щоб переконати лідерів у тому, що за спробою вбивства стоїть Москва, а «Новичок» виготовили у м. Шихани в Саратовській області (РФ). Саме за результатами цього брифінгу західні країни вирішили вислати більше 150 російських дипломатів. «Розвідка Британії чітко вказала на Росію і Шихани. Без сумніву, що росіяни замітають сліди, поки ми говоримо», – заявив колишній військовий і експерт з хімічної зброї Х. де Бреттон-Гордон.

Щоправда, росіяни заперечують свою причетність до отруєння Скрипалів і заявляють, що в лабораторії м. Шихани Саратовської області ніколи не зберігалася хімічна зброя, у тому числі нервово-паралітичний газ «Новичок». Про це заявив колишній глава Держкомісії РФ з хімічного роззброєння, представник президента РФ у Приволзькому федеральному окрузі М. Бабич. «Ця лабораторія не входила в спектр нашої роботи. Усі бази, де зберігалася хімічна зброя, відомі, Шихани до них не належать. У Саратовській області був об'єкт "Горний", але не в Шиханах. "Горний" став першим об'єктом, де була завершена ліквідація хімічної зброї», – наголосив М. Бабич (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/6/7080011>. 2018. 6.04).

Тим часом Міністерство закордонних справ Росії висловило рішучий протест у зв'язку з прийнятим рішенням ряду країн Європи й НАТО про висилання російських послів і пригрозила відповідними заходами. «Розглядаємо цей крок як недружній і який не відповідає завданням та інтересам встановлення причин і пошуку винних в інциденті, що стався 4 березня в Солсбері. Провокаційний жест горезвісної солідарності з Лондоном цих країн, що пішли на поводу у влади Великої Британії в так званій "справі Скрипаля" і не спромоглися розібратися в обставинах того, що сталося, є

продовженням конфронтаційної лінії на ескалацію ситуації», – зазначається в заяві МЗС РФ (URL: <https://www.segodnya.ua/politics/diplomaticheskiy-udar-po-rossii-kto-i-skolko-vyshlet-rossiyskikh-diplomatov-1125760.html>. 2018. 27.03).

У російському МЗС наголошують, що немає об'єктивних і вичерпних даних і у союзників Великої Британії, які сліпо слідуєть принципу євроатлантичної єдності на шкоду здоровому глузду, нормам цивілізованого міждержавного діалогу й принципам міжнародного права. «Само собою зрозуміло, що зазначений недружній крок цієї групи країн не пройде безслідно і ми на нього відреагуємо», – пригрозили російські політики.

Голова МЗС Росії С. Лавров назвав масштабну висилку російських дипломатів країнами Заходу результатом колосального тиску й шантажу з боку США. С. Лавров запевнив, що Росія обов'язково відповість на «хамство» Заходу.

Проте словам росіян уже мало довіряють, і, заручившись підтримкою Німеччини та Франції, Велика Британія змогла переконати більшість лідерів країн ЄС вислати російських дипломатів, час і дату висилки запропонував французький президент Е. Макрон.

Як інформують ЗМІ, заклик Т. Мей до заходів проти РФ підтримали президент Е. Макрон і канцлер Німеччини А. Меркель. Вони спланували тактику дій разом з Британією. Франція надала британцям технічну допомогу для аналізу отруєння й дійшла аналогічних з Британією висновків – винна Росія (URL: <http://www.euointegration.com.ua/news/2018/03/27/7079505>. 2018. 27.03).

Британські політики різко засудили дії російських спецслужб. За їхніми словами, Росія своїми провокаціями довела «колективне терпіння» світової спільноти до краю. Зокрема, про це сказав міністр закордонних справ Великої Британії Б. Джонсон 28 березня на банкеті для глав іноземних дипломатичних місій у Лондоні, коментуючи вислання російських дипломатів по всьому світу у відповідь на отруєння экс-офіцера російської розвідки С. Скрипаля та його доньки. На думку міністра, ці вислання російських дипломатів сталися тоді, коли «роки роздратування і провокацій довели колективне терпіння до краю і коли в усьому світі, на трьох континентах, країни відчули готовність сказати: “Досить – значить досить”» (URL: <http://patrioty.org.ua/politic/my-vsi-znaiemo-khto-vynen-i-iedyne-pytannia-poliahaie-v-tomu-ziznaietsia-vin-sam-chy-ioho-spiimaiut--dzhonson-pro-zlochynu-rosiiian-223198.html>. 2018. 29.03).

Крім того, Б. Джонсон наголосив, що після анексії Криму, вторгнення на Донбас, аварії MH17, кібератак, спроб здійснити державний переворот у Чорногорії, замовчування атак з використанням хімічної зброї в Сирії, втручання у вибори президента США «у світі стало занадто багато країн, які відчули на собі руйнівну і злісну поведінку російської держави», і настав момент, коли «світ вирішив сказати досить виснажливому шквалу російської брехні й потоку плутанини». «Це схоже на початок “Злочину і кари” в тому

сенсі, що ми всі впевнені, хто винен, і єдине питання полягає в тому, зізнається він сам чи його спіймають», – наголосив Б. Джонсон.

На його переконання, скоординована висилка російських дипломатів із США, Канади та ряду європейських країн є «найбільшою колективною висилкою російських шпигунів, яка коли-небудь мала місце». «Сьогоднішня екстраординарна міжнародна реакція наших союзників постає в історії як найбільша колективна висилка російських шпигунів, яка коли-небудь мала місце та допоможе захистити нашу спільну безпеку. Росія не може порушувати міжнародні правила безкарно», – зазначив Б. Джонсон.

У свою чергу міністр оборони Великої Британії Г. Вільямсон заявив, що терпіння світу щодо президента В. Путіна і його дій вже закінчується, і те, що і країни – члени НАТО, і країни Євросоюзу висловили підтримку Сполученому Королівству, лише є підтвердженням. «Я насправді думаю, що це сама краща відповідь, на яку ми могли розраховувати. Їхній (Кремля) намір, їхня мета – розділити нас, але ми бачимо, що світ об'єднується навколо позиції Британії, і це само по собі велика перемога, це посиляє надзвичайно значимий сигнал Кремлю і президентові Путіну», – заявив Г. Вільямсон.

Як інформують ЗМІ, найбільше російських дипломатів вислали США, на відміну від тих країн, які вислали по 1–4 дипломати. Вашингтон ухвалив рішення про висилку одразу 60 російських дипломатів, а також закрив останню дипмісію РФ на західному узбережжі країни – у Сіетлі. Сорок вісім російських дипломатів, які працювали у Вашингтоні, і 12 з постпредства Росії при ООН залишили країну протягом семи днів.

Примусове закриття консульства – це надзвичайно жорсткий крок у двосторонніх відносинах, але США застосовують його вже вдруге за два роки: у вересні 2016 р. адміністрація Б. Обами змусила Росію закрити консульство в Сан-Франциско. «США здійснюють цей крок спільно з нашими союзниками і партнерами по всьому світу у відповідь на використання Росією хімічної зброї військового класу на території Сполученого Королівства», – заявила прес-секретар Білого дому С. Сандерс (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/26/7079477>. 2018. 28.03).

Як інформують ЗМІ, 27 березня Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг оголосив про скорочення штату російської місії при Альянсі. За словами Й. Столтенберга, у відповідь на отруєння экс-агента С. Скрипаля, Альянс відкликає акредитацію в семи російських дипломатів. «Це дає дуже чіткий сигнал Росії про те, що вона заплатить (за отруєння Скрипаля)», – зазначив Генсек.

Повідомляється також про прийняття рішення щодо скорочення максимального розміру російської місії при Альянсі з 30 до 20 дипломатів.

Крім того, конгресмени США 6 квітня представили законопроект про санкції проти РФ через отруєння колишнього розвідника С. Скрипаля. Авторами ініціативи стали представник від Республіканської партії

М. Тернер і його колега-демократ Х. Кастро. У спільній заяві політиків зазначається, що уряд РФ «санкціонував атаку на британській території, чим порушив міжнародне право». Конгресмени хочуть відповісти на «зростаючу агресію» президента РФ В. Путіна (URL: <https://112.ua/mir/delo-skripalya-v-kongresse-ssha-predstavili-zakonoproekt-o-sankciyah-protiv-rf-440778.html>. 2018. 7.04).

Американські політики пропонують накласти санкції на причетних до замаху на Скрипалів, а також на російські фінансові інститути, поки «Путін не припинить своєї практики вбивства експатріантів і дисидентів за межами Росії». «Ми повинні направити чітке двопартійне повідомлення про те, що Сполучені Штати стоять разом з нашими союзниками і не потерплять таких незаконних дій», – підкреслили М. Тернер і Х. Кастро.

Разом з тим у Євросоюзі є країни, які воліють не запроваджувати подальших санкцій проти Росії, і їх чимало. Зокрема, Австрія, яка традиційно уникає гострих конфліктів з Кремлем, а нині, коли у складі правлячої коаліції є ультраправі, і поготів. Тому заява федерального канцлера С. Курца про те, що він не вважає за можливе приєднатися до цього рішення, жодним чином не дивує. «Ми підтримуємо чітку заяву Європейської ради і рішення відкликати главу делегації ЄС у РФ. Але як нейтральна країна ми не будемо висилати дипломатів. Швидше, ми хочемо бути будівельниками моста між Сходом і Заходом та тримати відкритими канали переговорів з Росією», – зазначив канцлер Австрії С. Курц.

Як зазначив постійний представник України в Раді Європи Д. Кулеба, висилка російських дипломатів дала змогу виявити одну слабкість, украй важливу для перспектив розвитку подій: нездатність ЄС до одностайних дій у принципових питаннях. За його словами, Євросоюз не зміг виконати найважливішої вимоги, що висувається до самого себе, – у принципових питаннях зовнішньої політики й безпеки діяти одностайно. Той факт, що хтось із держав знайшов у собі сили відступити від принципу єдиного ЄС, це погана новина. Але є і хороша: необхідність дієвої реакції в критичній ситуації Євросоюз поставив вище необхідності демонструвати єдність.

Д. Кулеба також зазначає, що в історії з отруєнням С. Скрипаля є критично важливий для України момент: наші партнери беруть на озброєння тезу й логіку Києва про те, що Росія тримає під прицілом не лише Україну, а і весь Захід. Просто в кожній країні вона завдає удару оптимальною для неї зброєю.

Тим часом Україна приєдналася до західних партнерів, і було оголошено про висилку 13 російських дипломатів. Як зазначив Президент України П. Порошенко, влада ухвалила таке рішення у відповідь «на цинічну хімічну атаку в Солсбері в дусі солідарності з британськими партнерами». «Сьогодні російський агресор отримав потужну солідарну реакцію цивілізованого світу. Переконали, що видворення з території України 13 російських дипломатів зміцнить нашу безпеку, послабить зусилля п'ятої колони по дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні. Дипломатичні відносини між Україною і

Росією де-факто заморожені. Давно немає послів, і дипломатичну присутність зведено майже до нуля – того критичного мінімуму, який дозволяє піклуватися про наших громадян-заручників у Росії», – заявив П. Порошенко.

Тим часом висилку російських дипломатів з України в Посольстві Росії назвали «недружнім кроком Києва», відповідальність за наслідки якого ляже на українську сторону. «Українське керівництво без урахування реального стану справ підтримало інспіровану Лондоном провокаційну кампанію, спрямовану на нагнітання напруженості й розкручування конфронтаційної спіралі», – зазначається в заяві Посольства Росії.

Натомість речник Міністерства закордонних справ України М. Беца заявила, що існують вагомі докази того, що 13 російських дипломатів, яких висилають з України, є співробітниками спецслужб Російської Федерації.

Глава МЗС України П. Клімкін також зазначив, що російські дипломати проводили недружню політику щодо України. Тому Україна вже готувалася до видворення деяких російських дипломатів певний час, але зробили скоординовано з нашими друзями й партнерами. «Тринадцять російських дипломатів висилаємо з України. Діємо як частина демократичного трансатлантичного співтовариства. Сьогоднішній прояв солідарності має бути тільки початком. Необхідні подальші сильні й комплексні дії. Росія розуміє тільки таку мову», – наголосив П. Клімкін.

Віце-спікер Верховної Ради І. Геращенко нагадала, що в Україні давно немає російського посла. «Наші дипломатичні відносини зведені до мінімуму, в посольствах залишаються в основному консули, для правової та консульської допомоги громадянам. Ми усвідомлюємо, що це отримає зворотну реакцію в РФ, але українські консули, які залишаться працювати в сусідній країні, будуть ретельно і відповідально виконувати свої обов'язки і допомагати українцям в біді, у тому числі відвідувати наших політв'язнів», – запевнила І. Геращенко.

Як інформують ЗМІ, російські дипломати, яких оголосили персонами нон грата, покинули Україну. Заступник міністра закордонних справ О. Зеркаль повідомила, що в Україні ще залишилося 66 дипломатів РФ. «Для мене було новиною, що їх працювало в Україні 79. Зараз же, після того як 13 поїхали додому, їх все ще буде досить багато – 66 осіб», – пояснила вона.

Віце-президент ПАРЄ В. Ар'єв повідомив ЗМІ, що Україна прийняла рішення про висилку 13 російських дипломатів на досить високому рівні – першого, другого секретаря Посольства. Він зазначив, що під час прийняття рішення про висилку російських дипломатів ніякого тиску з боку партнерів на Україну не було виявлено. На питання про те, чи справді Росія має право скерувати замість висланих дипломатів заміну або ж на ці 13 осіб відбувається скорочення дипмісії, він зазначив, що «в даному випадку вони мають право посилати когось на заміну».

Надзвичайний і Повноважний Посол України М. Лубківський також оцінює висилку російських дипломатів як хід правильний, проте запізнлий.

На його переконання, це треба було зробити ще на початку російської агресії. «Те, що такий крок зроблено зараз – це добре. Єдине, мені видається, говорити про те, що такий крок зроблено на знак солідарності з мешканцями Солсбері, Великою Британією, дещо неправильно. Очевидно, ті, хто радив Президенту такі речі формулювати, мали б на перше місце поставити агресію Росії проти України», – наголосив дипломат (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29127864.html>. 2018. 27.03).

При цьому М. Лубківський не боїться погіршення українсько-російських відносин унаслідок видворення представників Посольства РФ, адже Україна не має що втрачати в цьому плані. Водночас реакція Сполучених Штатів Америки, за його словами, означає посилення тиску. «Я сприймаю видворення російських дипломатів як частину санкцій, які стають дедалі жорсткішими. І в цьому плані справді дивує і вражає позиція США насамперед, які просто безпрецедентно закрили консульство в Сіетлі, видворили 60 російських дипломатів», – підкреслив посол.

Тим часом, як інформують ЗМІ, Росія не забарилася з відповіддю Україні і вислала 13 наших дипломатів. Причому вона вислала українських представників дипломатичних відомств саме з тих міст, де перебувають незаконно ув'язнені російською владою українці. Тому українська сторона намагатиметься забезпечити захист своїх співвітчизників.

За словами віце-прем'єр-міністра з питань європейської і євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе, Україна запропонує Російській Федерації спрямувати консулів до Ростова-на-Дону. «Ми будемо подавати свої пропозиції про те, щоб послати своїх консулів у Ростов-на-Дону. Ми з вами розуміємо, у нас є потреба у тому, щоб наші консули були в Ростові», – зазначила І. Климпуш-Цинцадзе (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/6/7176944>. 2018. 6.04).

Вона наголосила, що для нас важливо сьогодні захищати громадян, які нині перебувають у в'язницях РФ, чи просто перебувають на території РФ.

Щодо можливих домовленостей з Росією про повернення деяких дипломатів в Україну й навпаки, то, за словами віце-прем'єр-міністра, це «найпростіший сценарій, який ми можемо спрогнозувати» і потрібно оцінити таку можливість. «Чи буде це обмін? Я зовсім не сприймаю можливість заміни дипломатів на тих чи інших у тій кількості, у якій вони були вислані», – підкреслила І. Климпуш-Цинцадзе.

На її переконання, у питанні висилки чи допуску російських дипломатів Україна діятиме в співпраці із західними партнерами. «Ми будемо діяти у співпраці з партнерами однозначно. Це не буде окремим кроком України, яка самотійно буде вирішувати ці питання в двосторонньому режимі з РФ. Ми долучилися до спільних дій західної цивілізації щодо висилки так званих дипломатів РФ, а по суті шпигунів, і тому це не крок, відірваний від широкого міжнародного контексту, – ми і далі будемо діяти в міжнародному контексті», – пояснила віце-прем'єр.

На думку експертів, ситуація досить складна й матиме продовження. Як зазначив співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова М. Пашков, видворення депутатів може стати преамбулою жорсткого дипломатичного протистояння. На його думку, Захід почав більш серйозно сприймати російську загрозу. «У західному світі, у тому числі на європейському континенті, існувало таке ставлення до ситуації на Сході України, Криму, що це такий периферійний, локальний конфлікт на узбіччі Європи, який не стосується Європейського Союзу та жителів Європи, він десь там відбувається далеко. Після, зокрема, цих подій у Британії виявилось, що російська експансія, агресія прийшла до європейського дому», – коментує експерт.

На його думку, хоча отруєння в англійському Солсбері колишнього російського розвідника С. Скрипаля не було першою ознакою російського втручання у внутрішні справи країн Європи, але останньою краплею, яка перевела кількість таких втручань у якісну реакцію Заходу. «Такий дипломатичний демарш, як мені здається, цим не закінчиться. За цим будуть, очевидно, інші санкційні дії, про що вже говорить Британія – про арешт сумнівного майна деяких російських високопосадовців в Англії. Тому я думаю, що це ще не дно конфлікту», – наголосив М. Пашков.

За його словами, усе вказує на поступове згортання дипломатичних відносин України з Москвою. «На сьогодні дипломатичних відносин як таких у нас немає де-факто. Де-юре на такий крок піти в перспективі, очевидно, доведеться. Але тут треба дійсно прораховувати певні варіанти й наслідки. Будь-який політичний крок такого масштабу, як припинення дипломатичних відносин, повинен супроводжуватися серйозним аналізом. У тому числі й стосовно українських громадян, які перебувають на території Росії: у якій формі вони опиняться. Те саме стосується і політв'язнів», – наголошує М. Пашков.

Він вважає, що саме наявність великої кількості українських громадян у Росії є основним стримувальним чинником, якого немає в західних країн. На тлі фактичної відсутності дипломатичних відносин можна очікувати від Росії спроб розхитати ситуацію в Україні через підбурення сепаратистських настроїв у регіонах, дискредитацію чинної влади та підтримку «руського мира» в інформаційному просторі. Росія готуватиметься зробити це під час виборів наступного року. «Основні резерви Росія зосередить на періоді виборчої кампанії в Україні, кінець цього року – початок наступного. І треба серйозно до цього готуватись і вживати заходів: від політико-правових і закінчуючи адміністративною та військовою участю, можливо, навіть розробити план із забезпечення безпеки виборчої кампанії в Україні», – заявив експерт.

Перший заступник директора Центру «Нова Європа» С. Солодкий також вважає, що Україна мала б значно раніше вислати російських дипломатів. При цьому він знаходить пояснення таким діям української влади. Зокрема, досі Україна видворяла дипломатів, але без надання публічності цим крокам. І загалом у дипломатичній практиці так заведено: коли держава виявляє

шпигунів, дипломатів, які працюють невідповідно до свого службового мандата, держава тихо видворяє, а гучні видворення зазвичай відбуваються під час міждержавної конфронтації.

Разом з тим експерт вважає досить імовірним, що в Посольстві Росії працює чимало представників російських спецслужб, адже 13 осіб – це надто занижена кількість, особливо зважаючи на те що дві країни перебувають у стані війни, і країна фактично нашпигована представниками російської розвідки. Посольство, очевидно, є найбільшим осередком такої шпигунської діяльності. «І я думаю, що видворення дипломатів для примусу Росії до діалогу буде, на жаль, недостатньо. І, на жаль, судячи з реакції Росії, ми бачимо, що вона до цих пір не сприймає готовність Заходу до рішучих кроків. Але, мені здається, Росія таки дограється і дочекається заморозки активів, коли буде доведено, що той чи інший росіянин придбав майно на виведені і відмиті кошти. А такого майна на території Британії, я думаю, валом. У першу чергу мова повинна йти про оточення Путіна», – зазначив С. Солодкий (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/russia/diplomaticheskiy-boykot-simvolicheskiy-zhest-zapada-ili-novaya-holodnaya-voyna-1125859.html>. 2018. 28.03).

У свою чергу директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортнік припускає, що Росія намагатиметься пом'якшити конфлікт між країнами, а її справжні наміри світ побачить ближче до кінця року. «Росія зараз намагається цей скандал спустити на гальмах, тому що в Росії Чемпіонат світу з футболу. Розгортання цього скандалу і перехід його в більш гостру форму буде створювати загрозу і ризики для проведення на належному рівні Чемпіонату світу з футболу. Тому Росія виступатиме з якимись миротворчими закликами», – наголосив аналітик.

Експерти прогнозують досить складні відносини Заходу з Росією та особливо українсько-російські. Малоімовірно, що дипломатичні санкції зможуть змінити політику Кремля. Скоординоване рішення західних країн серйозно підірве російську розвідувальну мережу, але ніхто не сподівається, що воно змінить ідеологію В. Путіна.

Разом з тим тиск на Росію має важливе значення, адже світ продемонстрував, що він змінився. Захід поки що не може змінити Росію, але тепер сприймає її такою, якою вона є.

Ю. Белов, собкор. «СІАЗ» НБУВ

Перспективы денонсации Договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и РФ в оценках политиков и экспертов

Заявления представителей украинского Министерства иностранных дел о подготовке выхода страны из структур СНГ и денонсации так называемого Большого договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и

Российской Федерацией вновь оживили общественную дискуссию о политической целесообразности и перспективах таких мер.

Как сообщила недавно пресс-секретарь МИД Украины М. Беца, министерство подготовило несколько предложений о частичной или полной приостановке действия договора. «МИД подготовил ряд предложений и анализ относительно возможного приостановления самого Договора либо частично, либо полностью. Это разрешается международным правом и самим Договором. То есть можно приостановить полностью или частично или его денонсировать. Есть несколько вариантов», – заявила она.

В украинском внешнеполитическом ведомстве подчеркивают, что окончательное решение по этому вопросу должно быть принято Президентом Украины П. Порошенко.

Кроме того, М. Беца напомнила, что Украина не является членом СНГ, потому что не ратифицировала устав этой международной организации. «Украина не принимает участие сейчас, после агрессии, в заседаниях высших органов СНГ. И мы всегда исходили из того, что наша цель – это выход из СНГ. Это постсоветская модель, которая исчерпала себя», – считает она (URL: <https://www.newsru.com/world/15mar2018/dogovor.html>).

Как считает министр иностранных дел Украины П. Климкин, Договор о дружбе и сотрудничестве в его нынешнем виде не работает. «Договор нарушался Россией еще до 2014 г. Россия последовательно этот Договор нарушала», – заявил он недавно, подчеркнув, что торгово-экономические отношения с Россией должны быть минимизированы (URL: https://censor.net.ua/news/3056016/rossiya_posledovatelno_narushala_dogovor_o_drujbe_i_sotrudnichestve_on_prosto_yavlyaetsya_nasmeshkoyi).

Ранее о том, что МИД Украины подготовил предложения о выходе страны из органов СНГ и денонсации Договора о дружбе с РФ, сообщила народный депутат Украины С. Залищук. «Министр П. Климкин на нашем Комитете по иностранным делам анонсировал, что МИД подготовил предложения для Президента относительно выхода из органов СНГ и денонсации договора о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и Россией», – сообщила депутат (URL: https://censor.net.ua/news/3055582/mid_podgotovil_predlojeniya_o_denonsatsii_dogovora_o_drujbe_s_rossieyi_zalischuk).

В свою очередь, по сообщению председателя парламентского Комитета по иностранным делам А. Гопко, в комитете ожидают от правительства предоставления народным депутатам перечня договоров, заключенных между Украиной и Россией и подлежащих денонсации, а также внесения в парламент соответствующего законопроекта.

Напомним, Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и Российской Федерацией был подписан в 1997 г. сроком на 10 лет и предусматривал автоматическую пролонгацию в следующие десятилетние периоды, если стороны Договора не выступят против этого. В начале 1998 г. документ был ратифицирован украинским парламентом, а к концу года –

Государственной думой РФ. Весной следующего года после обмена ратификационными грамотами Договор вступил в силу.

Соглашение предусматривало стратегическое партнерство между двумя странами, признание нерушимости существующих государственных границ, уважение территориальной целостности и взаимные обязательства не использовать свою территорию в ущерб безопасности друг друга.

Главным препятствием для подписания Договора на тот момент был неурегулированный вопрос о статусе Черноморского флота. Но подписание соглашения о разделе флота в конце мая 1998 г. открыло возможность для заключения Договора.

Обозреватели напоминают, что и в российской Госдуме, и в правительстве РФ документ вызвал неоднозначные оценки. Против заключения соглашения выступили тогда вице-спикер Госдумы С. Бабурин, глава комитета по делам СНГ Г. Тихонов, министр по делам СНГ А. Тулеев, а также мэр Москвы Ю. Лужков. Противники подписания Договора заявляли, что РФ признает таким образом Крым и Севастополь (чей статус на тот момент, по их мнению, был спорным) украинскими территориями.

Как заявляет директор Центра евразийских исследований В. Корнилов, изначально этот Договор был более выгоден Украине, чем России. «Именно этим Договором Россия признала Крым и Севастополь составной частью Украины», — подчеркивает он (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

О том, что Договор «односторонне выгоден» Украине, заявлял и первый заместитель председателя Комитета Госдумы по делам СНГ, евразийской интеграции и связям с соотечественниками К. Затулин, который в январе текущего года выступил с инициативой о частичной денонсации соглашения между Украиной и РФ в части признания границ между двумя государствами. «Не оговаривая механизмов партнерства, сотрудничества и дружбы, во второй статье Договора мы признаем территориальные границы Украины, а они, соответственно, наши — на момент подписания и ратификации этого документа. То есть речь идет о том, что, подписав этот Договор, Россия в 1997 г., а затем при ратификации в 1999 г. подтвердила, что она считает, скажем, Крым и Севастополь частью территории Украины», — объяснял свою позицию К. Затулин (URL: <https://www.newsru.com/world/15mar2018/dogovor.html>).

«Наша трактовка Договора состоит в том, что, конечно, наше признание, сделанное в этом Договоре, границ взаимосвязано с темой Договора — дружба, сотрудничество и партнерство. То есть если нет дружбы, сотрудничества и партнерства, возникает повод к тому, чтобы сказать: значит, надо все вопросы решать заново, в том числе и вопросы по границам. Поэтому лично я буду предлагать и предлагаю уже..., что нам нужно, по крайней мере, в части этого Договора, его денонсировать — в части, касающейся статьи второй, а именно признания границ», — отметил

российский депутат (URL: <http://glavred.info/politika/v-rossii-predlozhili-chastichno-rastorgnut-dogovor-o-druzhbe-s-ukrainoy-482092.html>).

«Что с одной, что с другой стороны при всем возможном потенциальном желании убрать данный Договор с повестки дня не выйдет, — считает директор украинского филиала Института стран СНГ Д. Денисов. — Если мы вчитаемся в его текст, то там есть целый ряд позиций, которые как в интересах Украины, так и Российской Федерации». Для украинской стороны, по словам эксперта, важно то, что в документе подчеркивается украинский статус Крыма и Севастополя. «Если соглашения нет, то и возможности предъявлять права на Крым у Киева все меньше и меньше», — подчеркивает он (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

«При сохранении нынешней власти, при сохранении нынешней конъюнктуры пропустить продление Договора без каких-то кардинальных потрясений будет очень сложно, если вообще возможно, — отмечает российский эксперт, доцент кафедры политической теории МГИМО К. Коктыш, комментируя отношение к Договору в украинском политическом кругу. — Существует достаточно сильное лобби, которое требует объявления войны России. Правительственная риторика такова, что все украинские проблемы вытекают из того, что агрессию против Украины совершила Россия. Понятно, что на фоне этой риторики продлить просто так Договор, наверное, вряд ли будет возможно, а желающих его сорвать будет огромное количество» (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

При этом Россия, как полагает директор Центра евразийских исследований В. Корнилов, «не получит никаких зримых выгод от денонсации»: «С политической точки зрения было бы неправильно разрывать формально дружеские отношения с Украиной. Зачем России это делать, если Россия не признавала эту войну и не считает Украину официальным врагом?» (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

В то же время часть российского политикума выступает за расторжение Договора. В частности, об этом недавно заявили представители фракции ЛДПР в российской Госдуме. «Мы будем добиваться отмены закона о дружбе с Украиной от 1997 г. Этот документ вообще должен был быть аннулирован моментально сразу после принятия Верховной Радой (закона) о реинтеграции Донбасса, в котором Россия названа страной-агрессором. Пока мы будем “дружить” с Украиной, они войну с нами будут готовить — это же просто оксюморон», — заявил лидер ЛДПР В. Жириновский (URL: <https://vesti-ukr.com/mir/279347-zhirinovskij-zakhotel-otmenit-dohovor-o-druzhbe-s-ukrainoj>).

По мнению первого вице-спикера Верховной Рады Украины И. Геращенко, Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между РФ и

Украиной не нужно денонсировать – напротив, необходимо требовать от российского руководства его исполнения. «Мы должны от России требовать его выполнять, а не разрывать, потому что в этом законе зафиксировано уважение к территориальной целостности и суверенитету Украины, – считает она. – Мы должны требовать от Российской Федерации вернуться в нормы международного права и выполнять закон, в том числе и Договор о дружбе, который признает территориальную целостность, суверенитет Украины, уважение к нашим границам в международно-определенных границах – а это Донбасс и Крым».

И. Геращенко также заявляет, что «шокирована» позицией политиков, которые выступают за то, чтобы Украина первой вышла из этого Договора.

По мнению юриста Комитета Верховной Рады по иностранным делам О. Василенко, российская сторона нарушила Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и РФ, оккупировав Крым и часть Донбасса, а его денонсацией попытается снять с себя ответственность за эти действия. «Своими действиями, временной оккупацией части территории Украины – Автономной Республики Крым и Севастополя, продолжая осуществление вооруженной агрессии и финансирование террористических организаций в отдельных районах Донецкой и Луганской областей Украины, продолжая вмешательства во внутренние дела Украины, РФ грубо нарушает условия Договора», – отмечает он.

Как подчеркивает О. Василенко, в соответствии с нормами международного права и Венской конвенцией прекращение действия Договора не влияет на права, обязанности и юридическое положение участников, возникшие в результате его выполнения или невыполнения до прекращения действия такого договора. «Все незаконные действия РФ относительно посягательств на территориальную целостность и суверенитет Украины были начаты во время действия Договора, поэтому шаги РФ о прекращении действия Договора не будут иметь значительного влияния на позицию Украины в международных судебных учреждениях, тем более что большинство исков уже подано и они находятся на разных стадиях рассмотрения», – подчеркивает юрист (URL: https://ru.espreso.tv/news/2018/01/17/vykhod_rossyy_uz_dogovora_o_druzhbe_s_ukraynoy_ne_osvobozhdaet_ee_ot_otvetstvennosti_ekspert).

По его словам, если РФ примет решение о прекращении действия Договора, она должна выполнить взятые на себя обязательства процедурного характера и предварительно провести консультации или переговоры, в соответствии с Венской конвенцией и положениями самого Договора.

По мнению украинского политолога А. Дацюка, разрывать Договор нужно, «потому что наличие такого документа постоянно вынуждает нас воздерживаться от введения военного положения, от радикальных экономических санкций, от привлечения к ответственности украинских олигархов-предателей и т. д.» (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

Если Россия разорвет Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и РФ, денонсировав статью, в которой Российская Федерация признает территориальную целостность Украины в части, касающейся Крыма и Севастополя, это не будет означать, что Крым станет российским, отмечает директор департамента международных многосторонних отношений Фонда «Майдан иностранных дел» А. Хара. «Только 11 стран, включая Российскую Федерацию, признали Крым российским мартовской резолюцией Генеральной ассамблеи ООН 2017 года. То есть все мировое сообщество, Европейский Союз, США и другие более сотни стран голосовали за территориальную целостность Украины, никто не признал права на Крым за Российской Федерацией и постоянно указывают на незаконную аннексию», – подчеркивает эксперт.

Кроме того, по его мнению, украинская власть ведет себя по отношению к России «несколько неадекватно»: «Она тешит себя иллюзией, что с этим российским режимом можно найти взаимопонимание и если не стать друзьями, то просто ужиться. Но это невозможно. И каждый последующий шаг будет лишь подтверждать тот факт, что режим, который сложился в РФ, совершенно несовместим с украинской независимостью и суверенитетом».

Вместе с тем, отмечает А. Хара, Украина не должна уподобляться России в ее попытках разрушить механизмы, которые не работают – в будущем они еще могут пригодиться: «Нужно пересмотреть отношения Украины и России: чем меньше мы будем от нее зависеть, чем больше будем полагаться на собственные силы или на другие регионы, которые признают нашу территориальную целостность и суверенитет, тем лучше. Но этот процесс требует ресурсов и времени» (URL: <http://glavred.info/politika/ne-upodoblyatsya-rossii-ekspert-obyasnil-pochemu-ukraine-prigoditsya-dogovor-o-druzhbe-s-rf-482500.html>).

Таким образом можно отметить, что пока большинство экспертов склонны полагать, что в ближайшее время на официальном уровне Договор не будет расторгнут несмотря на то, что сегодня он практически не работает.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Весняна сесія ПАРЄ та українське питання: оцінки, коментарі, прогнози

Однією з головних весняних подій європейської політики стала сесія Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), яка відбувалася з 23 по 27 квітня у французькому Страсбурзі. ПАРЄ – один з двох головних статутних органів Ради Європи. Асамблея складається з представників парламентів усіх держав-членів (Росію було позбавлено права голосу в ПАРЄ у квітні 2014 р. – одразу після анексії Криму й початку військових дій на Донбасі). Учасники сесії обговорили ряд важливих питань, серед яких регіональні військові конфлікти; виклики, пов'язані з гібридною війною;

зростання антисемітизму, ісламофобії, ксенофобії у Європі; боротьба з організованою злочинністю тощо.

Насамперед зазначимо, що сесія відбулася на фоні корупційного скандалу в ПАРЄ. Члени Бюро (керівного органу) асамблеї затвердили пропозицію про термінові дебати щодо звіту Зовнішньої слідчої групи. Цей орган, утворений торік з авторитетних європейських колишніх суддів, розслідував звинувачення щодо підкупу окремих членів асамблеї та оприлюднив свій звіт, у якому підтвердив системну корупцію в ПАРЄ. І вже найближчим часом асамблея розгляне санкції відносно депутатів, щодо яких прозвучали звинувачення в корупції з боку Азербайджану (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/23/7178468>). У свою чергу, українська делегація натякнула, що Росія також може бути причетна до корупційного скандалу в ПАРЄ.

Серед ключових тем весняної сесії було врегулювання сирійського конфлікту. Президент ПАРЄ М. Ніколетті заявив на засіданні асамблеї, що потрібно використати всі потенційні можливості дипломатії для знайдення політичного рішення в сирійському конфлікті. «Ми повинні використовувати потенційні можливості дипломатії повномасштабно для того, щоб знаходити політичні рішення в цьому жахливому конфлікті. Тому що саме завдяки механічним методам можна відновити довгостроковий мир для народу Сирії», – сказав президент ПАРЄ. Він переконаний, що всі країни – члени Ради Європи повинні підтримувати й укріпляти свої міжнародні обов'язки стосовно цього. М. Ніколетті зазначив, що асамблея також має зробити свій внесок: потрібно подумати над тим, як у нинішній ситуації можна запобігти конфліктам у державах і між державами, мирно їх розв'язати (URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1726899-prezident-parye-slid-vikoristati-vsi-diplomatichni-mozhlivosti-dlya-rozvyazannya-konfliktu-v-siriyi>).

Окрему увагу на весняній сесії ПАРЄ було приділено рішенню Туреччини провести дострокові вибори в умовах надзвичайного стану. В асамблеї закликали відкласти ці вибори, оскільки є сумніви щодо дотримання демократичних стандартів під час їх проведення.

Моніторинговий комітет ПАРЄ ухвалив жорстку заяву, у якій висловив «найглибше можливе занепокоєння» нещодавнім рішенням турецької влади провести вже 24 червня дострокові вибори парламенту й президента. Вибори відбудуться на півтора року раніше, ніж було заплановано. При цьому виборчий процес відбуватиметься в умовах надзвичайного стану, запровадженого у 2016 р. після невдалої спроби перевороту в країні.

«Неможливо проводити справді демократичні вибори в умовах надзвичайного стану й поточних операцій з безпеки в південно-східній частині Туреччини. Надзвичайний стан з липня 2016 р. призвів до непропорційних заходів і неприйнятних обмежень базових свобод, у тому числі свободи вираження поглядів, свободи ЗМІ, свободи зібрань», – ідеться в заяві Моніторингового комітету (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/25/7080949>).

Окремо учасники сесії звернули увагу на те, що лише місяць тому парламент Туреччини ухвалив новий закон про вибори, який істотно змінив виборчі правила (зокрема, дав можливість створювати блоки). Хоча зміна правил виборів за такий короткий термін до їх проведення суперечить європейським нормам. «Також асамблея з жалем відзначає, що 10-відсотковий виборчий бар'єр – найвищий у Європі – не був знижений у зміненому законі, як цього вимагає міжнародне співтовариство, включаючи асамблею. Цей поріг додатково підриває політичний плюралізм, обмежуючи окремі політичні партії», – ідеться в ухваленому документі.

Як зауважили члени ПАРЄ, ці факти становлять серйозну загрозу демократичному характеру виборів, а тому комітет рекомендував турецькій владі відкласти вибори.

Крім того, ПАРЄ прийняла резолюцію про протидію гібридній війні. У документі зазначається, що на сьогодні держави дедалі частіше стикаються з явищем гібридної війни – кібератаками, фейковими новинами, кампаніями масової дезінформації. Гібридна війна може дестабілізувати й підірвати цілі суспільства і викликати численні жертви, заявлено в резолюції. Асамблея, зокрема, послалася на дії Росії проти України й закликала протидіяти всім проявам гібридної війни.

Наголошується, що кібератаки особливо небезпечні, оскільки вони можуть вразити стратегічну інфраструктуру країни, таку як система управління повітряним рухом або атомні станції (URL: https://dt.ua/WORLD/parye-uhvalila-rezolyuciyu-schodo-protidiyi-gibridniy-viyni-276401_.html).

Також асамблея ухвалила резолюцію щодо підтримки протидії російській пропаганді на рівні Європейського Союзу й рекомендувала країнам – членам Ради Європи заснувати органи для відстеження дезінформації.

Головними ж темами української делегації були незаконні вибори президента РФ на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і російська агресія на території України.

Учасники української делегації також звернули увагу на питання корупції в асамблеї. Голова делегації в ПАРЄ В. Ар'єв, який через хворобу пропустив сесію, у своєму Facebook усе ж відреагував на відмову Бюро проводити термінові дебати на запит Великої Британії, України та інших, нагадавши, що це все відбувається на тлі корупційного скандалу в ПАРЄ щодо хабарництва та лобізму.

Представник української делегації О. Гончаренко, коментуючи у своєму виступі корупційні зустрічі членів ПАРЄ, згадав також генерального секретаря Т. Ягланда. Останній відреагував на звинувачення щодо зустрічей з колишнім послом Азербайджану, використавши при цьому аргументи про необхідність таких зустрічей через нагальні робочі питання. Однак привітання Росії з результатами «виборів» генсек ПАРЄ не згадав (URL:

<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/hensek-parje-vidreahuvav-na-zvinuvachennja-ukrajini-shchodo-koruptsiji-v-parje-2466785.html>).

У свою чергу Т. Ягланд зауважив, що український депутат О. Гончаренко, згадуючи його у своєму виступі, «зловживає доповіддю» та «намагається почати політичну боротьбу».

Інший представник від України народний депутат Б. Береза на зауваження генсека на адресу О. Гончаренка слушно зауважив, що сам Т. Ягланд відправив листа російському президенту, привітавши його з перемогою на виборах, не згадавши про незаконність виборів в анексованому Криму. «Генеральний секретар звинувачує Гончаренка в маніпуляції, але маніпуляція – це відправити вітання президенту РФ, у якому немає жодного слова про проведення президентських виборів в окупованому Криму», – сказав Б. Береза.

Але, попри невдоволення, зокрема, і вітчизняних представників щодо корупції в ПАРЄ, зауважимо, що для України цю сесію можна вважати цілком успішною з кількох причин: по-перше, була ухвалена важлива поправка української делегації в доповіді «Про надзвичайний стан і відступ від конвенції про права людини»; по-друге, плани зі швидкого повернення росіян у ПАРЄ без виконання ними резолюцій провалилися; по-третє, 24 квітня ПАРЄ ухвалила рішення, яким визнала, що за окупацією частин Донецької та Луганської областей стоїть Росія. Таким рішенням ПАРЄ змінила формулювання резолюції, у якій констатувала окупацію непідконтрольних Україні районів Донбасу Росією, та констатувала «фактичне управління» цих територій з боку РФ.

Під час розгляду українського блоку документа асамблея майже одноголосно підтримала дві поправки, які підтверджують, що неконтрольовані урядом території Донецької та Луганської областей перебувають під фактичним управлінням РФ.

Початково планувалися ще сильніші зміни: запропоновані поправки мали констатувати статус «тимчасово окупованих території, які контролюються Російською окупаційною адміністрацією». Однак для досягнення одностайності були запропоновані усні субпоправки, у яких українські депутати відмовилися від фрази про «окупацію». За дві відповідні поправки проголосувало 98–100 депутатів, проти – три-чотири депутати.

Проти підтвердження такого визнання голосували парламентарі, які належать до проросійських сил – німецьких «Лівих» та «Альтернативи для Німеччини», а також нідерландської Соцпартії (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/24/7178586>).

Фактично тепер окупована територія Донбасу описана в рішенні ПАРЄ не як non-government controlled territories (неконтрольовані урядом території), а як territories under effective control by the Russian Federation (території, контрольовані Росією) (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/04/26/kolonka/denys-popovych/polityka/pity-nemozhna-zalyshytysya-yaki-perevahy-daye-rishennya-parye-shchodo-donbasu>).

На думку народного депутата України, заступника голови постійної делегації в ПАРЄ Г. Логвинського, указана резолюція буде основою для міжнародних позовів і санкцій проти агресора.

Делегат зауважив, що ухвалена резолюція ПАРЄ встановлює відповідальність РФ за порушення норм міжнародного й національного права. «Саме Росія відповідальна за збройне захоплення нашої території, саме Росія відповідальна за життя наших громадян на цій території, за порушення прав людини на території, яку вона фактично контролює власними маріонетками», – зазначив він. За словами депутата, цей документ буде основою для міжнародних позовів і для використання під час введення нових і продовження попередніх санкцій.

Г. Логвинський також нагадав, що в Україні 2 млн внутрішньо переміщених осіб, які втратили своє майно, і саме Росія має відшкодувати всі збитки. «Саме цей пункт (у резолюції ПАРЄ) і каже: відповідальність Російської Федерації, вона повинна була забезпечити права людини, вона не дала можливості зробити це Україні, тому вона повинна бути покарана і нести юридичну відповідальність за ці дії», – підкреслив він.

І хоча рішення ПАРЄ про визнання Росії відповідальною за окупацію частин Донецької та Луганської областей не означає, що треба очікувати на кардинальні зміни, однак розпочався процес визнання РФ агресором на юридичному рівні, що матиме практичні наслідки. Таку думку висловив голова правління Центру соціологічних і політологічних досліджень «Соціовимір» С. Таран (URL:

https://24tv.ua/parye_pochala_protzes_viznannya_rosiyi_agresorom_na_yuridich_pomu_rivni_politolog_n957593). «Захід дуже поступово й обережно визнає факт прямої російської агресії проти України. Тому що таке визнання означатиме певні наслідки. Зокрема, тоді логічним було б рішення про ембарго на торгівлю з Росією, у тому числі газом. Ці та інші дії потребуватимуть надзвичайно великих зусиль Заходу щодо стримання російської агресії. Крім того, вони неоднозначно сприймаються на Заході. Для деяких країн легше нічого не помічати», – зауважує експерт.

На його думку, для України й здорових сил на Заході важливо, щоб позиція по Росії була єдина. Він зазначає, що риторика Заходу щодо російської агресії спочатку була слабка, потім сильніша. На сьогодні стає ще сильнішою. «Поступово факт агресії Росії проти України стає частиною юридичних документів. Раніше про агресію говорили політики, але потім це не ставало частиною законів і голосувань. А голосування в таких інституціях, як ПАРЄ, хоч це і не національний парламент, означає, що юридичні наслідки для РФ будуть... На Заході починають говорити про можливе посилення санкцій. Ще рік назад ми чули голоси в деяких країнах, що санкції треба послабити. Зараз ніхто не послаблює і не говорить про це. І це теж у тому числі наслідок подібних документів (як рішення ПАРЄ). А наслідки будуть неминучі», – переконаний С. Таран.

На необхідності посилення санкцій проти Російської Федерації під час дебатів у ПАРЄ наполягала й перший віце-спікер Верховної Ради, учасник української делегації І. Геращенко. «Я закликала посилити санкції проти Росії, яка зловживає правом вето, блокує всі рішення Радбезу ООН. Безкарність РФ поглиблює гуманітарну катастрофу в Сирії і Україні», – написала вона у своєму Facebook (URL: https://24tv.ua/povna_bezkarnist_rosiyi__gerashhenko_zaklikaye_posiliti_antirosiyski_sanktsiyi_n958985).

Також вона зазначила, що Росія, яка б мала утилізувати хімічну зброю, використовує її проти сирійських дітей. В Україні ж РФ «використовує заборонені оттавською конвенцією міни і важке озброєння, у Солсбері – хімічну субстанцію “Новичок”, і все це від повної безкарності». «Ми зобов’язані посилити санкції проти РФ, яка веде підривну діяльність у ЄС, провокує міграційні кризи й безпекові виклики», – зауважила член української делегації в ПАРЄ.

Вона додала, що дебати по Сирії стали дебатами зі злочинів РФ «і на Донбасі, і в Солсбері, і в Криму... У резолюціях з протидії гібридній війні і ВПО згадуються злочини РФ і причетність до всіх війн на континенті, реальних і гібридних» (URL: <https://glavcom.ua/news/gerashchenko-poyasnila-chomu-kvitneva-sesiya-parje-je-vdaloyu-i-peremozhnoyu-dlya-ukrajini--493313.html>).

До речі, у резолюції ПАРЄ, схваленій після заслуховування доповіді «Гуманітарні потреби та права внутрішньо переміщених осіб у Європі», асамблея закликає російський уряд поважати права ВПО, зокрема утриматися від постачання зброї, боєприпасів і військового персоналу, що призводить до подальшого порушення міжнародного гуманітарного права, прав людини та ВПО у відповідних районах конфліктів; надати доступ місіям міжнародних гуманітарних спостерігачів до відповідних зон конфліктів для аналізу гуманітарних потреб ВПО та надання гуманітарної допомоги (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29192268.html>).

Крім того, ПАРЄ, ухвалюючи резолюцію про гуманітарні потреби та права внутрішніх переселенців у Європі, закликала Україну та РФ домовитися про компенсації переселенцям з Криму й Донбасу. Хоча документ, присвячений проблемі переселенців на європейському континенті, стосується не лише України, а й Кіпру, Вірменії, Азербайджана, Грузії тощо. Що стосується української ситуації, асамблея окремою поправкою визначила, що йдеться про «війну Росії проти України». «Асамблея запрошує владу Російської Федерації та України... створити комісію з питань компенсації або повернення майна і власності внутрішніх переселенців відповідно до судової практики Європейського суду з прав людини», – ідеться в документі.

Також резолюція підтримує зусилля з розмінування в тому числі діючих проектів урядів Данії, Японії, Великої Британії, ПРООН та НАТО

щодо гуманітарного розмінування в Україні (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/25/7178762>).

У цілому ж, підкреслила І. Геращенко, нинішня сесія виявилася вдалою і переможною, незважаючи на прогнози щодо її надскладності. «Командна, злагоджена робота нашої делегації переламала ситуацію. Нам вдалося: внести поправку в резолюцію щодо невиконання резолюцій країнами – членами РЄ про фактичний контроль РФ на окупованому Донбасі», – повідомила віце-спікер.

Разом з тим окремі експерти звертають увагу на те, що після ухвалення ПАРЄ резолюції від 24 квітня, якою визнано окупацію Російською Федерацією частини Донбасу, виникла деяка плутанина з термінами, оскільки в Україні здебільшого подали цю інформацію так, що ПАРЄ офіційно визнала окупацію Донбасу Росією. Г. Перепелиця, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, експерт з питань міжнародної політики, звертає увагу на термінологію, що використовується в тексті документа. Ці окремі райони Донецької та Луганської областей називаються «територіями під ефективним контролем російської влади» (territories under effective control of Russian authorities). Проте це не тотожні поняття. Поняття «території під ефективним контролем» передбачає, що ці певні території перебувають під протекторатом або під контролем іншої держави чи організації. Окупація – це зовсім інше. «Під контролем» означає, що може бути досягнута якась угода між країнами або може відбутися добровільна передача цієї території під контроль третьої держави або ООН, і упорядкування здійснюватиметься не країною, якій належала територія. Так, наприклад, свого часу це було з Косовим.

На думку Г. Перепелиці те, що ПАРЄ змінила статус Донбасу з «непідконтрольної українській владі території» на «території, що перебувають під ефективним контролем Росії», це великий плюс для України. «Пригадайте, як довго українська влада не хотіла офіційно визнати Росію агресором. І тільки через чотири роки війни в так званому законі про реінтеграцію Донбасу Росія названа агресором. Тому Захід всюди просить Україну довести, що на Донбасі присутні російські війська. Хоча що там доводити? Але наші західні партнери запитують про це, тому що юридично в українських документах усе це не було закріплено. Тільки коли Міжнародний кримінальний суд визнав, що мала місце збройна агресія Росії проти України, ми насмілилися законодавчо визнати акт агресії Росії. І то не одразу. Тому це рішення ПАРЄ є дуже позитивним для української влади: нашу нинішню владу треба змушувати визнавати реальність, бо їй це не надто цікаво. Вона наче й погоджується, щоб ця територія була під контролем Росії, вона говоритиме, що звільнить їх політико-дипломатичним шляхом, що ОБСЄ виконає функції Збройних сил України і відновить контроль над кордоном, а потім передасть його разом з ОРДЛО Україні. Просто українська влада не надто хоче цього робити. Якщо справді буде визнана окупація Донбасу, то це рішення відкриє нам міжнародне право –

право ведення війни. І тоді ми, не дивлячись на Мінські домовленості, отримаємо право на застосування збройних сил. Мінські домовленості – це модель врегулювання внутрішнього конфлікту. А якщо ми говоримо про окуповані території, то це вже визнання того, що ми маємо не внутрішній конфлікт, а міждержавний, тобто російсько-українську війну. Україна сама запудрила мізки міжнародній спільноті, наполягаючи кілька років, що на Донбасі терористи. Насправді там – російські війська, I і II армійські корпуси, які обстрілюють позиції ЗСУ і входять до складу військ РФ. Якщо справді буде визнана окупація Донбасу, виникне зовсім інший контекст врегулювання конфлікту. Тоді Росія буде визнана агресором, який окупував частину території України, а значить, міжнародне співтовариство повинне буде діяти щодо неї як щодо агресора, а не як щодо посередника в урегулюванні цього конфлікту», – говорить експерт ([URL: https://www.unian.ua/politics/10096712-okupaciya-donbasu-shcho-naspravdi-viznala-parye.html](https://www.unian.ua/politics/10096712-okupaciya-donbasu-shcho-naspravdi-viznala-parye.html)).

Що стосується позиції Росії та її ставлення до ухвалених ПАРЄ резолюцій, то потрібно зауважити, що від початку року в асамблеї працює спеціальний комітет, створений для переговорів про повернення росіян до асамблеї. Згаданий вище М. Ніколетті, який головує на його засіданнях, не приховує, що підтримує зняття обмежень (тобто політичних санкцій) з росіян, «щоб залучити їх до діалогу». Його навіть називають одним з просувачів інтересів Росії в асамблеї. Наприклад, так вважає представник Держдуми Л. Слуцький, якого пропустили до Страсбурга на переговори, навіть призупинивши заради цього запроваджені проти нього санкції.

У свою чергу Л. Слуцький заявив, що Росія відмовлятиметься виконувати рішення ПАРЄ навіть у разі повернення до складу асамблеї. На запитання журналістів про те, коли РФ почне виконання санкцій, він відповів коротко: «Ніколи». У січні точно таку позицію оприлюднив його колега К. Косачов, голова Комітету Ради Федерації в закордонних справах ([URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/26/7178840](https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/26/7178840)).

Разом з тим росіяни висувують чіткий ультиматум:

- платити внески до бюджету РЄ вони не будуть, доки їх не повернуть;
- рішень ПАРЄ вони не виконуватимуть, навіть якщо повернуться до Страсбурга;
- ПАРЄ має не просто одноразово зняти з них санкції, а прибрати саме право накладати санкції на національну делегацію.

Як вважає редактор «Європейської правди» С. Сидоренко, проти виконання цього ультиматуму заперечують не лише українці: така перспектива обурює також чимало інших держав Східної та Північної Європи. І вони не погодяться з такою перспективою ні зараз, ні за рік. Тоді як самі росіяни вже визнають, що вони не впевнені в успіху переговорів про своє повернення. Річ у тому, що вже в червні М. Ніколетті, скоріше за все, залишить асамблею. Він програв вибори вдома, в Італії, і зберігає посаду досі лише через те, що новий італійський парламент ніяк не сформує нового

складу своєї делегації. Без нього переговори про повернення росіян можуть додатково забуксувати.

І нарешті, навіть у разі програшу в спецкомітеті Україна матиме ще один аргумент. Українські депутати напряду заявляють, що, якщо Росія знайде «прощення» в ПАРЄ без виконання умов і вимог, роботу в асамблеї припинить Україна. Адже навіщо працювати в організації, створеній для захисту цінностей, якщо ця організація покаже, що на практиці цінності для неї менш важливі, ніж відновлення сплати російських внесків? (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/04/27/7081114>).

Український журналіст Д. Попович, аналізуючи результати весняної сесії ПАРЄ, вважає її успішною для України, принаймні на політичному й дипломатичному рівнях. «Чи є рішення ПАРЄ “перемогою”? У політичному сенсі, безумовно, так. Найголовнішим досягненням дійсно є те, що казкам російської пропаганди про військторг, “их там нет”, повсталих шахтарів, трактористів і “громадянський конфлікт” в Україні перестали вірити вже на міжнародному рівні. Усі крапки над “і” розставлені: РФ визнана окупантом, який несе повну відповідальність за долю громадян України, що залишилися на тимчасово окупованій території Донбасу, а також за всі беззаконня, які творитимуться щодо цих людей».

На його думку, у Росії невеликий вибір. Можна визнати «ЛНР» і «ДНР» або навіть спробувати приєднати ОРДЛО за кримським варіантом. Однак такий крок загрожує Росії новим витком санкцій, які можуть виявитися серйознішими за ті, які вже обвалили російський фондовий ринок 9 квітня. Або ж другий варіант – залишити Донбас із вибаченнями, а також задовольнити фінансові претензії, які напевно пред’явить Україна за розграбовані заводи, розбиті будинки та інший збиток, заподіяний розв’язаною Росією війною. Простіше кажучи, визнати поразку. Визнавати поразку Росія не готова, саме тому нікуди з Донбасу вона поки не піде. Із цієї причини рішення ПАРЄ – це перемога, але лише на політичному й дипломатичному полі. З практичної точки зору можна говорити лише про посилення позиції України і її союзників у виснажливих переговорах про те, на яких умовах вводити на Донбас міжнародний миротворчий контингент.

У чому полягає це посилення? Визнання Росії окупантом на міжнародному рівні не дає їй можливості залишитися осторонь «сутички» в українському питанні й змусити опонентів домовлятися з «ДНР» і «ЛНР». Обидві квазіреспубліки остаточно виводяться з гри й не зможуть стати навіть учасниками переговорного процесу. Тепер другою стороною переговорів щодо деокупації Донбасу залишається тільки Москва (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/04/26/kolonka/denys-popovych/polityka/pity-nemozhna-zalyshytysya-yaki-perevahy-daye-rishennya-parye-shhodo-donbasu>).

Таким чином, констатуємо, що, незважаючи на корупційний скандал, весняна сесія ПАРЄ продемонструвала свою дієздатність. На ній обговорювався ряд ключових проблем у регіоні та було прийнято відповідні рішення по них. Окремо було приділено увагу й Україні, зокрема питанню

російської агресії. Ухвалені ж резолюції, на думку експертів, є позитивними для нашої країни, оскільки вони сприяють визнанню РФ агресором на міжнародному рівні та роблять її співвідповідальною за ситуацію в Україні.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Армянская альтернатива

Ситуация с так называемой цветной революцией в Армении вызывает ряд вопросов контраверсионного свойства, на которые нет ответа даже у армянских политических экспертов, с которыми удалось обсудить возникший политический кризис. Как нам представляется, неясность в определении конечной цели и направления событий связана, прежде всего, с избыточно тесным соприкосновением различных, порой диаметрально противоречивых позиций каждого из участников революционного процесса внутри самой Армении. Эта неясность усугубляется и нерешительными оценками Кремля, как главного модератора политических коллизий на всем постсоветском пространстве, а также другими «тяжеловесами» международной политики.

Пассивность позиции В. Путина проявляется в его терпимости по отношению к массовому восстанию гражданского населения Армении.

Возможно, политический истеблишмент Кремля парализован недавним резонансным выступлением доверенного эксперта В. Путина по политике в постсоветских странах В. Суркова «Одиночество полукровки», в котором автор дал неутешительный прогноз для России, пытающейся вмешиваться во внутреннюю политику зарубежных и бывших советских стран – государство-изгой. Если это так, то, похоже, В. Путин решил, что лучше пожертвовать своим союзником С. Саргсяном, чем усугубить ситуацию в Армении не в свою пользу.

Газета Washington Post (США) опубликовала статью Д. Игнатиуса под названием «Армения выходит из своего постсоветского болезненного состояния». Автор статьи, в частности, пишет: «Похоже, Армения все-таки выбирается из своего постсоветского болезненного состояния и становится на путь демократических перемен». Пафос статьи понятен, но столь радикальный вывод явно не соответствует реальному положению вещей.

Если Н. Пашиняну удастся сформировать новое правительство, этим успехом он будет во многом обязан тому обстоятельству, что полиция и армия отказались открывать огонь по протестующим демонстрантам, которые массово вышли на центральные площади Еревана и других городов Армении в его поддержку. Подобного рода отказ применять репрессивные меры против сограждан всегда является опорной базой для социальных перемен и озвученным сигналом власти о том, что она ее утратила.

Но практика революций и государственных переворотов наглядно демонстрирует, что реальная политическая ситуация отнюдь не исчерпывается взаимоотношениями гражданского общества и силовыми институтами. Главная политическая дилемма Армении за все время ее пребывания под юрисдикцией Российской империи и ее приемника – Советского Союза заключается в поиске компромисса между прозападными политическими приоритетами с ее полной зависимостью от России ее социально-экономической инфраструктуры, а также и в военном вопросе. Такая неразрешимая ситуация поспособствовала формированию пула промосковских олигархов вокруг С. Саргсяна, которые конвертировали политические дивиденды и маржу в собственные финансовые преференции.

Коррупцированная и авторитарная Армения, вопреки наличию у армянской нации выработанного поколениями завидного предпринимательского духа, все же не добились экономического подъема, какого добились некоторые другие постсоветские республики и страны Варшавского договора после распада Советского Союза в 1991 г., не обладающие предпринимательской ментальностью. Причина банально проста: расхищение своего дома и своей семьи неизбежно приводит к тотальному обнищанию.

В дополнение к сказанному выше объективные предпосылки, объясняющие пассивную позицию Кремля по отношению к ситуации в Армении, лежат на поверхности. Вполне очевидно, что В. Путину хотелось избежать второй Украины. Посредством несложных арифметических подсчетов кремлевские экономические эксперты показали, что экономика и безопасность Армении находятся в полной зависимости от России. Кроме того, по причине длительных близких отношений между Россией и Арменией картины протестных выступлений в Ереване могут произвести гальванизующий эффект на общественное мнение уже в самой России.

«Мы отказываемся становиться регионом России», – заявил один из повстанцев из окружения Ж. Сефиляна, бывшего армянского военачальника – армянина ливанского происхождения, который был одним из организаторов акции протеста 2016 г., получившей название «Учредительный парламент». В случае, если Н. Пашинян получит возможность сформировать новое правительство, армянские политические эксперты прочат Ж. Сефилян пост министра обороны. Хотя его сильные прозападные симпатии вызывают нескрываемое неприятие у Москвы.

Движение, возглавляемое Н. Пашиняном, обещает перемены, но их детали, как это водится в протестных выступлениях с участием широких народных масс, далеки от конкретных результатов. Его политическая партия, называемая «Гражданский договор», и сторонники – общественные волонтеры – основываются на обещании, что новое правительство примет на себя конкретные реформенные обязательства перед обществом. Ситуация усложняется и тем, что даже сторонники движения Н. Пашиняна признают отсутствие у них самих ясного представления о том, что именно будет

включено в програму реформ, не говоря уже о стратегии государственного развития Армении. Это можно понять и объяснить тем, что в ситуации, когда в воздухе витала атмосфера эйфории от победы, обсуждение деталей будущего государственного устройства Армении отодвигалось на более поздние сроки.

Хотя, учитывая ситуацию, связанную с замороженным военным конфликтом с Азербайджаном, экономическими санкциями против Ирана, альтернативным поставщиком природного газа и других товаров стратегического и бытового назначения в Армению, акции «Газпрома» (как главного экономического куратора) и в целом России представляются более убедительными, а вопрос об альтернативности политического выбора новыми властями Армении выглядит популистской риторикой.

До нових стандартів самоврядування

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Вибори в 40 об'єднаних територіальних громадах 29 квітня: основні результати й оцінки експертів

29 квітня перші вибори відбулися в 40 об'єднаних територіальних громадах: у чотирьох міських, 14 селищних, 22 сільських ОТГ у 17 областях. Зокрема, у Вінницькій області в одній ОТГ; Волинській – в одній; Дніпропетровській – у чотирьох; Донецькій – в одній ОТГ; Запорізькій – у семи; Івано-Франківській – у двох ОТГ; Кіровоградській – у трьох; Луганській – в одній; в Одеській – у трьох ОТГ; Полтавській – у двох; Рівненській – у трьох; Сумській – в одній; Тернопільській – у двох; Харківській – в чотирьох ОТГ; Херсонській – в одній; Хмельницькій – у двох; Чернівецькій області у двох 2 ОТГ.

Крім того, ЦВК призначила на 29 квітня додаткові вибори депутатів у громадах, які приєднуються до діючих ОТГ: у Житомирській області у двох селищних радах; у Запорізькій – в одній сільській раді; Харківській області – в одній селищній раді; у Чернівецькій області в одній селищній раді.

У підсумку ці вибори викликали найбільше суперечок за всю історію виборів в об'єднаних територіальних громадах. Одразу дві партії оголосили про свою перемогу. БПП «Солідарність» і «Батьківщина» заявили про перемогу своїх кандидатів на виборах в об'єднаних територіальних громадах, які відбулися 29 квітня.

Так, партія «Солідарність» заявила, що за результатами паралельного підрахунку голосів, проведеного партійними штабами, кандидати від партії перемагають у 26 громадах із 40. У партії стверджують, що представники БПП «Солідарність» перемогли в переважній більшості регіонів, а також отримали більшість у виборах депутатів ОТГ (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/30/7179134>. 2018. 30.04).

У свою чергу, «Батьківщина» заявила, що «перемогла на виборах в об'єднаних територіальних громадах». «Як свідчать результати паралельного підрахунку голосів за протоколами з дільниць, “Батьківщина” з великим відривом випереджає інші партії за кількістю депутатів, обраних від партій», – заявили в прес-службі партії. У цілому представники ВО «Батьківщина» заявили про перемогу в 11 областях України із 17, де проводилися вибори.

«Вибори в ОТГ – це найправдивіша соціологія. Ви знаєте, скільки маніпуляцій допускає соціологія. Але те, що зараз реальні вибори показали “Батьківщині” 35,4 %, говорить про реальні симпатії людей, про реальне згуртування людей навколо нашої команди, яка може і мир у країні повернути, і економіку підняти, і віру людям у себе», – ідеться в заяві лідера «Батьківщини» Ю. Тимошенко. У партії заявили, що здобули 277 депутатських мандатів (URL: <http://cntime.cn.ua/chas-analytika/item/23454-dvipartiioholosylyperemohunanaibrudnishykhvyborakhvobiednanykhromadakh>. 2018. 2.05).

Щоб зрозуміти перебіг подій виборів до ОТГ 29 квітня розглянемо приклад двох громад Полтавської області.

29 квітня відбулися перші вибори у двох новостворених об'єднаних територіальних громадах області – Терешківській і Коломацькій (Полтавський район). Як повідомив на своїй сторінці у Facebook начальник відділу адміністрування Державного реєстру виборців Полтавської ОДА Ю. Северин, за результатами виборів обрано сільських голів: Терешківської ОТГ – Н. Туркенич (БПП «Солідарність»); Коломацької ОТГ – Є. Почечун (БПП «Солідарність»).

Н. Туркенич набрала 988 голосів виборців; Л. Лепейко (партія «Українське об'єднання патріотів – УКРОП») – 928 голосів; В. Турпітько – до 890 голосів; Є. Почечун отримав майже 60 % голосів виборців і реальних конкурентів не мав.

Також відбулися вибори депутатів відповідних місцевих рад.

Коломацька ОТГ матиме 14 депутатів, які представлятимуть три політичні сили: БПП «Солідарність» – чотири депутати; ВО «Батьківщина» – два депутати; Аграрна партія – один депутат; само висуванці – сім депутатів.

Терешківська ОТГ матиме 26 представників, які представлятимуть три політичні сили: ВО «Батьківщина» – вісім депутатів; Національний корпус – три депутати; БПП «Солідарність» – два депутати; Аграрна партія – два депутати; партія «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» – один депутат партія «Патріот» – один депутат; «Рідне місто» – один депутат само висуванці – сім депутатів.

При цьому на двох округах у Терешківській ОТГ два кандидати набрали однакову кількість голосів виборців і між ними буде проведено повторне голосування.

Як повідомило джерело, наближене до БПП «Солідарність», вибори були важкими, адже проти пропрезидентської партії діяв своєрідний

політичний блок: «Батьківщина» – патія «УКРОП» (депутат облради від БПП І. Степаненко – нардеп Ю. Бублик). Кожен з них у цьому альянсі вирішував свої завдання. Головне – отримати контроль над новоствореною ОТГ, бюджет якої приблизно становитиме 43–45 млн грн (до речі, бюджет Коломацької ОТГ очікується на рівні 30 млн грн). Також заявлено про підкуп виборців як аптечками, так і готівкою.

Незважаючи на результати виборів депутатів у Терешківську ОТГ, у БПП «Солідарність» сподіваються мати в команді в Н. Туркенич 11 депутатів, що більше на вісім депутатів від «Батьківщини».

Голова обласної організації партії «УКРОП» і депутат облради С. Соловей хоча і не є учасником цих виборів, але прокоментував їхні результати. Він вважає їх сумнівними, адже Н. Туркенич начебто на своєму обладнанні друкувала сім газет чималими накладками, а також не мала свого виборчого фонду, хоча реально витрачалися сотні тисяч гривень. Звинувачення в підкупі виборців він назвав «неправдою». Також він відкинув припущення про контакти партії «УКРОП» з «Батьківщиною» та І. Степаненко. Крім того, йому не зовсім зрозуміла перемога трьох представників партії «Нацкорпус», які не мають обласної організації, системної структури, а кандидати не вели публічної передвиборної діяльності.

Поки новообрані голови й депутати готуватимуться до виконання своїх повноважень, два депутатські місця в Терешківській ОТГ будуть вакантними протягом двох тижнів, допоки не відбудуться повторні вибори ([URL: https://poltava.to/news/46848](https://poltava.to/news/46848). 2018. 30.04).

Цікаві думки щодо виборів в ОТГ висловили представники Комітету виборців України. Вибори в 40 об'єднаних територіальних громадах, які відбулися в Україні 29 квітня, стали найбруднішою кампанією з жовтня 2015 р. – відомо про щонайменше 25 фактів підкупу. Про це повідомив голова Комітету виборців України О. Кошель на сторінці у Facebook. «Вибори 29 квітня 2018 р. стали найбільш брудною кампанією за всю історію проведення виборів до ОТГ, починаючи із жовтня 2015 р. Політичні партії і кандидати встановили “рекорд” як за кількістю, так і за масштабами підкупу виборців», – написав він, підбиваючи підсумки виборів.

О. Кошель зазначив, що до спостерігачів КВУ надійшла інформація про 25 фактів підкупу, проте реальна цифра могла бути значно більшою. «Правоохоронці відкрили кримінальні провадження у п'яти областях, у день голосування було спіймано на гарячому трьох скупників голосів. І це при тому, що вибори відбувалися лише в 40 ОТГ. Абсолютні рекордсмени по купівлі голосів – політична партія “Батьківщина”, Аграрна партія, “Наш край”. Кілька фактів підкупу в Радикальній партії. По одному – в БПП і “Самопоміч”», – уточнив О. Кошель.

За його словами, опубліковані фото і відео про конкретні порушення дають підстави прогнозувати не менше 10 кримінальних справ. «Утім, за підсумками парламентських виборів-2014 і місцевих-2015 в Україні не було

жодного прецеденту, коли б купівля голосів призвела до реального тюремного строку. Саме безкарність дозволила політикам перетворити вибори на супермаркет з продажу голосів», – визнає голова КВУ.

О. Кошель повідомив громадськість про порушення в роботі ряду виборчих комісій: вісім дільниць відкрилися із значним запізненням і частина виборців не змогла проголосувати; зафіксовано факти перешкоджання роботі спостерігачів, порушення таємниці голосування (зокрема, заповнення бюлетеня на капоті машини), конфліктні ситуації та необґрунтовані рішення. «Окремі держчиновники не полишають спроби втручатися у виборчий процес. Напередодні виборів РПЛ і “Батьківщина” заявили про тиск на їхніх кандидатів і спроби використання адмінресурсу. Серед головних фігурантів заяв голова Нововодолазької РДА Харківської області та заступник голови Дніпропетровської ОДА», – зазначив О. Кошель.

Експерт звернув увагу на те, що більшість зареєстрованих політичних партій проігнорували вибори – у кампанії взяли участь 27 із 356 політсил. Серед них були й партії – лідери президентських і парламентських рейтингів.

О. Кошель висловив побоювання, що спроби організувати системний підкуп продовжаться у всеукраїнському масштабі під час парламентських виборів-2019. «Головним запобіжником виборчим злочинам мала б стати повноцінна виборча реформа з ліквідацією мажоритарної складової та повною забороною політичної реклами. Саме тому прийняття виборчої реформи в найближчі шість місяців (за рік до парламентських виборів) має стати ключовою вимогою до ВР», – підкреслив очільник Комітету виборців України.

У КВУ повідомили про такі порушення: виборців пригощали горілкою від імені одного з кандидатів, один бюлетень заповнили на капоті машини на вулиці. Через деякий час стало відомо, що на одній з дільниць члени виборчої комісії перервали голосування на дому, пішовши на обід.

У Харківській області правоохоронці відкрили три кримінальні провадження через порушення на виборах в ОТГ. Повідомлялося про шість фактів підкупу, про які було відомо КВУ на той час.

Зазначимо, об'єднана територіальна громада – адміністративно-територіальна одиниця в Україні, утворена відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Об'єднані громади утворюються внаслідок добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст (URL: <https://ua.112.ua/suspilstvo/koshel-vybory-v-oth-staly-naibrudnishoiu-kampaniiei-z-2015-roku-443704.html>. 2018. 30.04).

Отже, процес територіального реформування в Україні триває. Вибори до ОТГ хоча відбуваються з порушеннями, однак усе ж надають значний поштовх місцевому самоврядуванню. Комітет виборців України фіксує порушення, однак фактичне розв'язання цієї проблеми лежить у компетенції ЦВК і місцевих правоохоронних органів.

Основні засади адміністративно-територіального устрою України: законодавчі ініціативи

Уряд схвалив законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України», розроблений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України. Цей документ є одним із 17 пріоритетних законопроектів, які становлять законодавчий маршрут реформи з децентралізації. Перелік законопроектів підтримано Координаційною радою донорів і спеціальними посланником уряду Німеччини з питань децентралізації в Україні Г. Мільбрадтом. В Україні до цього часу діє закон про адміністративно-територіальний устрій, який був прийнятий ще в 1981 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР.

У Верховній Раді законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» зареєстровано під № 8051. Законопроект у рамках чинної Конституції визначає засади, на яких має ґрунтуватися адміністративно-територіальний устрій України, види населених пунктів, систему адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування з питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України.

Метою цих ініціатив є законодавче визначення основних засад адміністративно-територіального устрою України, порядку утворення, ліквідації, встановлення й зміни меж адміністративно-територіальних одиниць. Законопроектом вводяться поняття адміністративно-територіального устрою України, системи й рівнів адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальної одиниці, населеного пункту (село, селище, місто). Також встановлюються засади, на яких будується адміністративно-територіальний устрій, органи, до повноважень яких належить розгляд і вирішення питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення й ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення та зміна їхніх меж, віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ, міст, найменування й перейменування населених пунктів, адміністративно-територіальних одиниць; врегульовуються питання щодо Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць, сіл, селищ, міст, що входять до складу цих одиниць.

У пояснювальній записці до законопроекту України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» пояснюється, що необхідність прийняття проекту закону зумовлено тим, що відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 92 Конституції України до переліку питань, що визначаються виключно законами, віднесено питання територіального устрою України.

Національним законодавством у сфері адміністративно-територіального устрою не надано визначення терміна «адміністративно-територіальна одиниця». Пунктом 29 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України віднесено утворення й ліквідацію районів, встановлення та зміну меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування й перейменування населених пунктів і районів. Усі інші питання щодо утворення адміністративно-територіальних одиниць законодавчо не врегульовано.

У законопроекті, зокрема, зазначено, що система адміністративно-територіальних одиниць залишається трирівневою – регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони), базовий рівень – громади. При цьому передбачено, що районний рівень має бути більш упорядкований і відповідати європейським стандартам.

Крім того, у законопроекті більш чітко визначено поняття «громада» як адміністративно-територіальна одиниця базового рівня, яка складається з одного або декількох населених пунктів і земель за їхніми межами. За визначенням громада є територіальною основою для здійснення місцевого самоврядування жителями населених пунктів, що розташовані на території громади, формування й діяльності органів місцевого самоврядування.

Глава уряду В. Гройсман підкреслив, що законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» не передбачає змін чинного сьогодні адміністративно-територіального устрою, а лише визначає порядок і процедуру проведення таких змін. Також документ дає змогу запровадити реєстр адміністративно-територіальних одиниць, який сьогодні не ведеться в Україні, і визначає суб'єктів процесу вирішення питань адмінтерустрою.

За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубка, з прийняттям законопроекту про адміністративно-територіальний устрій ліквідовуються дублювання повноважень районної ради та РДА з органами місцевого самоврядування ОТГ, прибираються надмірні витрати на утримання апарату РДА, підвищується якість надання послуг за рахунок збільшення фінансування бюджетів органів місцевого самоврядування в частині створення госпітальних округів, нового освітнього простору тощо.

Головною підставою для проведення реформи з адмінтерустрою називають той факт, що в Україні на цей час діє Порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР (неіснуючої держави). Він був затверджений у 1981 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР. Цей порядок давно не відповідає сучасним умовам і потребам Держави Україна, особливо за результатами реформи з децентралізації влади.

Відповідно до Конституції України, до переліку питань, що визначаються виключно законами, віднесено й питання адмінтериторіального устрою України. Саме тому Мінрегіон спільно з

провідними українськими експертами з питань територіальної організації влади підготували проект закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (реєстр. № 8051).

У відомстві наголошують, що новий порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою є лише порядком, тобто він визначає чіткі процедури, як і хто може це вирішувати, і аж ніяк не змінює існуючої системи адмінтерустрою.

У своїх коментарях урядовці звертають увагу, що існуючий адміністративно-територіальний устрій України не є предметом правового регулювання цього законопроекту. Водночас, за словами першого заступника міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ В. Негоди, на сьогодні виникла необхідність мати чіткі правила вирішення питань адмінтерустрою держави. І такими правилами не можуть бути ті, які встановила давно неіснуюча держава. Натомість існують сучасні умови, нові потреби і виклики. У країні четвертий рік впроваджується реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади. І визначення чітких процедур для вирішення питань адмінтерустрою є одним з її завдань.

Більше того, прийняття цього законопроекту дасть можливість запровадити Державний реєстр адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів. Закон «Про географічні назви» визначає правові основи регулювання відносин і діяльності, пов'язаних із встановленням назв географічних об'єктів, а також унормуванням, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв. І цим же Законом визначено, що порядок найменування й перейменування географічних об'єктів, що становлять систему адміністративно-територіального устрою України, визначається окремим законом. Отже, таким законом має стати закон України «Про засади адміністративно-територіального устрою України».

У Мінрегіоні пояснюють, що в Україні відсутнє законодавство, що визначає порядок утворення, реєстрації адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів. Звідси виникають проблеми, пов'язані з упорядкуванням назв адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, їх обліком і своєчасним внесенням змін до первинного реєстру.

Сьогодні облік даних про кількість територіальних громад і органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства частково здійснює апарат Верховної Ради України. Облік населених пунктів і адміністративно-територіальних одиниць в областях ведеться обласними радами. При цьому рішення уповноважених органів державної влади й місцевого самоврядування з питань найменування та перейменування назв населених пунктів як сьогодні, так і раніше набувають чинності після опублікування повідомлень про них у «Відомостях Верховної Ради України».

В. Негода навів дані перевірки Комітету Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, за якими у 12 тис. 110 офіційних бланках місцевих рад

встановлено 324 факти помилкових назв сільських, селищних і міських рад, 902 випадки помилок у назвах населених пунктів. Виявлено 566 населених пунктів, визначення категорій яких здійснено з порушенням законодавства, 42 населені пункти взагалі відсутні в офіційному обліку, 54 населені пункти, які офіційно обліковуються, на місцевому рівні не значаться, 81 місцева рада перенесла свій адміністративний центр.

Перевіркою комітету також встановлено, що місцеві ради, у назвах яких допущено помилки, мають свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи з назвою, яка офіційно не обліковується, отримали дозволи від дозвільної системи МВС на виготовлення печаток і в результаті використовують офіційні бланки й печатки з помилками в назвах. Зазначені помилки також і в документах громадян – паспортах, свідоцтвах про народження, документах про право власності на землю, нерухомість, спадщину, купівлю-продаж, дарування тощо, що породжуються відсутністю їх первинного реєстру.

Щоб таку ситуацію більше не допускати й розроблено законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (реєстр. № 8051).

В уряді переконані, що питання подальшого укрупнення районів у рамках реалізації реформи з адмінтерустрою актуальне. Потрібно, щоб вони виконували тільки ті функції, які за ними закріплять законодавчо. Це необхідно для того, щоб уникнути проблем з дублювання функцій, особливо у районах, територія яких покрита однією громадою. Вирішення питання подальшого укрупнення всередині областей можливе на рівні законів.

Європейські партнери радять, якщо громади стають більшими й потужнішими, то це впливає і на наступний рівень – на рівень районів. Тому вже нині потрібно думати, які робитимемо подальші кроки на районному рівні. За словами спеціального посланника уряду Німеччини з питань децентралізації в Україні Г. Мільбрадта, особливістю структури і України, і Росії, і Східної Німеччини був принцип «поділяй і керуй». Виходили з того, що чим менші суб'єкти, тим простіше ними керувати. Та якщо в Україні створять громади більшими, то логічно зробити більшими й райони, оскільки якщо буде 1 тис. громад і 490 районів, це якось не дуже стикується. «А от якщо нинішні області збережуться – це не буде проблемою, у тому числі з політичних причин», – підкреслив він.

В українському уряді пояснюють, чому може змінитися кількість районів, але не потрібно змінювати кількість областей. Так, якщо в громаду передається управління усіма сферами (освіта, охорона здоров'я, послуги тощо), то на рівні району залишається тільки те, що стосується співпраці громад. Наприклад, районна лікарня, яка потрібна всім, або дороги між громадами. Той величезний адміністративний ресурс, який на сьогодні є на районному рівні, стає зайвим, він просто дублюватиме роботу громад. Тому має відбуватися також укрупнення районів.

Але до обласного рівня використовуватимуть інший підхід. В уряді вважають, якщо збільшать області, то це може впливати на сепаратистські настрої. Адже сепаратизм з'являється на рівні області, але ніколи не з'являється на рівні громади, навіть потужної. Тому ту структуру областей, яка визначена Конституцією, варто залишити. Це те, що буде фундамент цілісності України.

Натомість потрібно переглянути повноваження областей. Це те, що передбачено змінами до Конституції – має працювати обласна або районна рада, яка має виконком, а практичний нагляд за законністю з боку держави при цьому здійснюватиметься префектом.

На сьогодні районів, територію яких повністю охоплюють об'єднані громади, нараховують сім. Є райони, територія яких покрита кількома ОТГ. І таким чином функції виконкомів громад та райдержадміністрації дублюються. Аби розв'язати цю проблему, в уряді визначили перелік функцій і посад, які мають залишитися на районному рівні. Це, наприклад, управління соцзахисту, фінансове управління, управління економіки тощо. До таких функцій належить співробітництво між громадами, розвиток спільної інфраструктури, доріг, шкіл, опорних шкіл, професійно-технічних училищ, утримання закладів охорони здоров'я, яких потребують декілька громад.

Райдержадміністрація є тим органом, який повинен координувати дії територіальних громад у тому числі й щодо дорожнього господарства. Якщо дорога ремонтується, то ремонт має бути виконаний комплексно, а не шматками: лише до межі тієї чи іншої ОТГ. Бо ймовірність «шматкового» ремонту за існуючих умов є, на жаль, високою. До речі, і районна рада, і районна адміністрація зможуть залучати інвестиції на ремонт місцевих доріг. РДА має повідомляти громади про державні програми, наприклад з підтримки тваринництва й оновлення сільськогосподарської техніки. Зауважте, РДА не розподілятиме кошти, а лише координуватиме напрями роботи громад. Уникнення дублювання функцій забезпечать постановою Кабміну.

Основні функції райдержадміністрацій, які мають перебрати на себе об'єднані громади, щоб не вступати в конфлікт з РДА, стосуються спорту, культури, освіти, первинної медицини, агропромислового розвитку тощо. Адже громади найкраще знають, які підприємства на їхній території потребують тієї чи іншої державної допомоги. Координація цього питання з району лише посилює безлад.

У тих районах, територія яких повністю покрита об'єднаними громадами, райради усвідомлюють, що вони втратили повноваження. Тому ВРУ планує запропонувати здійснити укрупнення декількох районів. Це певним чином розв'яже проблему дублювання функцій, заощадить державні гроші, забезпечить чинним районним адміністраціям і радам навантаження.

Скасування районного рівня не передбачено адміністративно-територіальною реформою. Для цього потрібні зміни до Конституції, що є

доволі проблематичним питанням. Натомість коригувати кількість районів рішеннями Верховної Ради можливо. На наступну сесію ВРУ в уряді планують запропонувати наблизити межі районів до госпітальних округів. Наприклад, нині вирішується питання громади, утвореної на Одещині з населених пунктів одразу трьох районів. У такому випадку постає вирішення питання: які районні управління того чи іншого району повинні мати відношення до цієї громади, а які ні?

Питання районів потрібно вирішити цього року. Адже адміністративні витрати на район, у якому є кілька ОТГ, а також райради й райдержадміністрації, часом перевищують витрати на розвиток інфраструктури в цих районах. Іншими словами, більшість коштів району з'їдається адміністративними витратами. Так не може бути. Тому створено кілька дієвих інструментів, прийнявши закон про добровільне приєднання, що дав можливість громадам укрупнюватися. Тепер очікуємо прийняття в другому читанні законопроекту № 6466, який дасть можливість створювати ОТГ містам обласного значення.

Прийняття законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» є вимогою часу, особливо в умовах підсилення мотивів громад до добровільного об'єднання, законодавчого регулювання об'єднання з існуючими громадами без виборів. На порядку денному законодавче закріплення можливості об'єднуватися з містами обласного значення. Підсилено фінансову базу: наприклад, Державний дорожній фонд працюватиме на розбудову інфраструктури ОТГ.

Водночас в уряді запевняють, що доведеться переходити до адміністративного об'єднання громад. Серед претендентів на це громади Київщини, які, тримаючись за дорогу землю, уникають участі в реформі. Окрема увага до громад нацменшин на Закарпатті – тут є конкретні поради від західних партнерів. Ще одна новина: заморожена через «особливий статус ОРДЛО» конституційна реформа може отримати нове дихання.

Про необхідність прийняття законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» зазначають і в експертному середовищі. Експерти чітко підкреслюють, що 2018 р. може стати останнім роком добровільного об'єднання. Так, експерт Центрального офісу реформ Ю. Ганущак під час семінару «Механізми формування спроможних ОТГ» в Івано-Франківську наголосив, що орієнтир завершення реформи задав Президент – це 2020 р. «Нові вибори до місцевих органів влади відбудуться на новій територіальній основі. Це 2020 р. Відмотуємо час назад. Адже треба ще відпрацювати мінімум рік за новим устроєм. Бо це не тільки громади, це і великі райони», – наголосив Ю. Ганущак.

За його прогнозом, до кінця 2018 р. може бути прийнятий новий закон щодо засад адміністративно-територіального устрою, яким буде затверджено й нові межі районів. «Добровільності тут не буде. Формування районів буде здійснюватися виключно з підстав організації державної влади. Особливих

переговорів тут не буде. І очевидно, що це буде об'єднання навколо великих міст. Великі – це більше 50 тис.», – додав він.

При цьому необхідно зазначити, що з прийняттям ВРУ законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» ще необхідно прийняти ряд інших законопроектів, які стосуватимуться адміністративно-територіального устрою базового й субрегіонального рівнів. Чергові місцеві вибори, які відповідно до Конституції України відбудуться у 2020 р., мають відбутися на новій територіальній основі базового й субрегіонального рівнів. «В іншому випадку, заморозимо існуючі проблеми ще на п'ять років, що не піде на користь ні місцевому самоврядуванню, ні Україні в цілому», – зазначив перший заступник міністра Мінрегіону В. Негода.

Найближчі плани – схвалення 17 законопроектів, які вже подано до парламенту. Про це заявили віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубко та спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт. На сьогодні вони називають термін законодавчих можливостей у шість-сім місяців. Восени розпочинається президентська виборча кампанія, коли ВРУ не схвалюватиме такої великої кількості рішень. У 2019 р. – парламентські вибори, у 2020 р. – місцеві. Тож якщо зміни не будуть затверджені сьогодні, то доведеться відкласти реформу щонайменше до 2021–2022 рр.

Ці 17 ключових законопроектів німецькі фахівці й українські юристи опрацьовували спільно. Тому вони проаналізовані європейськими партнерами з питань децентралізації влади в Україні та мають довіру.

Сімнадцять законопроектів умовно розподілені за ключовими пріоритетами. Перша група – це проекти, які роблять простішою саму процедуру об'єднання громад, прибираючи затримку цього процесу на різних рівнях.

Друга група – законопроекти, які додають нові стимули для об'єднаних громад. «Я бачу три можливі стимули. Перше – це гроші, тобто фінансова привабливість для місцевої громади, тут в Україні вже багато зроблено. Друге – це планування території. І третє – створення власної адміністрації», – підкреслив спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт.

І остання, третя група законопроектів – перехід реформи на вищий рівень, на рівень районів.

Основною складністю реформи з децентралізації є те, що потрібно змінити дуже велику кількість законів. На відміну від реформи у сфері освіти чи охорони здоров'я, коли всі закони приймалися одним пакетом, потрібно зробити дуже багато дрібних кроків, хоча й пов'язаних один з одним.

Як європейські партнери, так і представники українського уряду розуміють ситуацію, яка склалася з наближенням президентських і парламентських виборів. Та за українською політичною традицією кампанія вже фактично розпочалася. З цього приводу спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт пояснює, що виборча кампанія в Україні не дуже

відрізняється від тих, що проводяться в Німеччині чи в інших європейських країнах. Але все одно європейські партнери розраховують, що весь цей список законів буде схвалено.

Вони реалістично оцінюють ситуацію, коли дивляться на карту України, на якій позначено дуже багато білих плям, де громади не об'єднуються. Таких плям там бути не повинно, і саме це є метою спільної роботи. За словами Г. Зубка, уряд має намір прискорити процес об'єднання, для чого пропонують можливість добровільного приєднання для міст обласного значення без проведення позачергових виборів. Пропонують нові повноваження, інші можливості. Наступні ж місцеві вибори у 2020 р. відбуватимуться вже в об'єднаних громадах, і боротьба буде йти за реальні, а не просто віртуальні повноваження, включаючи земельні повноваження й планування території. Це додасть мотивації людям, які проживають у регіонах, але наразі не бачать сенсу брати участі в політичному процесі.

На сьогодні Україна проводить виключно добровільне злиття громад. Європейські країни використовували різні підходи до об'єднань. Польща просто взяла свою карту й одночасно змінила всю структуру, створивши повіти і воєводства. Це не був добровільний процес. Інший приклад – це колишня НДР. Там уряд Німеччини дав людям певний час для добровільного об'єднання, оскільки хотів, щоб ця реформа була сприйнята населенням. Там вважали, що неможливо здійснювати реформу, яка викликає спротив людей, тому прагнули створити стимул для об'єднання.

В українському уряді розуміють, що досягти 100 %, закрити всі «білі плями» на карті не вдасться. Але важливо звести до мінімуму кількість таких проблемних місць. Якщо на карті їх залишиться 5 чи 10 %, то не буде великою складністю «одним махом» завершити цю реформу. Але якщо «білих плям» на карті буде 50 %, то виникнуть спротиви населення, реформа не матиме успіху. Не вийде насаджувати її «згори», як у радянські часи.

Спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт звертає увагу, що багато європейських країн намагалися провести добровільне об'єднання, але жодна не досягла навіть 80 % без переходу на «добровільно-примусову» основу. Так, у деяких країнах потім змінили підхід і з певного етапу законодавчо примушували громади об'єднуватися. «Це правильно, бо в перспективі у вас не може бути “двох класів” громад, тобто і тих, які існують на основі старого права, і тих, для яких законодавство змінилося. Отже, на перехідному періоді суто добровільний підхід можливий, але колись ви маєте створити нову карту України. Я це кажу із власного досвіду», – висловив власне бачення Г. Мільбрадт.

Він переконаний, що досягти 80–90 % покриття на добровільній основі – це реалістичне завдання. Якщо досягти якоїсь критичної маси об'єднаних громад, це впливатиме на думку тих громад, які ще не об'єдналися, це буде їх переконувати.

За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубка, українська сторона дуже цінує позицію ЄС про те, що це має бути

внутрішнє рішення України. Щоб ніхто не мав підстав заявити, що Україні ззовні нав'язали, що колись прийдемо до адміністративного рішення. Саме тому в Україні третій рік поспіль уряд робить усе, щоб спростити процес добровільного об'єднання й надати додаткові повноваження, що підсилюють громади, які вирішили об'єднатися.

Водночас він зауважив, що коли ситуація покаже, що процес гальмується чи то через вплив політичних груп, чи то через відсутність лідера, який узяв би на себе процес об'єднання, чи то просто через небажання місцевого лідера йти на об'єднання – коли побачимо, що проблема в цьому, то будемо переходити до адміністративного рішення.

На сьогодні в уряді запевняють, що у 2018 р. ще важливий саме добровільний процес. Україна вже мала негативний досвід, коли намагалися прийняти рішення адміністративно, не надавши при цьому повноважень, не передавши на місця ресурси. «Наша ідея в тому, щоб люди почали питати місцеву владу: “Чому в сусідній громаді ми бачимо зміни, а ми досі нічого не зробили?”. Отже, цей рік дуже важливий, щоб використати всі шанси, давши і “морквинку”, і можливості, і інструменти. Але процес об'єднання не може бути безкінечним», – підкреслив Г. Зубко.

Пріоритет у тому, щоб до місцевих виборів 2020 р. підійти з максимальною кількістю об'єднаних громад. Питання лише в тому, коли доведеться примусово об'єднувати ті громади, що залишилися: чи то після 2020 р., чи перед 2020 р. Бо не може бути такого, щоб одна громада мала ресурси, повноваження і відповідальність, а сусідня з нею залишалася на утриманні райдержадміністрації.

Особливо це питання стосується Київської області. Так само Закарпатська область має свої особливості, і Бесарабія також. Враховуючи, яка дорога земля навколо Києва, у Мінрегіоні мають дуже великий сумнів, що існує та «морквина», яка б дала можливість досягти тут високого відсотка об'єднань. «Не тільки дорога земля, а й інфраструктура, яка приносить додаткові податки. Сільські голови на Київщині мають акцизний збір від пального та підакцизних товарів, який дозволяє їм мати нормальний дохід, але не брати на себе відповідальності за соціальну інфраструктуру – школу, або амбулаторію, або лікарню», – підкреслюють у профільному міністерстві.

Це непростий процес, і так само непрості процеси відбуваються в Київській обласній раді, яка навіть не затвердила перспективний план об'єднання. Проте в уряді зазначають, що ніхто не чекатиме, коли на Київщині залишиться 10 % «білих плям», він переходитиме до адміністративного об'єднання.

Перспективний план Закарпатської області також не затверджено. Між тим на Закарпатті є громади, які хочуть об'єднатися, і уряд приймає рішення щодо їх об'єднання й затвердження цих громад спроможними. Але там є певні особливості через присутність етнічних меншин, які намагаються сформувати громади за національною ознакою. У цьому питанні дотримуються принципу добровільності. Так, Закарпатська облдержадміністрація

специфічна. Процес тут, можливо, буде більш затяжний, але ситуації по цьому регіону приділяють в уряді більше уваги, ніж щодо Київської області, де й цього не відбувається.

У контексті вирішення питання об'єднання громад, де проживають нацменшини, західні партнери наводять приклади європейських країн, які підходи там використовували для об'єднання. Зокрема, посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт навів досвід парламенту Саксонії, де він був представником такої етнічної меншості, як лужицькі серби (західнослов'янська народність, що компактно живе у двох землях Східної Німеччини). Звичайно, у процесі такої реформи треба зважати на інтереси етнічних груп. Іноді для цього можна навіть закрити очі на загальні правила об'єднання та зробити виняток, щоб залишити в складі громади тільки ті поселення, де ця меншина становить «етнічну більшість». Саме так було в Саксонії: там зробили виняток для розміру сербських громад. Вони ненабагато менші, ніж німецькі. Не стали змінювати структури їхніх громад, хоча за загальними правилами мали б укрупнити їх, об'єднавши з німецькими громадами. Завдяки тому, що зробили для них виняток, серби залишилися в цих громадах основною етнічною більшістю.

Зі схваленням законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» в медіа-просторі активно порушується питання змін до Конституції України. Як відомо, деякий час це питання було заблоковано. Зміни до Конституції блокувалися виключно через одне питання: особливий статус окупованої частини Донецької та Луганської областей. Нині, коли схвалено закон про деокупацію, ця потреба змінилася. У цьому законі краще викладено шлях, що можна робити для цієї території. Так пояснюють у Мінрегіоні.

Проте в профільному міністерстві не впевнені, чи потрібно порушувати це питання безпосередньо сьогодні, тому що для зміни Конституції потрібно дві сесії, а вже де-факто розпочалася виборча кампанія, і це не допоможе. «Децентралізація – річ практична й експертна. Та коли до неї долучаються політики, ми отримуємо те, що ми бачили під час схвалення змін до Конституції 31 серпня 2015 р.», – зазначають урядовці.

Що стосується збереження військово-цивільних адміністрацій, то це питання повинно вирішуватися Міністерством оборони. На сьогодні в Донецькій і Луганській областях об'єднуються громади – звичайно, на контрольованій Україною території. Це приклад того, як можна справляти непрямий вплив на окуповані території. «Контрольована урядом територія повинна стати зразком, і тоді Україна має шанси вийти з цього конфлікту успішною. До речі, успіх, якого досягне Україна, впливатиме не тільки на окуповані території, а і на Росію», – переконані європейські партнери з питань реформи з децентралізації в Україні.

У ЄС розглядають реформу з децентралізації в Україні як одну із стратегічно важливих, оскільки вона змінює менталітет. «Раніше в Україні – і за царя, і за Союзу – країною керували за принципом “зверху вниз”. Зараз

вибудовується система “знизу доверху”, коли люди починають брати на себе відповідальність за своє життя. Це викликає відчуття, що саме ви, громадяни, і є країною», – зазначив посланець уряду Німеччини Г. Мільбрادت.

Таким чином, законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» пропонує в рамках реформи децентралізації врегулювання питань щодо утворення адміністративно-територіальних одиниць, ліквідування практики дублювання функцій місцевих рад і державних адміністрацій та оновити нормативну базу з питань адміністративно-територіального устрою України. Це є законодавчою підготовкою до завершення процесу добровільного об’єднання громад і проведення нових місцевих виборів на новій територіальній основі. Тому час обмежений, адже в законопроекті пропонується повністю змінити структуру й систему управління на місцевому рівні, яка має попрацювати хоча б протягом року до проведення місцевих виборів у 2020 р. (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (kmi.gov.ua); Мінрегіон України (http://www.minregion.gov.ua); Європейська правда (http://www.eurointegration.com.ua/interview/2018/02/5/7077057).*)

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи
(Початок, закінчення у № 10)

1. Сучасний стан української зовнішньої торгівлі

Українська економіка глибоко інтегрована до глобальної системи міжнародного поділу праці і як продавець, і як покупець товарів і послуг. За таких обставин стан зовнішньої торгівлі має надзвичайно важливе значення для економічного розвитку нашої держави. У 2017 р. вітчизняна зовнішня торгівля розвивалася одночасно під впливом минулого багажу міжнародних економічних відносин України й новітніх геоекономічних і геополітичних тенденцій. Тому до головних чинників, що визначають нині стан і тенденції розвитку української зовнішньої торгівлі, можна віднести такі.

Відновлення зростання вітчизняної економіки, що почалося у 2016 р., активізувало споживчий та інвестиційний попит на товари, істотна частка яких має іноземне походження. Це, у свою чергу, сприяло зростанню обсягів імпорту товарів в Україну. Щоправда, зазначене зростання вітчизняної економіки відбувалося переважно на старій технологічній базі, оскільки російська гібридна агресія негативно вплинула на інвестиційні процеси в Україні, особливо у 2014–2015 рр.

Причому російська гібридна агресія проти України вплинула й на інші напрями економічних процесів, які так чи інакше пов'язані з українською зовнішньою торгівлею. По-перше, необхідність захисту України від російської агресії вплинула на обсяги й структуру видатків державного бюджету, що, у свою чергу, вплинуло на обсяги й структуру української зовнішньої торгівлі, особливо імпорту товарів до України. По-друге, гібридна війна з Росією найрадикальнішим чином вплинула на зміни в географічній структурі української зовнішньої торгівлі, особливо на обсяги та структуру товарообігу з Росією. Хоча в деяких випадках вплив цей не завжди був однозначний, як, наприклад, у випадку фактичної експропріації російсько-терористичними бойовиками українських вугільних шахт у окупованих районах Донбасу, про що йтиметься далі. Згадані вище зміни знайшли своє відображення у відповідних даних офіційної статистики.

При цьому треба підкреслити, що деякі статистичні показники української зовнішньої торгівлі, які обраховуються й публікуються Державною службою статистики (Держстатом) України та Національним банком України (НБУ), дещо різняться між собою через методичні відмінності розрахунків показників зовнішньої торгівлі, що здійснюються цими державними установами. Наприклад, при визначенні сукупного обсягу імпорту товарів в Україну методика НБУ враховує вартість, обсяги неформальної торгівлі, не включені в статистику зовнішньої торгівлі товарами Державної служби статистики України, визначаються на підставі серії експертних оцінок. Зокрема, вони базуються на зіставленні даних щодо обсягів імпорту споживчих товарів за даними митної статистики та оцінених обсягів продажу споживчих імпортованих товарів у мережі роздрібно-товарообороту України. Також використовується інформація Державної фіскальної служби України щодо суми податків і зборів, сплачених громадянами під час ввезення на територію України товарів, які не враховуються в загальних обсягах митної статистики, та дані щодо вартості обсягів поштових відправлень. Загалом фахівцями НБУ при визначенні обсягів експортно-імпортних операцій використовуються дані різних статистичних опитувань, експертні оцінки тощо. До того ж зазначені розрахунки вартості експорту-імпорту товарів і послуг здійснюються НБУ в рамках складання платіжного балансу України згідно з нормами міжнародної фінансової звітності.

Утім різниця у згаданих вище методиках Державної служби статистики й Національного банку щодо обліку експортно-імпортних операцій не створює жодних перешкод для аналізу розвитку зовнішньої торгівлі України. Представлені ж цими державними установами статистичні дані та інформаційно-аналітичні матеріали є чудовою емпіричною базою для дослідження згаданої проблематики.

Так, за інформацією Державної служби статистики (Держстату) України, обсяг експорту товарів і послуг України у 2017 р. становив 52 329,6 млн дол. США, а імпорту товарів та послуг – 54 955,0 млн дол. Порівняно з

2016 р. експорт збільшився на 16 %, імпорт – на 23,3 %. Негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу у 2017 р. становило 2625,4 млн дол. (у 2016 р. воно було позитивним і становило 541,6 млн дол.). При цьому в 2017 р. обсяг експорту товарів з України становив 43 266,6 млн дол. США, а обсяг імпорту – 49 598,5 млн дол. Порівняно з 2016 р. експорт товарів збільшився на 19 % (на 6904,9 млн дол.), а імпорт – на 26,4 % (на 10 348,7 млн дол.). Завдяки випереджаючому зростанню імпорту товарів, причини якого зазначалися вище, порівняно з їх експортом негативне сальдо української зовнішньої торгівлі товарами у 2017 р. становило 6331,9 млн дол. (у 2016 р. сальдо української зовнішньої торгівлі товарами було також негативним, але за абсолютним значенням менше, ніж у 2017 р. – 2888,1 млн дол.). У підсумку коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів в Україну становив 0,87 (у 2016 р. – 0,93). Зовнішньоторговельні операції нашої держави у сфері товарообміну проводилися з партнерами з 223 країн світу, повідомляє Держстат України.

Причому протягом останнього десятиріччя відбувалися істотні зміни в товарній структурі української зовнішньої торгівлі, пов'язані насамперед із впливом на вітчизняну економіку чинників глобального характеру. Зокрема, до таких чинників можна віднести глобальну фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр. і потужну переорієнтацію значної частини української зовнішньої торгівлі з Росії на ділових партнерів з інших країн у 2014–2015 рр. Симптоми цього процесу проявилися ще в другій половині 2013 р., коли Росія в односторонньому порядку запровадила жорсткі митні правила для товарів, імпортованих з України, як засіб тиску на нашу державу з метою перешкодити підписанню Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. У 2014–2015 рр. високі темпи переорієнтації української зовнішньої торгівлі з Росії на ділових партнерів з інших країн були спровоковані гібридною війною Росії проти нашої держави й особливо російською збройною агресією – окупація Криму та частини Донбасу.

У результаті, як свідчать проведені Національним банком України дослідження платіжного балансу України, під впливом зазначених вище чинників частка машин, устаткування, транспортних засобів і приладів у структурі українського товарного експорту скоротилася з 16,4 % у 2007 р. і 14,4 % у 2013 р. до 7,2 % у 2017 р. Частка чорних і кольорових металів та виробів з них у структурі українського експорту скоротилася з 44,5 % у 2007 р. і 28,4 % у 2013 р. до 24,9 % у 2017 р. Питома вага продовольчих товарів і сировини для їх виробництва у структурі українського експорту зросла з 13,3 % у 2007 р. до 28,8 % у 2013 р. і до 44,7 % у 2017 р.

І це тільки відносні показники. В абсолютному ж обчисленні зміни в експорті українських товарів були ще значнішими. Так, абсолютні обсяги українського експорту чорних і кольорових металів та виробів з них у доларовому еквіваленті у 2017 р. були у 2,8 раза меншими порівняно з їхніми найбільшими обсягами, яких було досягнуто у 2008 р. Сукупна вартість експорту продукції українського машинобудування у 2017 р. становила лише

25,6 % від абсолютного максимуму експорту цієї ж категорії товарів, який припадає на 2012 р. Утім, сукупна вартість вітчизняного експорту продовольчих товарів і сировини для їх виробництва у 2017 р. була близька до максимальних значень, яких вдалося досягти у 2012–2013 рр., і значно перевищувала абсолютні показники по цій категорії товарів за інші роки української незалежності. При цьому треба наголосити, що протягом останніх років скорочувалися й абсолютні обсяги українського експорту в цілому. І у 2017 р. сукупна вартість експорту українських товарів становила лише 61,6 % від їхнього обсягу у 2012 р., коли обсяги експорту вітчизняних товарів в абсолютному вартісному обчисленні були найбільшими за всю історію незалежної України.

І якщо зазначене абсолютне і відносне скорочення експорту продукції української металургії було пов'язано в основному зі змінами глобальних трендів світової економіки, то абсолютне та відносне скорочення експорту продукції українського машинобудування було обумовлено впливом потужного макрорегіонального чинника – гібридної війни Росії проти України. В останньому випадку йдеться про захоплення чи знищення Росією та підтримуваними нею сепаратистами значної кількості українських машинобудівних підприємств і про переорієнтацію ділових зв'язків багатьох підконтрольних Україні машинобудівних підприємств на інших партнерів тощо. Така трансформація вітчизняного машинобудування у 2014–2017 рр. була вельми болючою, що і відобразилося на показниках експорту їхньої продукції. Що ж стосується абсолютного і відносного зростання експорту українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, то в цьому випадку дія сприятливих для вітчизняного бізнесу умов попиту на міжнародних ринках виявилася потужнішою за негативний вплив російської гібридної війни.

Водночас структура імпорту товарів в Україну останніми роками змінювалася менше, ніж структура експорту українських товарів, що обумовлено порівняно невеликими структурними змінами вітчизняної економіки в цей період, якщо розглядати її по великих товарних групах у цілому. Хоча й на рівні великих товарних груп структурні зміни в потоках імпортованих товарів в Україну проявилися доволі чітко. Так, за підсумками 2017 р. частка мінеральних продуктів у загальному обсязі імпорту товарів становила 24,4 проти 30,6 % у 2012 р.; частка продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості 19,5 проти 15,2 % відповідно; частка машин, устаткування, транспортних засобів і приладів зросла з 24,4 % у 2012 р. до 27,6 % у 2017 р. Щоправда, через загальне скорочення обсягів імпорту товарів в Україну, навіть у випадку збільшення частки певної групи товарів, їх обсяг (сукупна вартість) у 2017 р. був значно меншим, ніж у 2010–2014 рр. Скорочення ж обсягів імпорту товарів в Україну у 2014–2015 рр. обумовлювалося негативним впливом російської гібридної агресії. Щоправда, у міру адаптації українського суспільства до умов російської гібридної агресії у 2016 р. обсяги імпорту товарів в Україну поступово

почали зростати. У 2017 р. приріст сукупної вартості імпорту товарів в Україну по відношенню до 2016 р. становив 21,1 %. І хоча випереджаючими темпами зростав імпорт а Україну засобів виробництва, але й імпорт споживчих товарів, який у 2014–2015 рр. зазнав особливо значного скорочення, у 2016–2017 рр. відновив своє зростання, продемонструвавши відповідно 13,3 і 17,5 % річного приросту. Щоправда, ці показники не враховували динаміки так званої неформальної міжнародної торгівлі.

Водночас, як зазначалося вище, більш значні структурні зміни мали місце не щодо агрегованих показників широких товарних груп, а при імпорті в Україну конкретних категорій товарів, до того ж відповідно до країни поставки таких товарів. Зокрема, у 2017 р. на тлі карколомного скорочення поставок природного газу в Україну з Росії значно зросли поставки в Україну вугілля з цієї країни. Останнє є наслідком експропріації українських вугільних шахт на Донбасі російсько-терористичними бойовиками. При цьому не можна виключати ймовірності того, що частково під виглядом російського в Україну поставляється вугілля з експропрійованих бойовиками українських вугільних шахт на Донбасі. Також значно зріс імпорт в Україну добрив з Росії, оскільки російські хімічні підприємства отримують газ для їх виробництва за значно нижчою ціною, ніж їхні українські конкуренти. Як бачимо, Росія прагне отримати безпосередню фінансово-економічну вигоду від своєї гібридної агресії проти України.

Не можна в цій праці оминати й динаміки так званої неформальної торгівлі, яка, як зазначалося вище, хоча й не відображена у відповідній звітності Держстату України, але обліковується НБУ при складанні платіжного балансу України. Ідеться насамперед про дрібний бізнес, так звану «човникову» торгівлю, у якій Україна виступає, в основному, як імпортер. Хоча, на думку деяких експертів, механізм цієї «човникової» торгівлі, що сформувався останніми роками, цілком можна класифікувати як своєрідну «узаконену контрабанду». Або ж принаймні якась частина товарів фактично завозиться в Україну «човниками» контрабандно поряд з легальним їх імпортом. Утім, боротьба з контрабандою (разом зі скороченням доходів українців у 2014–2015 рр.) призвела до значного зменшення обсягів цієї неформальної торгівлі, особливо імпорту товарів. Так, якщо у 2014 р. за каналами неформальної торгівлі в Україну було імпортовано товарів на майже 8,4 млрд дол., то у 2017 р. – уже лише на майже 3,9 млрд дол., тобто у 2,2 раза менше. Причому в цей же період скоротилися й обсяги неформального експорту товарів з України: з 1062 млн до 759 млн дол. У результаті зазначених процесів більше ніж у 2,3 раза зменшилося абсолютне значення від’ємного сальдо України в міжнародній неформальній торгівлі.

Водночас у цілому у 2017 р., хоча і з певними корективами, збереглася вже сформована раніше тенденція змін у географічній структурі української зовнішньої торгівлі. Її найістотнішою ознакою можна вважати переорієнтацію значної частини зовнішньоторговельних зв’язків українських

підприємств з партнерів у Росії (також значною мірою й у СНД загалом) на ділових партнерів у Європейському Союзі та інших країнах далекого зарубіжжя.

Так, за даними НБУ, у 2012 р. на Росію припадало 29,6 % від сукупної вартості українського експорту товарів і послуг, на країни СНД загалом – 40,9 %, на ЄС – 23,0 %, а на країни Європи загалом – 24,0 %. У 2017 р. ситуація з українським експортом була вже кардинально іншою: на Росію припадало 13,3 % від сукупної вартості українського експорту товарів і послуг, на країни СНД загалом – 21,2 %, на ЄС – 35,1 %, а на країни Європи загалом – 37,1 %. Хоча й меншою мірою, але протягом зазначеного періоду зросла також роль країн Азії, Африки, Америки як отримувачів експорту українських товарів і послуг.

При цьому треба брати до уваги те, що обсяги експорту українських товарів до деяких держав СНД і Азії могли б бути більшими, якби не цілеспрямоване перешкоджання з боку Росії транзиту експортних українських товарів своєю територією, що є прямим порушенням правил Світової організації торгівлі (СОТ), членами якої є і Україна, і Росія. При цьому особливо значних втрат зазнав експорт українських товарів до Казахстану, Азербайджану, Туркменістану, Узбекистану та Грузії. Вагомими були також втрати для експорту українських товарів і до Киргизстану, Вірменії, Таджикистану та Монголії. Тобто в наведеному нами випадку йдеться про прямі втрати українського експорту від гібридної російської агресії, а не про природну економічну еволюцію українського експорту.

Що ж стосується експорту українських товарів до країн ЄС, то, за даними Держстату України, у 2017 р. його сукупна вартість становила 17 534,5 млн дол. США і збільшилася порівняно з 2016 р. на 29,9 % (на 4038,2 млн дол.), а вартість імпорту – 20 795,8 млн дол. та збільшилася на 21,3 % (на 3655,0 млн дол.). Негативне сальдо України в торгівлі товарами з ЄС становило 3261,3 млн дол. (у 2016 р. сальдо також було негативне – 3644,5 млн дол.). Принагідно зауважимо, що негативне сальдо української зовнішньої торгівлі товарами формувалося в основному за рахунок торгівлі з країнами ЄС, Росією та Білоруссю.

Що ж стосується змін у географічній структурі імпорту товарів і послуг в Україну, то вони в цілому відповідали тенденціям змін у географічній структурі української зовнішньої торгівлі загалом. Нагадаємо, що їхньою найістотною ознакою є переорієнтація значної частини зовнішньоторговельних зв'язків українських підприємств з партнерів у Росії (значною мірою й у СНД загалом) на ділових партнерів у Європейському Союзі та інших країнах далекого зарубіжжя.

Зокрема, за даними НБУ, у 2012 р. на Росію припадало 29,1 % від сукупної вартості імпорту товарів і послуг Україною, на країни СНД загалом – 39,3 %, на ЄС – 30,6 %, а на країни Європи загалом – 31,3 %. У 2017 р. ситуація з імпортом в Україну була вже кардинально іншою: на Росію припадало 13,2 % від сукупної вартості імпорту товарів і послуг Україною,

на країни СНД загалом – 22,8 %, на ЄС – 42,4 %, а на країни Європи загалом – 45,8 %. Хоча й меншою мірою, але протягом зазначеного періоду зросла також роль країн Азії, Африки, Америки як отримувачів експорту українських товарів і послуг.

Відомо, що, крім товарів, вагоме місце в українській зовнішній торгівлі посідають послуги, особливо їх експорт. Так, у 2017 р. обсяг експорту послуг з України, за даними Держстату України, становив 10 446,6 млн дол. США, а обсяг імпорту – 5359,2 млн дол. Порівняно з 2016 р. експорт збільшився на 5,9 % (на 578,6 млн дол.), імпорт – на 0,6 % (на 32,7 млн дол.). Позитивне сальдо України в зовнішній торгівлі послугами у 2017 р. становило 5087,4 млн дол. У 2016 р. сальдо України в зовнішній торгівлі послугами також було позитивне й становило 4541,5 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту послуг у 2017 р. становив 1,95 (у 2016 р. – 1,85). Зовнішньоторговельні операції у сфері торгівлі послугами проводилися з партнерами з 225 країн світу.

При цьому треба наголосити, що саме позитивне сальдо української зовнішньої торгівлі послугами традиційно певною мірою компенсувало негативне сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі товарами. Щоправда, у 2017 р., на відміну, наприклад, від 2016 р., позитивне сальдо української зовнішньої торгівлі послугами вже не могло повною мірою компенсувати негативне сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі товарами. У результаті у 2017 р. негативне сальдо української зовнішньої торгівлі, розраховане за методикою Держстату України, становило 2625 млн дол., а розраховане за методикою НБУ – 6848 млн дол. США.

На початку ж 2018 р. сформований раніше тренд розвитку вітчизняної зовнішньої торгівлі в цілому зберігся. Хоча, за даними НБУ, «у лютому 2018 р., попри збереження сприятливої цінової кон'юнктури, зростання експорту українських товарів сповільнилося до 10,6 % у розрахунку рік до року (р/р), тоді як у січні зростання експорту товарів становило 23,1 % р/р. Погіршення показників експорту за рядом товарних груп насамперед відображало відповідні тенденції у їх виробництві, а ускладнення транспортних перевезень через несприятливі погодні умови було додатковим чинником. Зокрема, через ремонтні роботи на окремих металургійних заводах уповільнилося зростання вартісних обсягів експорту металургійної продукції до 23,8 % р/р (з 35,6 % р/р у січні). Скорочення видобутку залізних руд у лютому, порівняно із січнем, зумовило сповільнення зростання їхніх обсягів експорту до 6,9 % р/р (з 24,6 % р/р у січні). Через звуження ринків за останні кілька років, у тому числі через погіршення відносин з Росією, експорт української продукції машинобудування демонструє високу волатильність через періодичні та значні за обсягом, однак нерегулярні поставки. Так, після значного зростання в січні (майже на 50 % р/р), завдяки поставкам турбореактивних двигунів до Росії та ефектам бази порівняння, експорт машинобудівної продукції скоротився на 3 % р/р. Також знизився експорт насіння олійних культур (на 4,1 % р/р) унаслідок поступового

вичерпання перехідних запасів на тлі нижчого врожаю соняшнику 2017 р. порівняно з попереднім роком. Водночас після чотиримісячного падіння відновилося зростання експорту зернових культур (13,3 % р/р) завдяки зростанню світових цін і нарощуванню фізичних обсягів поставок пшениці та кукурудзи. Крім того, високими темпами тривало зростання експорту м'яса та молочної продукції (34,5 та 50,4 % р/р відповідно).

Зростання імпорту товарів також відчутно сповільнилося (до 9,5 % р/р порівняно з 30,6 % р/р у січні) переважно за рахунок енергоносіїв та продукції хімічної промисловості. Так, на тлі високих запасів у підземних сховищах фізичні обсяги імпорту природного газу зменшилися в 1,8 раза р/р. Зниження попиту з боку аграріїв через вірогідний пізніший початок весняної посівної кампанії внаслідок несприятливих погодних умов і значні обсяги імпорту в попередні періоди зумовило істотне сповільнення зростання обсягів імпорту нафтопродуктів та хімічної продукції (передусім мінеральних добрив). Крім того, уповільнення імпорту хімічної продукції могло бути зумовлене невизначеністю, пов'язаною з реєстрацією засобів захисту рослин. Річні темпи зростання імпорту легкових автомобілів у лютому знизилися до 21,2 % р/р (з 40,8 % у січні) унаслідок дворазового збільшення в його структурі частки дешевших автомобілів з пробігом. Подальше зростання імпорту вживаних автомобілів може пояснюватися останнім роком дією знижених ставок акцизного податку на такі транспортні засоби. Попри це імпорт продукції машинобудування в цілому продовжував зростати високими темпами (28,9 % р/р), зокрема через значні темпи зростання обсягів імпорту комп'ютерної техніки (у 1,6 раза р/р). Також на тлі поживлення споживчого попиту та зміцнення гривні прискорилося зростання імпорту окремих продуктів харчування, зокрема риби й морепродуктів, цитрусових і овочів (насамперед огірків).

На відміну від експорту товарів, зростання експорту послуг у лютому прискорилося (до 12,2 % р/р) насамперед за рахунок трубопровідного транспорту. Високими темпами продовжував зростати експорт послуг інформаційних технологій і авіаційного транспорту, а також істотно збільшилися обсяги експорту послуг з переробки давальницької сировини. Натомість зростання імпорту послуг уповільнилося (до 7 % р/р), зокрема за рахунок послуг морського транспорту.

У березні 2018 р. світові ціни на товари, що переважають в українському експорті, залишалися високими попри корекцію на окремих товарних ринках. Зокрема, ціни на сталеву продукцію у європейському регіоні (на який припадає лівова частка українського експорту металургійної продукції) зростали завдяки високим темпам економічного зростання, що призвело до стійкого попиту на сталеву продукцію. Ціни на китайському ринку очікувано знижувалися через відновлення виробництва після відміни дії обмежень у північних провінціях у рамках програми боротьби зі смогом, однак залишалися на високому рівні. Натомість попри нарощення

виробництва сталі в Китаї ціни на залізну руду зменшувалися через її рекордні складські запаси та значну пропозицію.

Світові ціни на зерно, попри корекцію в другій половині березня, також залишалися на високому рівні. Корекція цін відображала поліпшення очікувань щодо світового врожаю, особливо другого врожаю зернових у країнах Латинської Америки, після несприятливих погодних умов у ряді регіонів на початку 2018 р.

Ціни на нафту на світових ринках у березні поступово зростали в умовах посилення геополітичного напруження, зокрема через загострення у відносинах між США та Іраном, високий рівень виконання угоди ОПЕК+ у попередні місяці та позитивні очікування щодо її продовження в 2019 р., зменшення запасів нафти в США. Дещо стримувало зростання цін нарощення бурової активності в США», – повідомив НБУ.

Проведений вище аналіз свідчить, що на початок 2018 р. українська зовнішня торгівля значною мірою пододала шоки, обумовлені російською гібридною агресією та пов'язаними з цим кардинальними змінами в товарній і географічній структурі експортно-імпортних операцій. Однак багато проблем, пов'язаних з адаптацією української зовнішньої торгівлі до нових змін у архітектурі міжнародних економічних відносин ще очікують на своє розв'язання.

2. Останні зміни в міжнародній торгівлі

Перспективи розвитку української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі визначаються ступенем успішності її адаптації до умов функціонування міжнародних економічних відносин, що поступово трансформуються. Саме в такому контексті варто розглядати розвиток зовнішньоторговельних відносин України з її нинішніми іноземними партнерами. При цьому цілком закономірно постає питання щодо ймовірності збереження або зміни тенденцій розвитку української зовнішньої торгівлі, які були розглянуті вище.

Аналіз міжнародних подій дає підстави припускати, що нині, через зіткнення геоекономічних і геополітичних інтересів цілого ряду потужних суб'єктів світової економіки, існує ймовірність певних змін у системі міжнародної торгівлі загалом.

Є вагомими підстави вважати, що найпотужніший вплив на подальший розвиток міжнародної торгівлі найближчими роками визначатиметься насамперед можливостями трансформації економічних відносин у, так би мовити, трикутнику США – Китай – Європейський Союз. Зміни у відносинах багатьох розвинутих країн, причому не лише США й держав – членів ЄС, з Росією теж роблять свій внесок у трансформацію міжнародної торгівлі. Але в цьому випадку, мабуть, більше йдеться про певні корективи механізмів міжнародної торгівлі, значною мірою обумовлені геополітичними конфліктами, що їх спровокувала останніми роками Росія, ніж власне про масштаби змін (особливо обсягів) міжнародної торгівлі, як у випадку

економічних відносин у трикутнику США – Китай – Європейський Союз. У контексті наведених вище міркувань стає очевидним, що на перспективи розвитку української зовнішньої торгівлі впливатимуть як зміни в зовнішньоторговельній орієнтації провідних суб'єктів світового ринку, так і ймовірні зміни в правилах і механізмах міжнародної торгівлі як таких.

При цьому, мабуть, провідним ньюсмейкером у питаннях міжнародної торгівлі останнім часом стали США, чия активність одразу на кількох напрямках збурила іноземні та українські ЗМІ. Це обумовлено спробами нинішньої адміністрації США виконувати передвиборні обіцянки президента Д. Трампа, спрямовані на розвиток реального сектору американської економіки і створення нових робочих місць у США. Зокрема, спочатку Д. Трамп пообіцяв і вельми оперативно запровадив 25-відсоткове мито на сталь і 10-відсоткове мито на алюміній з метою відбудувати виробництво сталі й алюмінію в країні.

Уже через кілька днів після згадуваних вище скандальних слів президента США Д. Трампа про намір ввести імпорتنі мита на сталь і алюміній генеральний директор Світової організації торгівлі Р. Азеведо попередив про загрозу світової торгової війни. І з його думкою погоджується багато експертів.

У цьому контексті насамперед треба згадати про події, які в ЗМІ вже охрестили початком торгової війни між США й Китаєм. Безпосереднім поштовхом до неї стало рішення уряду США запровадити штрафні тарифи на 1 тис. 300 товарів з КНР, на які вводяться штрафні мита. Щорічно таким митом обкладатиметься імпорт у США товарів цих категорій в обсязі 50 млрд дол., повідомив 3 квітня торговий представник США Р. Лайтхайзер. Спочатку повідомлялося, що штрафними митами обкладатиметься китайський імпорт на суму в 60 млрд дол. На китайські товари, список яких у наступні два місяці уточнюватиметься, вводяться 25-процентні мита. Оглядачі деяких ЗМІ наголошують, що під американські санкції підпадає в першу чергу сфера високих технологій – космос, інформаційні, комунікаційні технології, а також машинобудування. Такі споживчі товари, як одяг, під штрафні мита поки не підпадають, оскільки підвищення цін на них безпосередньо вдарить по американським споживачам.

Зі свого боку Китай обіцяв прийняти дзеркальні заходи. Зокрема, на початку квітня агентство Bloomberg повідомило, що Китай має намір ввести 25-відсоткове мито на 106 видів категорій товарів американського експорту загальним обсягом 50 млрд дол. на рік у відповідь на дії США. Нове мито діятиме, зокрема, для американських автомобілів і літаків, хімічної та тютюнової продукції, яловичини, а також сільськогосподарських товарів, включаючи сою-боби, пшеницю, кукурудзу, бавовну. Повідомлялося, що влада КНР пізніше оприлюднить деталі плану заходів щодо США, а також дату набуття чинності нових тарифів.

Ще трохи пізніше відоме американське видання The Wall Street Journal з посиланням на власні джерела повідомило, що США можуть розширити

список китайських товарів, які обкладатимуться додатковими митними зборами. «Початковий список не містив таких товарів, як одяг, мобільні телефони, взуття китайського виробництва, оскільки обмеження їх імпорту в США неминуче викличе невдоволення американських споживачів», – пише видання. Водночас експерти вважають, що в США китайські товари підвищеного попиту обов'язково будуть обкладені додатковими митами.

«Також глава Білого дому США дав доручення підготувати заходи, що дадуть змогу істотно обмежити інвестиції китайських приватних компаній у новітні американські технології. Вони мають зачепити конкретні угоди спільних китайсько-американських підприємств і системи ліцензування певного роду операцій. Адміністрація обговорює такий варіант, за якого інвестиційні обмеження стануть постійними, навіть якщо Китай змінить свою промислову політику», – розповів один із чиновників Білого дому. The Wall Street Journal вважає, що основне завдання адміністрації Д. Трампа полягає в тому, щоб загальмувати динамічний розвиток промислових галузей КНР, що спираються на систему державних субсидій.

Попри заяви посадовців про бажання уникнути торгової війни між США і КНР, маховик американсько-китайського торгового протистояння поки розкручується, зачіпаючи нові галузі економіки. Наприклад, у середині квітня у ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що Міністерство торгівлі США оголосило про заборону американського експорту для китайського виробника смартфонів ZTE. Тобто американські компанії, такі як Dolby і Qualcomm, не зможуть експортувати будь-які деталі для ZTE протягом семи років. Підставою для накладення санкцій стало невиконання ZTE умов торішньої угоди про визнання провини в поставках в обхід санкцій американського обладнання Ірану й КНДР. Тоді компанія погодилася з тим, що вона втратить свої експортні привілеї на сім років, якщо їй не вдасться виконати угоду. Втрата Qualcomm особливо болюча для ZTE, так як істотно обмежує можливості пристроїв цього виробника на ринку США.

Децю пізніше деякі джерела повідомили, що китайський уряд розглядає можливість заборони продажу всієї техніки Apple на території КНР. Головною причиною такого заходу було названо забезпечення національної безпеки Китаю. Однак аналіз повідомлень ЗМІ змушує вбачати інші реальні причини такого кроку китайської влади. Повідомлялося, що минулого року виручка Apple у Великому Китаї (включаючи Китай, Тайвань, Гонконг і Макао) досягла 46 млрд дол., що становить приблизно половину американського бізнесу та 19 % від загального обсягу продажів Apple у 2017 р.

Причому в міжнародній торгівлі вимальовується конфлікт не лише по лінії США – Китай, а й по лінії США – ЄС. Так, як тільки Д. Трамп анонсував запровадження протекціоністських мит на сталь і алюміній, Європейська комісія зі свого боку розглянула попередній список промислових і сільськогосподарських американських товарів, на які Європейський Союз може запровадити відповідні протекціоністські мита.

Крім того, останнім часом лідери провідних держав Заходу обговорювали проблеми міжнародної торгівлі. Так, президент Франції Е. Макрон, виступаючи в Конгресі США, сказав, що в умовах глобалізації світ повинен відвернути ідеї масштабного дерегулювання й крайнього націоналізму. Він заявив, що вірить у вільну та справедливую торгівлю, зазначивши, що торгові війни знищують робочі місця, за що доведеться розплачуватися середньому класу. Зі свого боку канцлер ФРН А. Меркель під час свого візиту до США наприкінці квітня заявила, що Євросоюзу й Німеччині треба продовжувати переговори з США про справедливі умови торгівлі. Вона зазначила, що Німеччина вже скоротила обсяг свого профіциту в торгівлі із США, хоча й додала, що розуміє, що Д. Трампу цього недостатньо. Водночас А. Меркель повідомила, що Берлін не виключає можливості укладення з Вашингтоном двостороннього договору про торгівлю. Також канцлер ФРН А. Меркель під час спілкування в телефонному форматі з проблеми тарифних воєн із США запевнила президента Франції Е. Макрона і прем'єра Великої Британії Т. Мей, що ФРН «захищатиме свої інтереси в рамках положень багатосторонньої торгівлі».

Згідно ж з останніми повідомленнями ЗМІ, «президент США Д. Трамп відклав рішення про введення імпорتنих мит на сталь і алюміній для Канади, Європейського Союзу та Мексики, а також досяг принципової угоди з Аргентиною, Австралією і Бразилією». Про це повідомляє «Голос Америки» з посиланням на джерело, знайоме з рішенням. Наголошується, що введення мита для Канади, ЄС і Мексики відкладено до 1 червня. Як бачимо, на нинішньому етапі провідні держави світу шукають можливості узгодити, збалансувати свої інтереси у сфері міжнародної торгівлі.

Утім, нині на міжнародну торгівлю впливають не лише традиційні за своєю природою торгові конфлікти між державами, а й, так би мовити, політично вмотивовані міжнародні економічні санкції. У цьому випадку йдеться, зокрема, про санкції, які запровадили проти Росії США, ЄС і ряд інших держав з приводу анексії Криму, військової агресії на українському Донбасі, втручання у вибори президента в США тощо.

Тому, говорячи, наприклад, про ймовірні зміни кон'юнктури світового ринку металів, треба згадати про адресні санкції, запроваджені США проти російської компанії «РусАл». Як повідомило «Дзеркало тижня» з посиланням на Міжнародне інформаційне агентство Reuters, «великому світовому виробникові алюмінію російській компанії “РусАл”, яка належить російському бізнесмену О. Дерипасці, доведеться піти зі світового ринку алюмінію, якщо американські санкції не будуть зняті після того, як її рада директорів стане повністю незалежною. «“РусАл” зараз у дуже “щільному” діалозі з ОФАС (управління з контролю за іноземними активами Міністерства США. – Прим. авт.). Для нього дуже важливо виконати всі їхні приписи та інструкції, щоб вийти з-під санкцій», – сказав співрозмовник агентства. «Тобто “РусАл” перетвориться в... компанію, яка забезпечуватиме тільки амбіції внутрішнього ринку. Тобто частина алюмінію буде йти в Гохран і до

2 млн т йтиме на внутрішню переробку та забезпечення потреб військово-промислового комплексу. Тоді «РусАл» піде зі світового ринку, і ніхто цього, звичайно, не хоче», – зазначило джерело. Крім того, агентство Reuters пише, що американські компанії вже намагаються знайти заміну металу компанії «РусАл». У компанії відмовилися коментувати цю інформацію. При цьому компанія запустила екстрений план і попросила клієнтів перейти на розрахунки у євро замість доларів для того, щоб обійти санкції США. Також зазначається, що американські санкції проти компанії спровокували злет цін на алюміній на Лондонській біржі металів. Зокрема, 11 квітня цього року ціни на алюміній побили 30-річний рекорд. І це є важливим сигналом стосовно ймовірного розвитку кон'юнктури цього сегменту світового ринку.

Водночас при тому, що в США запровадження ввізних мит на імпорту сталі та алюмінію було позитивно сприйнято місцевими металургійними компаніями-виробниками, воно викликало негативну критику з боку підприємств, які споживають металопродукцію. Станом на 17 квітня 2018 р. Міністерство торгівлі США отримало 2 тис. 180 заяв від американських компаній, що бажають отримати звільнення від тарифів для імпортованої ними сталевих продукції, та 240 аналогічних заяв з алюмінію. Крім того, група малих і середніх металообробних і машинобудівних компаній 18 квітня створила групу під назвою «Коаліція американських виробників і споживачів металу» (Coalition of American Metal Manufacturers and Users), щоб лобювати скасування тарифів.

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Весенняя посевная кампания-2018 в оценках СМИ и экспертов отрасли

В Украине близится к завершению весенняя посевная кампания. Как сообщила пресс-служба Министерства аграрной политики и продовольствия, украинские аграрии к 4 мая 2018 г. засеяли кукурузой 2,9 млн га, что составляет 63 % от прогноза. В то же время ранними яровыми зерновыми засеяно 2,2 млн га запланированных площадей, или 91 %.

Продолжается сев гречихи, которой уже засеяно 12 тыс. га, или 8 % к прогнозу; просо посеяно на 9 тыс. га, или 17 % к прогнозу. Сев сахарной свеклы проведен на площади 267 тыс. га (89 % к прогнозу), подсолнечника посеяно 4 млн га (72 %), сои – 662 тыс. га (34 %).

Кроме того, первый заместитель министра аграрной политики и продовольствия М. Мартынюк отметил, что засеянные соей площади в настоящее время превысили показатель прошлого года. «Сельхозтоваропроизводители передают привет всем, кто пугал отрасль резким сокращением посевов сои из-за отмены экспортного НДС на эту культуру. На самом деле, засеянные соей площади уже превысили показатель прошлого года на эту же дату: посеяно 661,9 тыс. га этой культуры против 636 тыс. га на 4 мая 2017 г. Понятно, что окончательную точку поставит

конечный показатель (план посева сои на эту кампанию – более 1,9 млн га), однако абсолютно ничего не указывает на то, что он может просесть по сравнению с прошлым годом», – заявил М. Мартынюк в сообщении на своей странице в Facebook.

По данным Министерства аграрной политики и продовольствия Украины, потери озимых культур в Украине в нынешнем сезоне, несмотря на аномальные холода в марте, составляют лишь 5 тыс. га озимого рапса (0,6 % из 864 тыс. га посевов) и 100 га озимой пшеницы (0,002 % с 5943 тыс. га). Остальные озимые культуры не понесли потерь в результате перезимовки.

Как отмечают аналитики Украинского клуба аграрного бизнеса (УКАБ), это самые низкие потери озимых культур за всю историю независимости Украины. Для сравнения, в 2017 г. потери озимого рапса составили 6 %, а озимой пшеницы – 0,3 %.

«Самые низкие потери озимых были обусловлены несколькими факторами. Зимние температурные режимы пришли в Украину аномально поздно, что позволило озимым культурам даже поздних сроков посева достичь оптимальных фаз для успешной перезимовки», – отмечают аграрные эксперты. Кроме того, у озимых не было проблем с прорастанием и последующим питанием – влаги в почве было достаточно. Морозы ниже – 20°C почти не повлияли на посевы, потому что был сформирован достаточный снежный покров, который защитил озимые от неблагоприятных факторов.

«Восемьдесят процентов посевов озимых сейчас находятся в хорошем и удовлетворительном состоянии. На начало весеннего вегетационного периода обычно этот показатель колеблется в пределах 60–70 %. Учитывая нынешние показатели перезимовки озимых культур в Украине, это хорошие предпосылки для получения высокого урожая», – отметил аналитик УКАБ П. Лахай.

Несмотря на подорожание всех материально-технических ресурсов для проведения весенней посевной, украинские аграрии, скорее всего, сохранят посевные площади на уровне прошлого года. Однако план, как справиться с дополнительными затратами, у каждого свой.

По предварительным данным, которые поступают из регионов в Министерство аграрной политики и продовольствия, посевная площадь под урожай 2018 г. планируется в пределах 27,2 млн га, из которых 14,6 млн га (54 %) отведено под зерновые культуры. Площади сохранены на уровне 2017 г., но стоимость посевной для аграриев заметно возросла. В УКАБ подсчитали, что посевная-2018 будет стоить на 23 % дороже, чем в прошлом году, и достигнет 127 млрд грн. Это на 24 млрд больше, чем в прошлом году. Больше всего среди производственных ресурсов возросли общие затраты на удобрения – +33 %, горюче-смазочные материалы – +29 %, семена – +17 %.

В информационно-аналитической компании «ПроАгро групп» отмечают, что, по предварительным оценкам, нынешняя посевная в среднем

подорожала на 20 %, а больше всего в структуре расходов возросли цены на СЗР и топливо.

Сравнивая ценовую ситуацию с посевным материалом, в ООО «ЛНЗ» отмечают, что 2017 г. был для аграриев довольно комфортным как с точки зрения возможности выбора определенного гибрида, так и с учетом цены и условий кредитования, которые предлагали рынку производители и поставщики. «Обусловлено это было значительными складскими остатками посевного материала у производителей. Также в прошлом году для аграриев цены были привлекательными из-за жесткой конкуренции как среди международных, так и среди отечественных семенных компаний – иногда желание или необходимость выполнить поставленный план по продажам неоправданно обесценивали сам продукт», – объясняет директор дистрибуционной компании «ООО “ЛНЗ”» А. Полтавец. По его словам, принципиально иным является 2018 г. «Сегодня производители семян конкурируют уже не ценами, а своей продукцией. Главным для них является доказать фермерам ценность именно их продукта. Тем более что фактически все селекционные компании после “сливания стоков” предыдущих лет качественно обновили свою линейку новыми продуктивными гибридами», – заявил он.

А. Полтавец также отмечает, что почти всем компаниям – лидерам семенного рынка удалось сбалансировать производство со спросом рынка, что дало возможность повысить цены, особенно на новые гибриды, которые в прошлом году использовались аграриями «на пробу», а в этом сезоне на них уже на сегодняшний день наблюдается дефицит. «Подытоживая, можно сказать, что посевной материал основных культур подорожал для аграриев на 5–8% по сравнению с прошлым годом, но данная тенденция является как экономически, так и технологически обоснованной с точки зрения производителей – качественный продукт не может быть дешевым. По нашим данным, сегодня уже около 85–90 % аграриев определились с поставщиками и гибридным составом относительно посевного материала, заключив соответствующие контракты», – отмечает А. Полтавец.

В свою очередь владелец Торгового дома «Соевый век» (ГК UA Group) А. Ушаков подтверждает, что посевная-2018 обойдется отечественным аграриям значительно дороже, чем в прошлом году. «В ценообразовании относительно посевного материала, биопрепаратов и СЗР на внутреннем рынке одним из главных факторов останутся колебания валютного рынка. Скажется также подорожание цен на ГСМ и энергоносители. Не стоит забывать, что производство тех же удобрений достаточно энергоемкое, а потому и дорогостоящий процесс. Ну и, конечно же, как бы банально это ни звучало, увеличение минимальных заработных плат также наложит свой отпечаток на процесс формирования цен в агросекторе в 2018 г.», – комментирует А. Ушаков.

В 2018 г. сельхозпроизводители в первую очередь отказываются от кукурузы. Причина – сокращение ее урожайности в прошлом году в среднем

на 14 % из-за неблагоприятных погодных условий, а также дорогая технология выращивания этой культуры. По словам операционного директора агрохолдинга «Мрія» А. Григорова, компания в этом сезоне сокращает площади под кукурузой с 24 до 15 тыс. га. «Несмотря на высокую плановую доходность, культура очень затратная в плане сушки на элеваторе. Из-за затяжного дождливого осеннего периода на Западной Украине зерно поступает на элеваторы с высокой влажностью», – объясняет А. Григоров.

Общая площадь под посевами агрохолдинга «Мрія» в 2018 г. составит около 150 тыс. га. Ключевыми культурами для компании традиционно являются озимая пшеница, соя, озимый рапс, кукуруза и подсолнечник. Как сообщают в компании, озимая пшеница в структуре посевов займет 25,5 тыс. га (17 %), соя – 25,7 тыс. га (17 %), озимый рапс – 18,1 тыс. га (12 %), кукуруза – 15,0 тыс. га (10 %), яровой ячмень – 14,3 тыс. га (9,6 %), яровой рапс – 8,4 тыс. га (5 %).

«Яровой ячмень и рапс в этом году впервые запланированы в севообороте «Мрії» с тем, чтобы нагрузка на технику и элеваторы была оптимальной. Также хочу отдельно сказать о подсолнечнике, под который отведено 33,9 тыс. га (22,6 %), то есть мы рассматриваем его как высокомаржинальную культуру. Также вдвое увеличиваем площади под сахарную свеклу – до 7,3 тыс. га в Тернопольской и Хмельницкой областях. А в 2020 г. планируем засеять уже 20 тыс. га. В прошлом году мы впервые после дефолта посеяли эту культуру в Тернопольской области в рамках контракта с местным сахарным заводом, и результат нас удовлетворил – при плановой урожайности 40 т с га мы получили 48 т с га в зачетном весе», – говорит А. Григоров.

На удорожание материально-технических средств в агрохолдинге «Мрія» не жалуются, так как находят пути оптимизации расходов. Например, здесь постепенно переходят от внесения твердых гранулированных минеральных азотных удобрений к аммиачной воде. По словам А. Григорова, это даст возможность удешевить 1 кг азота на 20–25 % в зависимости от логистики. Кроме того, преимущественно аммиачная вода вносится одновременно с основной обработкой почвы, то есть это на один проход техники меньше, что также уменьшает расходы.

Директор СООО «ЛНЗ-Агро» Р. Франчук отмечает, что в прошлом году украинские аграрии отдавали предпочтение кукурузе, также немного уменьшились объемы посевов сои и рапса – все из-за ценового вопроса. «Наконец все прекратили бояться украинских семян – уже почти не осталось “неверующих”, которые бы хотели покупать исключительно импортный товар», – отмечает Р. Франчук.

В этом году в LNZ Group предварительно запланировали отвести 27 тыс. га под кукурузу товарную, в пределах 10 тыс. га – под подсолнечник, 11 тыс. га – под сою, 7 тыс. га – под озимую пшеницу, остальное – гибридизация и кормовой клин. Ориентировочно под гибридную кукурузу запланировано отвести 4,5 тыс. га, под подсолнечник – в пределах 1,5 тыс. га.

Если говорить о СЗР, то, как отметил Р. Франчук, из-за сложной экономической ситуации в стране, постоянных колебаний цен, неблагоприятных погодных условий украинские аграрии чаще отдают предпочтение генерической химии.

По словам А. Полтавца, сегодня 60 % площадей находится под химией мультинациональных компаний, 40 % – под генерическими продуктами. «Хотя, если называть вещи своими именами и учесть тот факт, что многие компании на рынке СЗР позиционируют себя как мультинациональные производители, а на самом деле на 70–80 % являются производителями постпатентных продуктов, то пропорция, наиболее вероятно, будет обратной – 40/60», – отмечает он.

Если крупным агрохолдингам довольно трудно быстро внести изменения в планы структуры посевов, то небольшие хозяйства достаточно быстрые и гибкие в решении этих вопросов. Хотя подорожание ресурсов переживают мучительнее. Например, фермерское хозяйство «Тирас 2007» на Житомирщине. По словам фермера Р. Присяжнюка, здесь стараются соблюдать севооборот, выращивая пять культур. «Такое количество неслучайно, ведь, внедряя такой севооборот, получаешь гарантию, что одна из культур поможет наверстать упущенное в случае, если другие не дадут урожай или цена будет невыгодной. Благодаря этому достигаем баланса, – отмечает Р. Присяжнюк. – В структуре посевов у нас 10–15 % картофеля, 20–25 % сои, а остальное – зерновая группа: пшеница, овес, ячмень, рожь».

Как ни странно, но ФХ «Тирас 2007» вообще не сеет подсолнечник и кукурузу. Как рассказывает Р. Присяжнюк, эти культуры трудно сочетать в севообороте с картофелем. «Конечно, подсолнечник считается высококорентабельной и востребованной культурой, потому крупные хозяйства, которые обрабатывают земли по соседству, преимущественно сеют на своих полях подсолнечник и сою, – говорит фермер. – Каждый год все меняется, и трудно подобрать стабильно рентабельную культуру, все зависит от погодных условий, закупочных цен. Но, скорее всего, это таки соя».

В фермерском хозяйстве «Агрокомплекс-98» тоже делают ставку на сою. «Даже с учетом соевых правок и того, что в нас, то есть производителей, заберут 16 % стоимости выращенной продукции, сеять сою мы не прекратим. Эта культура стабильна в цене и к тому же хороший предшественник на наших полесских землях. Мы пробовали заменить ее горохом, но что-то он не пошел», – рассказывает фермер О. Левловский.

Эксперты из УКАБ считают, что основу весенней посевной будут составлять четыре культуры, на которые приходится 92 % всех расходов: подсолнечник (46 млрд грн), кукуруза (42 млрд грн), соя (19 млрд грн) и яровой ячмень (10 млрд грн).

По словам заместителя директора компании «ПроАгро групп» М. Колесник, прогнозировать рентабельность культур рано, но очевидно, что с высокой вероятностью высококорентабельными культурами останутся все

масличные и соя, независимо от того, будут возвращать на нее НДС в случае экспорта или нет. «Спрос на эту культуру, так же как и на соевый шрот, в мире постоянно растет, увеличивается и конкуренция на внутреннем рынке между трейдерами и переработчиками, – объясняет М. Колесник. – В этом сезоне высокомаржинальной культурой стал ячмень. По нашим оценкам, это может привести к расширению посевных площадей под ними весной текущего года».

На сегодняшний день кредитные портфели банков на 40 % состоят из кредитов сельхозпроизводителям. По словам аналитиков, большинство банковских учреждений предпочитают хозяйства, у которых в обработке 500–10 000 га.

Как рассказал старший менеджер Центра по работе с крупными корпоративными клиентами агропромышленного комплекса UkrSibbank BNP Paribas Group А. Гавришин, сегодня они работают с фермерами, земельный банк которых составляет более 20 тыс. га, а также с переработчиками и трейдерами агропродукции. Но в этом году банк также запускает пилотный проект по финансированию мелких фермеров с объемом земельного банка от 500–5000 га. «Как правило, пик финансовой нагрузки у аграриев приходится на весенне-летний период к моменту основной уборочной кампании. У переработчиков, наоборот, пик потребности в оборотных средствах – осень–зима, потому что в момент сбора они закупают у фермеров сырье для обеспечения производства в течение целого сезона», – уточняет А. Гавришин.

По сообщению UkrSibbank BNP Paribas Group, в прошлом году был увеличен объем кредитования агробизнеса на 40 %, а в этом году также планируется рост в размере 30–40 %.

По словам директора департамента по работе с корпоративными клиентами Piraeus Bank А. Анипера, со стартом весенней посевной кампании начинается «высокий сезон» и аграрные компании независимо от размеров земельного банка активно привлекают кредитные ресурсы. «Piraeus Bank рассматривает финансирование агропроизводителей как приоритетное направление, поэтому более 40 % кредитного портфеля сосредоточено в агросегменте. В этом году Piraeus Bank планирует удвоить портфель кредитов таким клиентам среднего и малого бизнеса. Среди клиентов банка преобладают средние и небольшие товаропроизводители, учреждение готово работать с компаниями с земельным банком от 300 га. Агрохолдинги были и останутся ключевыми партнерами банка, где сконцентрирована значительная часть кредитного портфеля, но Piraeus Bank планирует развиваться за счет диверсификации рисков в сегменте средних и малых хозяйств», – отмечает А. Анипер.

В текущем году Piraeus Bank планирует финансировать аграриев на пополнение оборотных средств как под залог, так и по аграрным распискам. Партнерские программы с дистрибьюторами техники позволят аграриям привлечь ресурсы на инвестиционные цели по ставкам от 10 % годовых.

Еще одним источником финансирования, на который, по оценкам экспертов, приходится более половины кредитования аграрного сектора, являются кредиты от производителей СЗР и семян. Аграрии отмечают, что такие кредиты более выгодны, ведь поставщики материально-технических ресурсов дают займы быстрее банков и по более низким процентам.

«Понимая аграриев, многие компании пытаются адаптировать свою ценовую политику под сегодняшние реалии. Заключаются аграрные расписки, внедряются различные финансовые инструменты для того, чтобы максимально учесть интересы фермеров, – рассказал владелец ТД “Соевый век” (ГК UA Group) А. Ушаков. – По опыту своей компании могу сказать, что мы всегда стараемся вести свою ценовую политику так, чтобы цены на нашу продукцию оставались доступными для сельхозпроизводителей. Нам важно работать со своими клиентами в долгосрочной перспективе. И вопрос соотношения цены и ценности всегда является одним из ключевых в наших взаимоотношениях».

Чтобы снять финансовую нагрузку с клиентов, ТД «Соевый век» работает по программе ПриватБанка «ЭкоКуб». По условиям программы предприниматель, в нашем случае сельхозпроизводитель, имеет возможность получить кредит на 12 месяцев со ставкой 1,7 % на первоначальное тело займа на сумму от 50 до 500 тыс. грн без залогового имущества. Первые шесть месяцев нужно оплачивать только проценты по кредиту, остаток срока – долг с процентами равными частями. Если посчитать, то сельхозпроизводителю как раз можно посеять, собрать урожай, продать его и через шесть месяцев расплатиться за кредит.

Также у компании есть собственная программа для аграриев по совместному выращиванию семян сои, также она работает с аграрными расписками.

Урожай зерновых в Украине в 2018–2019 маркетинговом году (МГ), согласно прогнозу экспертов отрасли, может возрасти на 3 % по сравнению с 2017–2018 МГ и составить 61,85 млн т. Как заявил президент Украинской зерновой ассоциации (УЗА) Н. Горбачев, такой положительный прогноз обусловлен использованием аграриями новых технологий, семян-гибридов, орошения и благоприятными погодными условиями. В частности, по словам Н. Горбачева, урожай пшеницы в 2018–2019 МГ может возрасти на 2,2 % – до 27,1 млн т, кукурузы – на 9 %, до 27 млн т, ячменя может сократиться на 9,3 % – до 7,8 млн т. Кроме того, президент УЗА сообщил, что, согласно прогнозам, объем экспорта зерновых из Украины также увеличится. «Если взять по экспорту зерновых, то в 2017–2018 маркетинговом году мы прогнозируем объем экспорта на уровне 40,6 млн т. В следующем маркетинговом году прогнозируем рост экспорта на 6 % – до 43,3 млн т», – уточнил он **(При написании работы были использованы материалы: Министерство аграрной политики Украины (<http://www.minagro.gov.ua>); ПроАгро (<http://www.proagro.com.ua>); УкрАгроКонсалт (<http://www.ukragroconsult.com>); AgroPortal**

(<http://agroportal.ua>); *Агравери* (<http://agravery.com>); УНІАН (<https://economics.unian.net>); *БизнесЦензор* (<https://biz.censor.net.ua>).

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

23 квітня 2018 р. у будівлі Президії НАН України відбулося перше засідання Національного номінаційного комітету України з премії Нобелівського фонду сталого розвитку.

Довідка

Нобелівський фонд сталого розвитку (Nobel Sustainability Trust, Швейцарія) заснували члени родини Нобелів. Вони виходили з того, що економічне й соціальне здоров'я цивілізації значною мірою залежить від наявності енергії та сталого підходу до сільського й лісового господарств, промислового виробництва, очищення води, проте надмірне споживання ресурсів призвело до потепління клімату на планеті, забруднення ґрунту, їжі, води, повітря, що створює загрози для існування людства.

Свою місію в забезпеченні сталого розвитку фонд вбачає в роботі за такими напрями:

- подолання проблем, пов'язаних з глобальними змінами клімату;
- підтримка досягнень у галузі чистих і відновлювальних технологій та відповідних стратегій;
- створення екологічно чистого середовища як гарантії життєзабезпечення для всіх.

Збереження зазначених базових складових життєдіяльності людства потребує значних інтелектуальних і фінансових зусиль. Тому науковцям та/або закладам, які запропонували важливі проекти, зробили відкриття і винаходи, що можуть забезпечити поліпшення якості життя на планеті, щороку присуджуватиметься премія Нобелівського фонду сталого розвитку. Крім того, чотирьом учасникам конкурсного відбору, які посіли друге місце, фонд щороку вручатиме грамоти й інші відзнаки. Він також щорічно виплачуватиме по дві стипендії. Лауреати премії нагороджуватимуться на офіційних церемоніях під час симпозіумів фонду у великих містах по всьому світу.

Кандидатів для премії відбиратимуть національні номінаційні комітети, сформовані на базі провідних університетів понад 40 країн [відповідно до угоди, підписаної в листопаді 2017 р., в Україні представником фонду визначено Національний технічний університет України (НТУУ) «Київський політехнічний інститут (КПІ) ім. І. Сікорського»]. Остаточне рішення щодо

присудження премії Нобелівського фонду сталого розвитку ухвалюватиме Міжнародний комітет при Оксфордському університеті.

Планується, що вперше присудження премії Нобелівського фонду сталого розвитку відбудеться у 2019 р.

За погодженням з Нобелівським фондом сталого розвитку до складу Національного номінаційного комітету України увійшло 11 відомих учених, чий науковий інтерес належить до сфер, суголосних з місією фонду, і які користуються незаперечним авторитетом та довірою в академічному середовищі. Очолив комітет президент Національної академії наук України академік Б. Патон.

Членами комітету стали:

– ректор НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» академік М. Згуровський (заступник голови Національного номінаційного комітету України);

– завідувач відділу високотемпературної термогазодинаміки Інституту технічної теплофізики НАН України, завідувач кафедри фізики енергетичних систем НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» академік А. Халатов;

– заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, завідувач кафедри лазерної техніки та фізико-технічних технологій НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» академік І. Кривцун;

– директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України академік О. Кришталь;

– віце-президент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України, директор Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України академік В. Кошечко;

– завідувач відділу фізики високих густин енергії Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова, член-кореспондент НАН України Г. Зінов'єв;

– перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець;

– декан факультету біомедичної інженерії НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» доктор медичних наук, професор В. Максименко;

– заступник голови Комітету з Державної премії України в галузі науки і техніки В. Стогній (секретар Національного номінаційного комітету України);

– завідувач кафедри НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» член-кореспондент НАН України С. Сидоренко (секретар Національного номінаційного комітету України).

Під час першого засідання комітету його члени затвердили положення про Національний номінаційний комітет з премії Нобелівського фонду сталого розвитку, розглянули питання про особливості роботи комітету в 2018 р.

Наступного разу комітет засідатиме в травні 2018 р. за участі співзасновника Нобелівського фонду сталого розвитку професора М. Нобеля

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 23.04).

26 квітня 2018 р. відбулася звітна сесія загальних зборів Національної академії наук України, під час якої було представлено отримані минулого року результати фундаментальних і прикладних досліджень, проаналізовано проблеми звітного періоду та визначено основні завдання академії щодо подальшого розвитку науки й наукового забезпечення інноваційного розвитку нашої держави.

Участь у зібранні взяли члени й наукові працівники НАН України, представники органів державної влади, наукової та освітянської громадськості, журналісти вітчизняних засобів масової інформації.

У своєму вступному слові президент Національної академії наук України академік НАН України Б. Патон, серед іншого, поінформував присутніх про те, що на початку березня 2018 р. було обрано нових членів НАН України – 21 академіка і 67 членів-кореспондентів.

Потому слово отримав радник Президента України П. Порошенко Ю. Богуцький, який оголосив учасникам сесії загальних зборів НАН України вітання глави держави. На адресу учасників заходу також надійшло вітання від Голови Верховної Ради України А. Парубія.

Далі президент НАН України академік Б. Патон виступив зі звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 2017 році та завдання на наступний період». У ній він, зокрема, зазначив, що попри досить складні умови роботи вчені академії отримали чимало вагомих результатів на сучасних наукових напрямках: виявлення досі невідомих особливостей руху швидких частинок із власним обертовим моментом довкола чорної діри; новий метод побудови нейронних мереж, що враховує особливості кільцевої організації нейронів; модель народження віртуальних фотонів, що генерують неізотропне випромінювання, кутова залежність якого може бути ознакою утворення кварк-глюонної плазми; експериментальне підтвердження того, що карликові галактики з високим темпом утворення зірок можуть бути відповідальними за вторинну іонізацію Всесвіту; відкриття нового способу транспортування лікарських препаратів у крові людини; отримання молекулярно-генетичних доказів еволюційної консервативності мітотичного апарату поділу клітин; з'ясування рівня й чинників зростання соціальної напруженості в українському суспільстві.

Принципово нових наукових здобутків досягнуто здебільшого на перетині різних галузей наук, що засвідчує необхідність подальшого посилення уваги до організації міждисциплінарних досліджень. Крім того, як підкреслив президент академії, високий рівень результатів, отриманих минулого року, значною мірою забезпечувався співпрацею вчених НАН України з провідними зарубіжними науковими центрами, участю у великих міжнародних програмах і проектах.

Щодо підсумків інноваційної діяльності академік Б. Патон відзначив позитивні наслідки прийнятого наприкінці 2016 р. рішення Президії академії щодо реформування діяльності НАН України для ефективного наукового супроводження реалізації пріоритетів економічного розвитку держави. Так, посилюються зв'язки з виробничою сферою, налагоджено співпрацю з об'єднаннями роботодавців, промисловців і підприємців. Проведено інвентаризацію наявних розробок і визначено потенційні можливості установ академії щодо розв'язання актуальних науково-технічних і соціально-економічних проблем. Укладено угоду про співпрацю з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, яка передбачає ефективне використання потенціалу НАН України для забезпечення інноваційного розвитку, зокрема для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Головне – минулого року вчені академії отримали чимало інноваційних результатів прикладних досліджень, а в реальний сектор економіки та соціальну сферу впроваджено ряд перспективних науково-технічних розробок. Так, розроблено й реалізовано на практиці перехідний паливний цикл, що забезпечило використання ядерного палива компанії Westinghouse на вітчизняних АЕС. Промислова технологія модифікування рідких каучуків дала змогу повністю розв'язати проблему імпортозаміщення при створенні вітчизняного виробництва твердого ракетного палива. На 2018 р. заплановано широке використання підприємствами об'єднання «Укроборонпром» нових композитних і шаруватих матеріалів для захисту легкоброньованої техніки. Також у поточному році на рейкозварювальних підприємствах Укрзалізниці буде впроваджено технологію контактного стикового зварювання пульсуючим оплавленням високоміцних рейкових стиків. Розпочато процедуру державної сертифікації та підготовку до серійного виробництва медичних пов'язок з радіаційно зшитих гідрогелів для лікування ран і опіків. Уперше в Україні впроваджено створені на основі ДНК-маркерів молекулярно-генетичні системи для генотипування та селекції цінних рослин. Розроблено інформаційно-аналітичну систему для прогнозування розвитку енергетики.

Як зазначив академік Б. Патон, безумовним пріоритетом інноваційної діяльності НАН України були й надалі мають залишатися роботи, спрямовані на зміцнення безпеки та обороноздатності держави. У 2017 р. академія спільно з Генеральним штабом Збройних сил України, «Укроборонпром», іншими відомствами здійснила заходи з актуалізації своєї «оборонної тематики» і використання результатів, отриманих за цільовою програмою НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави». Однак за цією програмою досі виконувалися виключно прикладні проекти, узгоджені з конкретними замовниками, а, на думку президента академії, потрібно переходити до створення і фундаментального доробку, який у подальшому стане основою нових технологій як спеціального, так і подвійного призначення. Національна академія наук сподівається на державну підтримку своїх

наукових колективів, які проводять оборонні дослідження, у рамках нового фонду, який нині створюється, а саме Державного фонду розвитку ключових технологій та підтримки інновацій в оборонно-промисловому комплексі.

Принциповим і вкрай болючим для академії питанням є забезпечення науковими кадрами і, особливо, науковою молоддю. Як поінформував академік Б. Патон, за останні шість років чисельність працівників НАН України скоротилася майже на 11 тис. осіб. На початок 2018 р. вона становила близько 30 тис. осіб. Скорочення за рік перевищило 4 %. Особливе занепокоєння викликає скорочення чисельності молодих науковців, яке триває вже четвертий рік поспіль. Порівняно з 2013 р. їх поменшало на 27 %, а молодих кандидатів наук – на 15 %. «Запровадження цільової програми підтримки молодих науковців і розгортання вже з наступного навчального року повноцінного функціонування Київського академічного університету будуть, на нашу думку, реальними кроками у розв'язанні проблеми залучення і закріплення в академії талановитої молоді», – зазначив президент НАН України. Перші кроки вже заплановано: у 2018 р. мають відбутися пілотні конкурси з фінансуванням молодіжних лабораторій і груп в обсягах, що забезпечать виплату підвищеної зарплати та закордонні відрядження для здійснення спільних досліджень і участі в міжнародних конференціях.

Торкнувся доповідач і фінансового стану академії. Так, за підсумками 2017 р. НАН України із загального фонду держбюджету було профінансовано на 2 млрд 716 млн грн, що майже на 658 млн грн перевищувало фактичне фінансування в 2016 р. Хоча навіть при такому зростанні дефіцит бюджету академії за загальним фондом становив понад 620 млн грн. При збільшенні базового фінансування наукових установ у цілому на понад 30 % в окремих установах не було забезпечено повноцінної роботи в режимі повної зайнятості. Середньомісячна ж зарплата в академії зросла минулого року на 42 %, до 6 тис. 159 грн, а частка видатків на заробітну плату перевищувала 85 % усього загального фонду бюджету НАН України. Не набагато кращими є бюджетні перспективи поточного року, зауважив академік Б. Патон: у державному бюджеті на 2018 р. фінансування академії визначено у сумі 3 млрд і майже 759 млн грн, що на 38 % перевищує показник минулого року. Водночас реальне зростання фінансування НАН України у 2018 р. за основною бюджетною програмою становить лише 234 млн грн, або 9,3 %. Тому особливої ваги, як і в минулі роки, набуває подальше збільшення власних надходжень або надходжень до спеціального фонду наукових установ, насамперед за рахунок активізації інноваційної діяльності, отримання міжнародних грантів. «До Кабінету Міністрів уже направлено обґрунтовані пропозиції щодо необхідності збільшення видатків академії із загального фонду держбюджету в 2018 р. для забезпечення виплати працівникам заробітної плати в режимі повної зайнятості. Ми також звернулися до уряду з проханням підвищити посадові оклади працівників академії починаючи з 2019 р. та передбачити необхідні для цього кошти при підготовці Державного бюджету України на 2019 рік. Зараз посадовий оклад

молодшого наукового співробітника в наших бюджетних наукових установах майже на 40 % менший за середню заробітну плату в промисловості. А за чинним законодавством має бути в два рази більший», – повідомив академік Б. Патон.

Як наголосив доповідач, неодмінною умовою запровадження в академії нової бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (з плановим обсягом фінансування в розмірі 500 млн грн) є її цільова й адресна спрямованість. Планується насамперед підтримати розвиток пріоритетних наукових напрямів за результатами оцінювання ефективності діяльності установ НАН України, у тому числі за новою методикою, а також найважливіші для держави наукові дослідження й науково-технічні розробки, зокрема розробки з високим ступенем готовності. Якщо цю бюджетну програму буде дійсно реалізовано в поточному році, вона стане певною апробацією нової моделі фінансування наукової діяльності академії. «Повноцінне застосування нової методики оцінювання наукових установ і пов'язане з цим запровадження нової бюджетної програми з підтримки розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень, активізація інноваційної діяльності для задоволення потреб реального сектору економіки та соціальної сфери нашої держави, поглиблення інтеграції до світового, насамперед європейського наукового простору – це найвагоміші напрями подальшого реформування діяльності нашої академії», – підкреслив академік Б. Патон.

Наостанок академік Б. Патон нагадав, що для Національної академії наук України поточний рік є роком великого ювілею, який відзначатиметься як на загальнодержавному рівні (відповідно до Указу Президента України), так і на міжнародному (100-річчя від часу заснування академії включено до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО на 2018 р.).

Потому відбулося обговорення звітної доповіді президента НАН України.

За словами заступника директора з наукової роботи Радіоастрономічного інституту НАН України академіка О. Коноваленка, наша країна зберігає та ще довго зберігатиме за собою пріоритет у галузі низькочастотної радіоастрономії. Уже 50 років функціонує гігантський – найбільший у світі – вітчизняний радіотелескоп УТР-2, ефективна площа якого становить 150 тис. кв. м. Працює також створена на його основі унікальна система інтерферометрів УРАН. Завдяки цьому в різний час українським науковцям вдалося здійснити ряд важливих відкриттів, наприклад блискавок на Сатурні та ряду нових пульсарів. У світі нині спостерігається бурхливий прогрес радіоастрономії, зарубіжні дослідники приїжджають до України запозичувати досвід у цій галузі. Україна є співавтором створення радіотелескопа Nenu FAR, розташованого на території Франції в обсерваторії Нансе. Залучення молодих науковців до робіт Радіоастрономічного інституту НАН України дає надію на продовження цих досліджень у майбутньому.

Директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України академік Р. Кушнір у своєму виступі торкнувся важливої, на його думку, проблеми, яка потребує розв'язання: необхідності повноцінного використання отриманих в установах НАН України фундаментальних результатів для створення ефективних прикладних розробок і їх широкого впровадження в національну економіку. Учений розповів про досвід реалізації такого підходу на прикладі очолюваного ним інституту, учені якого останніми роками отримали чимало результатів фундаментального характеру в галузях математики, математичних проблем механіки й математичного моделювання процесів різної фізичної природи. Причому доробок науковців академії добре відомий як в Україні, так і за її межами. Ці результати, як зауважив академік Р. Кушнір, стають основою ряду науково-технічних проєктів, які Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача формує і виконує спільно з іншими академічними установами – Фізико-механічним інститутом ім. Г. В. Карпенка, Інститутом проблем міцності ім. Г. С. Писаренка, Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона, Інститутом проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного, Інститутом надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України й іншими – із залученням фахівців з вищих навчальних закладів і галузевих науково-дослідних інститутів.

Р. Кушнір наголосив, що вкрай болючим проблемним питанням як для всієї академії, так і для її окремих установ (особливо природничого профілю) є поповнення науковою молоддю. Наприклад, ситуація із залученням молодих кадрів до роботи в Інституті прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України наближається до критичної, частка молоді не перевищує чверті від усієї кількості співробітників установи. Тому нагальною, за словами академіка, є потреба в запровадженні ряду науково-організаційних заходів довготривалої дії, які сприяли б значному поліпшенню цієї ситуації. На жаль, заходи, які вживалися досі, не дають очікуваного ефекту – молодь продовжує полишати наукову сферу, надаючи перевагу роботі в приватному секторі або виїзду за кордон. Для запобігання відпливу молодих кадрів треба істотно підвищити рівень фінансового забезпечення здійснюваних ними досліджень. Важливо також налагодити щодо цього дієву співпрацю зі створюваним Національним фондом досліджень і міжнародними науковими фундаціями. Хороші результати вже отримано від взаємодії з УНТЦ, Фондом Фулбрайта (США), Німецькою службою академічних обмінів (DAAD), французьким Національним центром наукових досліджень (CNRS) та іншими організаціями. Попри те що у владних структурах працює чимало осіб, які мають наукові ступені, розуміння потреби збереження науки не прослідковується, зауважив Р. Кушнір. Якщо стан національної наукової сфери погіршуватиметься, Україну можна буде невдовзі виключити з переліку не лише розвинутих країн, а й країн, спроможних засвоювати зарубіжні наукові відкриття та нові технології, вважає вчений. На його

думку, усе зумовлює необхідність створення в академії групи оперативного реагування на зовнішні виклики та дій на випередження.

Директор Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського член-кореспондент НАН України Л. Дубровіна виступила з теми: «Академік В. І. Вернадський та заснування Української академії наук». Як зазначила вчена, при створенні УАН (нині – Національна академія наук України) за основу було взято саме запропоновану В. Вернадським модель організації науки, відповідно до якої вища наукова організація мала функціонувати на державних засадах. Засновник і перший президент академії мав власне бачення перспективи національно-економічного й науково-технічного прогресу, розглядав науку як потужну виробничу силу. Академія, на його переконання, мала стати розгалуженим науковим центром, живим організмом, який і сам невпинно розвивається (причому в руслі світових процесів) і служить загальному розвитку держави. За задумом В. Вернадського, академія мала, серед іншого, ще одне спеціальне призначення – сприяти зростанню рівня національної свідомості українців, повсюдному поширенню національної мови й культури. З-поміж головних визначальних рис академії, обстоюваних В. Вернадським, доповідачка виокремила державний статус, самоврядність і настанову щодо гармонійного поєднання в ній природничо-технічних і соціогуманітарних наук. Докладно про роль видатного вченого в історії НАН України розповідають перші три томи видання вибраних творів В. Вернадського, що побачили світ у 2011–2012 рр. – з нагоди 150-річчя від його народження. Інформація про це зберігається також в архівах академії, особових архівах окремих науковців, численних фундаментальних публікаціях із цієї тематики. Л. Дубровіна також порадила користуватися присвяченим академікові електронним ресурсом «Вернадськіана», що функціонує на інтернет-порталі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, і нагадала про щорічні іменні читання на вшанування цього видатного науковця.

Докладно на проблемах, з якими у своїй діяльності стикається Національна академія наук України, зупинився завідувач відділу хімії твердого тіла Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України, голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки й технологій академік А. Білоус. Він наголосив, що кількість науковців у нашій країні зменшується надзвичайно стрімко – за роки незалежності вона скоротилася як мінімум уп'ятеро. Попри вбоге бюджетне фінансування, влада й суспільство очікують від академії виконання непритаманних їй функцій галузевої науки. З іншого боку, є чимало охочих приватизувати майно НАН України. Ще один негативний чинник, що гальмує розвиток академії, – практично цілковита відсутність вітчизняних підприємств, зацікавлених у виготовленні високотехнологічної продукції на основі розробок авторства українських науковців. За цих умов академія повинна займати активну позицію, зокрема підвищувати

ефективність наукових досліджень, робити все необхідне для того, щоб нарешті запрацював національний фонд досліджень, за допомогою якого на конкурсних засадах у перспективі розподілятимуться 40 % усього обсягу фінансування вітчизняної наукової сфери. Одночасно академії потрібно також здійснювати атестацію своїх наукових установ, особливої ваги надаючи при цьому атестації наукових підрозділів, а також розв'язувати проблему поповнення молодими науковими кадрами, які масово залишають науку, а заміну для них знайти дедалі важче. Зважаючи на все це Національна академія наук має сформулювати та представити органам державної влади й суспільству власну модель реорганізації наукової сфери і всіма засобами її просувати. У цій моделі, серед іншого, треба виокремити пріоритетні напрями наукових досліджень, які потребують підтримки в першу чергу.

Діяльність Малої академії наук України (МАН) представив її президент академік С. Довгий. Він поінформував, що МАН пройшла шлях від неформального об'єднання шкільних учнівських товариств до авторитетної організації, яка працює в галузі наукової освіти та має статус національного центру. Нещодавно МАН було надано статус центру ЮНЕСКО II категорії, що стало визнанням і високою оцінкою українського досвіду на міжнародному рівні. Нині МАН – це загальнодержавна система пошуку, виявлення й підтримки обдарованих дітей, схильних до наукової роботи. Структура МАН налічує 12 відділень і 64 спеціальності. Головним серед організовуваних нею заходів є Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт, який цього року присвячувався 100-річному ювілею НАН України. У фіналі конкурсу 2018 р. узяли участь близько 1 тис. 200 талановитих дітей, на першому ж його етапі налічувалося близько 120 тис. учасників. Система визначення переможців є, за словами С. Довгого, цілком прозорою та об'єктивною, а всі заходи транслюються в онлайн-режимі. Крім конкурсу, МАН проводить також плідний лекторій-практикум «Наука в XXI столітті», науково-технічну виставку «Майбутнє України», бере участь у Всеукраїнському фестивалі інноваційних проєктів Sikorsky Challenge, Всеукраїнській олімпіаді з робототехніки, екологічних хакатонах, реалізує програму «Філософія для дітей». Кожен учень МАН має власні рейтинг і портфоліо. У структурі МАН функціонує міжпредметний лабораторний комплекс МАНЛаб, найкращий на теренах Східної Європи. Підтримуються зв'язки з понад 20 провідними науковими лабораторіями світу. Учні МАН демонструють високі результати на міжнародних конкурсах з різних напрямів знань. Наостанок С. Довгий наголосив, що хоче додати обговоренню оптимізму, оскільки талановиті діти в Україні є і вони мають перспективи вирости в талановитих дослідників – наукову зміну.

До учасників зібрання звернувся й заступник міністра освіти і науки України М. Стріха. Він насамперед подякував усім присутнім на заході членам Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки й технологій і висловив сподівання, що наступного року все-таки запрацює національний фонд досліджень. Урядовець запевнив, що Кабінет

Міністрів України готовий знаходити додаткові кошти на фінансування науки, якщо вона ефективно реформуватиметься. За словами М. Стріхи, було б доречно, якби під час відзначення свого ювілею наприкінці 2018 р. академія представила свої пропозиції щодо цього, показавши науковій спільноті дорогу в майбутнє, бо наука – це і є майбутнє України. Він також коротко нагадав про напрями, за якими співпрацюють академія та міністерство. Це – налагодження роботи Київського академічного університету НАН України та МОН України, відродження морських досліджень, організація доступу вітчизняних учених до міжнародних наукометричних баз тощо.

Потому відбулося урочисте вручення Золотої медалі НАН України ім. В. І. Вернадського. За підсумками конкурсу 2017 р. її присуджено академікові НАН України В. Моргуну та професорові Ю. Федаку (Канада) з формулюванням «за видатні досягнення у галузі генетики та селекції сільськогосподарських рослин». Відзнаку НАН України «За сприяння розвитку науки» отримав відомий французький меценат Б. Кост, який уже не один рік підтримує археологічну науку в Україні.

Директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України академік В. Моргун розповів про внесок, який робить очолюваний ним інститут у розв'язання продовольчої проблеми, що набуває у світі дедалі більшої актуальності, адже, за прогнозами ООН, до 2050 р. планета опиниться перед загрозою голоду й потребою подвоїти вирощування зернових. І Україна тут має великий потенціал – в умовах насування дефіциту харчів забезпечити необхідну їх кількість. За його словами, це – питання державної ваги. Учені ж академії готові запропонувати свій доробок у галузі генетичного поліпшення сільськогосподарських рослин, зокрема озимої пшениці й кукурудзи. Наразі до здобутків Інституту фізіології рослин і генетики НАН України належать 145 сортів і гібридів високопродуктивних рослин, цілком адаптованих до місцевих умов: вони висіваються на українських полях уже понад 40 років і встигли довести свою ефективність. Нині, як зазначив академік В. Моргун, із зерна високопродуктивної пшениці сортів, отриманих ученими академії, виготовляється близько третини всього українського хліба. Хліб, що випікається із зерна такої пшениці, є харчовим продуктом, збалансованим за вмістом корисних речовин, і здатен виконувати не лише енергетичну, а й – до певної міри – лікувальну функцію. Чимало із сортів і гібридів, отриманих ученими академії, користуються великою популярністю за кордоном – ними цікавляться і їх купують американські, канадські, шведські, норвезькі компанії.

Як поінформував професор Ю. Федак, пшеницю українського сорту Галичанка вирощували на території Канади ще із середини ХІХ ст., куди вона потрапила через Британські острови. З нових сортів пшениці, отриманих на основі сорту Галичанка, досі виготовляють високоякісний хліб. На початку ХХ ст. у Канаді вирощували пшеницю сорту Харківська, а із середини ХХ ст. – сорту Миронівська 808. Сам професор досліджує гени

стійкості до фузаріуму та стеблової іржі у ярої пшениці – з метою поліпшення вже наявних сортів цієї рослини. Б. Федак з колегами шукають ці гени в диких рослин і намагаються перенести їх до культурних. У своїй роботі вони використовують розсадники для дослідження стійкості, молекулярні маркери й технологію дигаплоїдів. Окресленню потенціалу міжвидової гібридизації та описові одного з прикладів проведення таких досліджень і стосувалася доповідь ученого.

Після виголошення лауреатами наукових доповідей продовжилося обговорення звітної доповіді президента академії. Зокрема, директор ДП «Івченко-Прогрес» доктор технічних наук І. Кравченко розповів про продукцію свого підприємства та його співпрацю з науковими установами НАН України. За словами доповідача, лише шість країн світу можуть виготовляти авіаційні двигуни, і Україна є однією з цих країн – саме завдяки здобуткам своїх науковців. ДП «Івченко-Прогрес» – це одна з найпотужніших у Європі експериментальних баз. Для вдосконалення вже наявної продукції та випуску нової це підприємство активно співпрацює з багатьма науковими установами НАН України – Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона, Інститутом проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, Інститутом надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля, Інститутом проблем міцності ім. Г. С. Писаренка, Інститутом технічної теплофізики, Інститутом кібернетики ім. В. М. Глушкова. На завершення свого виступу І. Кравченко подякував партнерам за плідне і взаємовигідне співробітництво та запевнив у своїй відкритості до співпраці.

З доповіддю «Оцінка змін загального соціально-економічного розвитку України за роки незалежності на основі матеріалів космічних зйомок» виступив почесний директор Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі (ЦАКДЗ) Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України академік В. Лялько. За його словами, нинішній час свідчить, що, крім фундаментальних розробок, від науки й науковців суспільство чекає реальної допомоги при вирішенні актуальних економічних завдань. На вирішення найважливіших для сталого розвитку країни прикладних завдань традиційно орієнтується одержання фундаментальних знань у галузі наук про Землю. Використовуючи останні досягнення математики, інформатики, фізики, хімії, біології та інших наук, фахівці в галузі наук про Землю шукають відповіді на виклики сучасності: вичерпання можливостей економічного зростання країни, що ґрунтується на екстенсивній експлуатації сировинних ресурсів; зростання антропогенних навантажень на довкілля до масштабів, які загрожують відтворенню природних ресурсів; необхідність ефективного використання геопростору для забезпечення сталого розвитку країни. Істотну роль у вирішенні як цих, так і інших завдань (у тому числі й соціоекономічного спрямування) відіграють останнім часом методи аерокосмічних досліджень Землі. Згідно з результатами досліджень, виконаних нещодавно у США, Китаї та інших країнах, ефективним методом незалежного контролю за зміною соціоекономічного стану можуть бути

матеріали оцінки нічної освітленості території, що визначаються, зокрема, за матеріалами моніторингових аерокосмічних зйомок. Аналіз цих матеріалів у зіставленні зі статистичними соціоекономічними даними дав змогу встановити, що зміна нічної освітленості території на 1 % приблизно відповідає змінам на 1 % як національного валового продукту, так і валового регіонального продукту. Завдяки цьому виконавці здійснили ранжування територій своїх країн на основі виявлених кореляційних зв'язків між параметрами нічної освітленості, даними про кількість населення (міського й сільського) і валовим регіональним продуктом. Як поінформував В. Лялько, у ЦАКДЗ ІГН НАН України також було виконано дослідження із застосуванням подібного методичного підходу для періоду незалежності країни, що дало змогу виявити: розподіл параметру сумарної інтенсивності нічного освітлення, зміни цього показника за 1992 і 2016 р. по території України та по територіях Київської й Дніпропетровської областей, виконати ранжування адміністративних областей України за характером змін сумарної інтенсивності нічного освітлення (пропорційно до соціоекономічного розвитку), а також показати вплив проведення АТО в Донбасі на зменшення – майже вдвічі – економічної активності в цьому регіоні. На завершення свого виступу академік підкреслив, що супутникова інформація є додатковим джерелом даних, використання яких може прислужитися нормалізації ситуації в національній економіці, а також досягненню цілей сталого (збалансованого) розвитку.

Генеральний директор Національного наукового центру (ННЦ) «Харківський фізико-технічний інститут» (ХФТІ) НАН України академік М. Шульга поінформував про експеримент з розщеплення атомного ядра (а саме ядра літію), який 1932 р. першими на території СРСР здійснили вчені ННЦ «ХФТІ» НАН України, і про подальші дослідження в цій установі. Цікаво, що впродовж майже року в 1932–1933 рр. там працював майбутній перший генеральний директор CERN В. Ф. Вайскопф. У 1940 р. співробітники інституту В. Шпинель, В. Маслов і Ф. Ланге подали заявки на винахід атомної бомби. Уперше було запропоновано схему вибуху, яка стала потім загальноприйнятою – з використанням звичайної вибухівки для створення критичної маси з ініціюванням ланцюгової реакції. Фахівці ННЦ «ХФТІ» НАН України надавали консультації, коли в першій половині 1990-х років наша країна вирішила відмовитися від ядерної зброї. Нещодавно в інституті було споруджено унікальну ядерну підкритичну установку «Джерело нейтронів», яка не матиме аналогів у світі в найближчі 10 років. На її основі планується створити центр ядерної медицини. Між іншим, у жовтні цього року інституту виповнюється 90 років.

Про нові підходи до терапії нейродегенеративних захворювань розповіла у своєму виступі завідувач лабораторії імунології клітинних рецепторів відділу молекулярної імунології Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академік М. Скок. За її словами, зі збільшенням тривалості життя істотно зростає ймовірність виникнення когнітивних

порушень, пов'язаних з віком. Хвороба Альцгеймера – це найбільш поширена форма деменції, на яку на сьогодні страждає близько 47 млн осіб у світі. Ця кількість подвоюється кожні 20 років, тож у 2050 р. сягатиме 131,5 млн. У людей із хворобою Альцгеймера спостерігаються порушення пам'яті, порушення мови, неможливість обслуговувати себе, деменція. У їхньому мозку спостерігається зниження кількості нікотинових рецепторів, які й підтримують життєздатність клітин мозку. Українські науковці експериментально дослідили нікотинові ацетилхолінові рецептори, аби спробувати перервати фатальну послідовність нейродегенеративних змін або принаймні загальмувати прогресування захворювання на певному етапі. У своїх дослідженнях учені використали мезенхімальні стовбурові клітини (МСК), отримані з пуповини людини або плаценти миші, і виявили, що, введені внутрішньовенно вони здатні проникати в мозок та запобігати патогенному впливові запалення на мозок, мітохондрії мозку й пам'ять. Загалом, як стверджують учені, МСК можуть бути ефективним терапевтичним засобом для лікування хвороби Альцгеймера.

Директор Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України член-кореспондент НАН України І. Косенко розповів, що очолювана ним установа не лише займається фундаментальними й прикладними дослідженнями в галузі інтродукції та біології рослин, паркобудівництва й ландшафтної архітектури. Найбільші здобутки має в напрямі розроблення технологій вирощування й селекції декоративних та плодкових рослин, а і є всесвітньовідомим шедевром садово-паркового мистецтва й невдовзі відзначатиме своє 225-річчя. Наразі парк готує документи на включення своєї історичної частини до списку світового спадку ЮНЕСКО, тому повинен мати максимальний рівень автентичності. Для цього планується відновити автентичне покриття головної алеї, очистити Красноставський став, облаштувати ароматизований полив газонів Партерного амфітеатру й ділянки «Звіринець», відремонтувати та утеплити науково-лабораторний корпус, встановити відсутні частини огорожі, реконструювати вхідну зону і створити новий водоспад. На території нової частини дендропарку, площа якої перевищує 10 га, планується облаштувати новий головний вхід з необхідною інфраструктурою, закласти фрагменти регулярного саду, українську садибу, «Японський сад» із фрагментами кам'яного саду, саду чайної церемонії зі штучним озером, водоспадами тощо. І. Косенко висловив сподівання, що всі ці роботи посприяють зростанню популярності парку в Україні та за її межами.

Директор Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України академік В. Туркевич поінформував присутніх про такий важливий напрям діяльності очолюваної ним установи, як міжнародне співробітництво. Учені інституту виконували проекти в межах 6 та 7 рамкових програм ЄС з досліджень і технологічного розвитку, нині виконують у межах Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт-2020», програми НАТО «Науки заради миру та безпеки». За його словами, українським науковцям

потрібно прагнути до збільшення кількості невеликих спільних проєктів із зарубіжними колегами, оскільки це створює базу для подальшого формування дослідницьких консорціумів. Доцільно, на думку В. Туркевича, запровадити цільову програму стимулювання міжнародних проєктів НАН України й допомагати перспективним проєктам, які не отримали підтримки міжнародних програм.

З теми «Популяризація досягнень науковців академії у медіа-просторі» виступив старший науковий співробітник відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України кандидат фізико-математичних наук А. Сененко. За його словами, популяризація науки має три основні цілі: просвітництво для широких верств населення, висловлення експертної думки з актуальних питань, протидія псевдонауці. «Якщо ти неук і мовчиш, то поводиш себе розумно, а якщо розумний і мовчиш, то нерозумно», – процитував доповідач давньогрецького філософа Теофраста та перефразування цієї цитати: «Якщо науковці не розповідатимуть в ефірах про науку, замість них це робитимуть невігласи». На думку А. Сененка, учені НАН України, здійснюючи популяризаційну діяльність, мають пояснювати суспільству важливість науки для інноваційного розвитку України загалом, висвітлювати користь від своєї роботи зокрема, розтлумачувати справжні витоки проблем національної наукової сфери й оперативно реагувати на маніпуляції та недостовірну інформацію. Наразі активність науковців академії в публічному просторі (зокрема, соціальних мережах, креативних просторах, у межах науково-популярних проєктів і на інших тематичних заходах та подіях) і ЗМІ помітно зростає. Проте, вважає А. Сененко, цього недостатньо: академія та її вчені мають прагнути бути ще ближчими до суспільства, зрозуміло і водночас інформативно розповідати йому про важливі, нагальні проблеми, у тому числі за допомогою широкого використання засобів наочності, розміщення дизайнерської графіки. Саме науковці мають бути лідерами громадської думки. Для зростання їхньої ваги в суспільстві доцільно було б частіше й регулярніше публікувати відповідні матеріали (у тому числі про результати досліджень і ефективність роботи вчених НАН України), перекладати актуальні зарубіжні науково-популярні публікації (зокрема, новини), яких в Україні все ще обмаль, миттєво реагувати на маніпуляції й неправдиву інформацію у ЗМІ (упродовж годин, а не днів), демонструвати здатність до самокритики та сприйняття конструктивної критики, протидіяти псевдонауці, а також надавати інформаційну й ресурсну підтримку популяризаторському рухові науковців академії. Загальну настанову в цьому напрямі А. Сененко означив одним словом «проактивність».

Обговорення завершив голова Центрального комітету профспілки працівників НАН України кандидат філософських наук А. Широков. За його словами, під час V засідання Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС у листопаді 2017 р., під час якого розглядалося й питання про імплементацію євроінтеграційних реформ у сфері науки та технологій, було

констатовано падіння фінансування науки в Україні до історичного мінімуму, різке погіршення умов і рівня оплати праці дослідників, значний вплив учених за кордон та в інші галузі економіки, що свідчить про відсутність науки серед основних пріоритетів уряду, а також становить загрозу виконанню угоди про асоціацію у сфері науки та технологій, спричиняє зниження конкурентоспроможності економіки і втрату можливостей досягнення цілей сталого розвитку. Комітет Верховної Ради України з питань науки й освіти, розглянувши питання про стан реалізації Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», визнав цей стан незадовільним з більшості положень зазначеного Закону, зокрема ст. 48 – щодо обов'язку держави забезпечувати бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7 % ВВП (з 1 січня 2020 р.). Згідно з офіційною інформацією Міністерства фінансів України, у Державному бюджеті на 2017 рік касові видатки на науку становили 7089,6 млн грн (0,24 % ВВП, з них за загальним фондом – 0,16 %, за спеціальним – 0,08 %). У Державному бюджеті на 2018 рік видатки на науку враховано в обсязі 8326,6 млн грн (0,25 % ВВП, з них за загальним фондом – 0,19 %, за спеціальним – 0,06 %). Якщо збережеться тенденція збільшувати фінансування науки на 0,01 %, то нескладно вирахувати, що на омріяний показник 1,7 % ВВП Україна вийде через 145 років, зауважив А. Широков. Він також зазначив, що конкурсне фінансування наукових досліджень, безумовно, потрібне, але його необхідно починати в разі збільшення бюджетного фінансування науки з нинішніх 0,2 % ВВП хоча б до 0,7 %. Уже за таких умов частка конкурсного фінансування може становити 25–30 % з подальшим синхронним підвищенням цих двох показників. За словами А. Широкова, істотне зменшення реального бюджетного фінансування після 2014 р. українською негативно позначилося на кадровому потенціалі науки: міграція за кордон, працевлаштування в інших сферах діяльності, втрата деяких наукових шкіл, погіршення вікової структури науковців через відсутність достатньої мотивації в науковій молоді. Про це свідчить і офіційна статистика: кількість виконавців наукових досліджень і розробок на 1 тис. зайнятого населення в Україні зменшилася з 9,5 осіб у 2010 р. до 6,0 у 2016 р., тоді як у країнах ЄС цей показник становив 19,7 осіб. Великих кадрових втрат зазнала й НАН України. За 2015–2017 рр. чисельність провідної наукової організації нашої країни зменшилася на 7753 особи (22 %) і сьогодні становить менше 30 тис. працівників. Особливе занепокоєння викликає те, що досить часто з академії за власним бажанням звільняються висококваліфіковані кадри працездатного віку, особливо талановита наукова молодь. У цій ситуації головним пріоритетом кадрової політики повинна бути всебічна підтримка саме наукової молоді, її закріплення з перспективою наукового і кар'єрного росту, наголосив доповідач. Аби частково зупинити такі негативні тенденції, зокрема забезпечити виплату заробітної плати згідно із чинним законодавством у режимі повної зайнятості, за розрахунками НАН України, у 2018 р. необхідно додатково передбачити

399,037 млн грн за загальним фондом під час внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік». Про це першого віце-прем'єр-міністра, міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва інформував президент НАН України академік Б. Патон. Як повідомив А. Широков, на підтримку цієї позиції Центральний комітет профспілки працівників НАН України направив аналогічне звернення Прем'єр-міністрові України В. Гройсману, Голові Верховної Ради України А. Парубію та профільному парламентському комітету.

За результатами обговорення доповіді академіка Б. Патона було ухвалено відповідну постанову загальних зборів НАН України, якою затверджено Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2017 році та визначено завдання академії на наступний період.

Було також вручено дипломи лауреатам премій імені видатних учених України.

На завершення обговорення здобутків і проблем НАН України її президент академік Б. Патон зазначив, що академія має реальний потенціал для здійснення наукових досліджень належного рівня, сприяння вирішенню проблем, що стоять перед країною. Критичні ж зауваження та пропозиції, що пролунали під час сесії загальних зборів, буде ретельно опрацьовано Президією НАН України і враховано в подальшій роботі академії.

Більше світлини із зали засідання й кулуарів шукайте за посиланням: <https://www.facebook.com/NASofUkraine/posts/1853005101665611>
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 27.04).

З метою виконання Постанови Президії НАН України від 21 березня 2018 р. № 103 «Про результати виконання цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України “Біологічні ресурси і новітні технології біоенергоконверсії”» оголошується конкурс наукових проєктів у рамках цільової програми наукових досліджень НАН України «Біопаливні ресурси і біоенергетика» на 2018–2022 рр.

Основною метою Програми є залучення нових біологічних ресурсів для отримання різних видів біопалив, розроблення і впровадження технологічних рішень щодо отримання рідких видів біопалив (біоетанол другого покоління, біобутанол, біодизель, авіаційне біопаливо, біонафта), біогазу, а також ефективного використання твердих видів палив за рахунок практичного запровадження сучасних технологій біоенергоконверсії для подолання енергозалежності України від третіх країн.

Основними завданнями Програми є:

- Створення і відбір високоолійних рослин і оцінка їхніх технічних характеристик для отримання біодизеля.
- Створення високоврожайних поліплоїдних ліній міскантусу як сировини для отримання біоетанолу й характеристика їхньої продуктивності.

- Конструювання термотолерантних штамів дріжджів з поліпшеними параметрами біоконверсії субстратів (ксилоза, глюкоза, гліцерин) до етанолу.
- Відбір високопродуктивних форм цукрового сорго для розроблення платформи виробництва рідких біопалив із сировини другого покоління.
- Розроблення наукових основ грибною біоконверсії лігноцелюлозних відходів для отримання біоетанолу другого покоління.
- Створення генофонду високопродуктивних біоенергетичних трав'янистих і деревних культур як біопаливного матеріалу.
- Розроблення сучасних способів конверсії біомаси для одержання рідких біопалив і мікрокристалічної целюлози.
- Синтез і дослідження властивостей мономерних та полімерних матеріалів на основі відходів виробництва біопалив.
- Підвищення ефективності виробництва біоетанолу за допомогою інноваційного тепломасообмінного обладнання.
- Розробка технологій і устаткування для спалювання біопалива аграрного походження.

Запити на проведення наукової (науково-технічної) роботи подаються на конкурс за формою, визначеною дод. 5 до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень у Національній академії наук України, що затверджений постановою Президії НАН України від 13.04.2011 р. № 111 (зі змінами), у паперовому вигляді у двох ідентичних примірниках, кожен з яких скріплений у пластиковому швидкозшивачі з перфорацією та в електронному вигляді (приєднаним файлом) на електронну адресу: privalikhin@nas.gov.ua.

Запит подається за адресою: 01030, Київ, вул. Володимирська, 54, кімната 317.

Дата подання запиту визначається датою реєстрації запиту.

Запити, що подані на конкурс після завершення визначеного терміну їх подання, оформлені не за встановленими вимогами, а також запити, що не відповідають оголошеним умовам конкурсу, до участі в конкурсі не допускаються.

Наукова експертиза запитів на проведення науково-технічних робіт за Програмою організується і їх конкурсний відбір здійснюється Науково-технічною радою Програми, склад та положення про яку затверджено постановою Президії НАН України від 21.03.2018 р. № 103. Конкурсний відбір робіт здійснюється з урахуванням результатів наукової експертизи запитів, вагомості окремої роботи для досягнення цілей, зазначених у концепції Програми, та передбаченого в бюджеті НАН України обсягу коштів на перший рік виконання Програми.

Переможці конкурсу за рішенням НАН України укладають договір з НАН України про умови виконання і фінансування роботи.

Запит, який за результатом конкурсу не прийнято до виконання, не повертається.

Остаточний термін подання запитів – до 16:00 18 травня 2018 р.

Подача матеріалів здійснюється в робочі дні з 14:00 до 17:00.

Контактна особа: секретар науково-технічної ради Програми С. Приваліхін, тел. 239-65-52, e-mail: privalikhin@nas.gov.ua (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 27.04*).

17–20 вересня 2018 р. у м. Дніпро триватиме ХХ Українська конференція з неорганічної хімії (за участі закордонних учених), приурочена до 100-річчя Національної академії наук України.

Організатори заходу – Інститут загальної та неорганічної хімії (ІЗНХ) ім. В. І. Вернадського НАН України, Наукова рада НАН України з проблеми «Неорганічна хімія» (м. Київ), Український державний хіміко-технологічний університет (УДХТУ, м. Дніпро).

Напрями роботи конференції.

1. Хімія координаційних сполук і біонеорганічна хімія.
2. Хімія твердого тіла.
3. Фізико-неорганічна та нанохімія.
4. Сучасні енергоекологічні технології.

Робочі мови: українська, англійська, російська.

Завершення реєстрації учасників і прийому тез доповідей – 15.05.2018 р.

Правила оформлення тез.

Обсяг тез – 1 сторінка формату А4. Приймаються файли тільки у форматі «Документ WORD 97–2003» з розширенням «doc». Шрифт – Times New Roman, розмір – 14 пт (включно з рисунками), міжрядковий інтервал – одинарний; поля: вгорі, знизу, ліворуч, праворуч – по 2,5 см. Назва доповіді друкується прописними напівжирними літерами посередині рядка; нижче – прізвища й ініціали авторів. Прізвище доповідача підкреслюється. Організація та адреса (курсивом), e-mail.

Тези доповідей буде опубліковано (в авторській редакції) на початку заходу. Оргкомітет має право відхилити тези, якщо вони не відповідають тематиці конференції.

Статті за матеріалами поданих доповідей може бути опубліковано (після рецензування) у виданні «Украинский химический журнал».

Докладнішу інформацію шукайте на сайті конференції: <http://inorgchem2018.ionc.kiev.ua> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 25.04*).

Корпоративне співробітництво

14–16 листопада 2018 р. у Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, майдан Свободи, 4) триватиме XIV Міжнародна науково-технічна конференція молодих учених і фахівців «Проблеми сучасної ядерної енергетики», присвячена 25-річчю ГО «Українське ядерне товариство».

Організатори заходу – ГО «Українське ядерне товариство» («УкрЯТ»), Молодіжна секція «УкрЯТ», Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна.

Тематика конференції:

- ядерна фізика й енергетика;
- радіаційне матеріалознавство;
- підвищення рівня безпеки та ефективності експлуатації АЕС;
- подовження терміну експлуатації енергоблоків і управління старінням обладнання АЕС;
- розвиток ядерно-енергетичного комплексу в Україні;
- ядерна, радіаційна й екологічна безпека при поводженні з РАВ і ВЯП;
- робота з громадськістю в атомній галузі.

Робочі мови: українська, англійська, російська.

Заявки на участь у роботі конференції та назви доповідей приймаються до 14 вересня 2018 р. Тези треба надіслати до 30 вересня 2018 р. Тези, надані із запізненням чи оформлені неправильно, не прийматимуться (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.04*).

З 24 квітня 2018 р. стартував прийом заяв для участі у премії «Для жінок у науці-2018».

Премію запроваджено ТОВ «Лореаль Україна» у партнерстві з Національною академією наук України під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Українська премія є частиною глобальної програми L'ORÉAL – ЮНЕСКО «Для жінок у науці», що сприяє збільшенню внеску жінок у сферу наукових досліджень на глобальному рівні з 1998 р. Її мета – підтримати і відзначити талановитих жінок-науковців та заохотити молодих жінок обирати наукові професії й допомагати їм у їхній кар'єрі. Гасло програми «Світу потрібна наука, а науці потрібні жінки».

До участі в цій програмі запрошуються жінки, які професійно проводять наукові дослідження у галузі STEM (наука, технології, інжиніринг, математика) на території України в будь-якому державному вищому навчальному закладі, дослідних центрах цих закладів або в Національній академії наук України і відповідають таким умовам:

- є громадянками України;

- мають вік від 18 до 40 років на момент закінчення терміну подання заяв;
- мають науковий ступінь;
- мають публікації в журналах, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus і/або Web of Science;
- соціально активні задля популяризації науки.

Заяви від потенційних учасниць приймаються за встановленою формою через онлайн-платформу www.forwomeninscience.in.ua з 24 квітня до 22 червня 2018 р. (включно).

Кожну заяву оцінюватиме незалежне журі програми, до складу якого входять експерти з різних галузей науки, запрошені організатором до участі. Рішення журі щодо визначення переможниць публічно оголосять на офіційній церемонії в листопаді 2018 р.

За результатами проведення програми, трьом учасницям, яких визначать переможницями, буде присуджено грошові премії в розмірі 120 тис. грн, відповідно до встановлених правил.

Інформування про правила програми та зміни до них здійснюватиметься на сайті: www.forwomeninscience.in.ua (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.04*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

19 квітня 2018 р. на запрошення ректора Київського університету права (КУП) НАН України професора Ю. Бошицького у стінах університету в рамках нового університетського проекту «Діалоги відомих особистостей світу зі студентами» відбулася зустріч із заступниками глав місій Вишеградської четвірки.

Вишеградська четвірка – це об'єднання чотирьох центральноєвропейських країн: Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини, головною метою створення якого була інтеграція до євроатлантичних структур.

Зустріч такого формату в КУП НАН України відбулася вперше й мала великий резонанс. У ній взяли участь заступник глави місії Посольства Республіки Польща в Україні Я. Жур; заступник посла Словацької Республіки в Україні Г. Сасай, радник-посланник, заступник посла, керівник політично-економічного відділу Посольства Чеської Республіки в Україні З. Цаїсова; надзвичайний посланник і повноважний міністр, заступник глави місії Посольства Угорщини в Києві Ласло Чаба Пап.

Під час своїх доповідей представники Вишеградської четвірки наголосили на пріоритетних напрямках співпраці з Україною. Ними можуть стати програми, пов'язані з науковим обміном і освітнім співробітництвом, участь у міжнародних вишеградських фондах, охорона навколишнього

середовища, підтримка демократичних цінностей і транскордонне співробітництво.

Друга частина зустрічі тривала у форматі чотирьох секцій, у межах яких кожен із представників Вишеградської четвірки мав нагоду докладніше розповісти про участь своєї країни в міжнародних відносинах і актуальні напрями співпраці з Україною.

Доповіді викликали велику зацікавленість серед студентів і професорсько-викладацького складу університету, спонукали до активної дискусії. Зокрема, порушувалися питання щодо можливостей використання освітніх грантових програм і стажування студентів КУП НАН України в провідних освітніх установах згаданих країн.

Зустріч відбулася в дружній і привітній атмосфері та, на думку її учасників, у подальшому сприятиме інтеграції Київського університету права НАН України до європейського освітнього й наукового простору (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.04*).

Європейський інститут технологій (EIT) оголошує проведення Літньої школи з розроблення нових продуктів харчування (New Product Development, NPD).

Заявки на участь можуть подавати представники науково-дослідних організацій, які беруть участь у розробленні нових продуктів для харчової промисловості, з країн ЄС і асоційованих із ЄС країн (у тому числі з України), а також малі й середні підприємства (МСП).

Під час інтенсивного восьмиденного семінару фахівці EIT у галузі виробництва продуктів харчування розповідатимуть про розроблення нових продуктів, виходячи з потреб ринку та споживачів, а також допоможуть детально проаналізувати конкурентні вимоги й обмеження проектів.

Організатори Літньої школи EIT з продуктів харчування: École Polytechnique Fédérale de Lausanne (Швейцарія), Maspex (Польща), PepsiCo (Велика Британія), Technion – Israel Institute of Technology (Ізраїль) і University of Warsaw (Польща).

З докладнішою інформацією можна ознайомитися на сайті організаторів: <http://timo.wz.uw.edu.pl/summerschool>.

Заявки на участь приймаються до 15 травня 2018 р.

Підтвердження згоди на вашу участь має надійти до 31 травня 2018 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.04*).

Згідно з Протоколом до Угоди про наукове співробітництво між Польською академією наук (ПАН) і Національною академією наук (НАН) України щодо візитів українських учених на місячний термін до Польщі,

підписаним президентами обох академій, у 2018 р. ПАН прийме у своїх науково-дослідних інститутах 20 відібраних молодих українських учених для проходження стажування, згідно зі списком, що додається.

Умови реалізації візитів

1. Українські вчені особисто покривають витрати на проїзд до місця призначення і назад.

2. Польська сторона надає українським дослідникам безкоштовний доступ до наукового обладнання, матеріалів і літератури, необхідних для реалізації наукових цілей візиту, покриває витрати на забезпечення науковців належним житлом, а також сплачує 900 польських злотих на харчування, місцевий транспорт та інші витрати. Фінансування цих видатків здійснюватиметься відповідно до внутрішніх положень польської сторони.

3. Українські вчені особисто забезпечують собі відповідне страхування у разі хвороби та/або від нещасних випадків під час перебування в Польщі. У разі потреби польська сторона надає українським ученим необхідну організаційну допомогу.

Термін подання заявок для здійснення візитів

До 30 червня 2018 р. українські вчені надають Відділу міжнародних зв'язків НАН України всю необхідну інформацію (супровідний лист, анкету, що додається, запрошення наукової установи, що приймає, й узгоджену з ними програму перебування), пов'язану з візитом, – для подальшої передачі ПАН.

Не пізніше, ніж за два тижні після завершення візиту делегований учений надає Відділу міжнародних зв'язків НАН України детальний звіт про своє перебування в Польщі (англійською та українською мовами).

Усі наукові візити мають бути реалізовані до 30 листопада 2018 р.

Наявність електронних версій вищезазначених документів обов'язкова (надсилати у форматі doc на електронну адресу: varlamova@nas.gov.ua).

Довідки щодо реалізації візитів за тел: 239-66-16, В. Варламова (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.04*).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» вийшло на завершальну стадію робіт з виготовлення габаритно-динамічного макета мікросупутникової платформи YuzhSat, повідомляє прес-служба підприємства.

Платформа YuzhSat забезпечить розміщення корисного навантаження загальною масою до 30 кг для проведення науково-технологічних експериментів на навколосезних орбітах заввишки від 450 до 1 тис. км.

Мікросупутник призначений для проведення космічного експерименту з дослідження атмосферного аерозолі (Aerosol-UA). Метою експерименту є

створення бази даних супутникових вимірювань оптичних характеристик аерозольних і хмарних частинок в атмосфері Землі для поліпшення моделювання змін клімату. Як корисне навантаження для проведення космічного експерименту використовуються сканувальний поляриметр (СканПол) і мультиспектральний імідж-поляриметр (МСП), розроблені науковцями Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України.

Відео про мікросупутникову платформу YuzhSat розробки ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» можна переглянути за посиланням: <https://youtu.be/CZLdTCuwsNU>.

Раніше в інтерв'ю «Громадському радіо» (ефір від 21 лютого 2018 р.) директор ГАО НАН України академік Я. Яцків розповів про цей унікальний проект, розроблений обсерваторією спільно з партнерами. Зокрема, учений зазначив, що космічний апарат Aerosol-UA призначено для дослідження аерозолію в атмосфері Землі. Це дуже важливо знати для вивчення змін клімату. Усім відомо про вплив парникових ефектів, вуглекислого газу на кліматичні процеси, але значний вплив також має аерозоль у атмосфері нашої планети. З одного боку, аерозольні частинки можуть призводити до потепління, з іншого – до похолодання. Дотепер достеменно невідомо, як аерозоль впливає на зміни клімату.

За словами Я. Яцківа, науковці закінчили підготовку макета корисного навантаження, тобто приладів, які дають змогу виявити й дослідити аерозольні частинки та спрогнозувати їхній вплив на клімат. «Це дуже амбітний проект. Американський проект був невдалий. Ми розробили більш досконалий проект і зараз він широко обговорюється. Якби Україні десь на початку 20-х років (2020-х років) вдалося запустити цей супутник – це був би визначний внесок України у розв'язання глобальних проблем», – наголосив директор ГАО НАН України.

Повну версію розмови можна прослухати на сайті «Громадського радіо» за посиланням: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/ukrayinski-oligarhy-na-vidminu-vid-maski-ne-zacikavleni-v-rozvytku-novyh-tehnologiy-naukovec>.

Відеозапис радіоефіру розміщено також на офіційному сайті ГАО НАН України: <https://www.mao.kiev.ua/index.php/ua/interview-item/286-interview5-2> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.04*).

Наука і влада

Діючий уряд анонсував значну кількість ініціатив з підтримки інновацій – розробку Стратегії розвитку інновацій у реальному секторі економіки до 2025 року, прийняття пакета «інноваційних» законопроектів.

«Важливість інновацій з точки зору довгострокових перспектив економічного розвитку визнається в усьому світі. Особливо чітко це усвідомлюють у країнах, які зазнали істотних економічних потрясінь. У таких країнах окремі невеличкі зміни і вдосконалення старої системи кардинально ситуації не змінять, а дадуть лише змогу втриматися на плаву. Якщо прагнення цих країн сфокусовані на високих цілях: здійснити технологічний прорив, зайняти лідируючі позиції в певних нішах і галузях, то має йтися про перетворення зовсім іншої якості – засновані на інноваціях», – про це у своїй статті для тижневика «Дзеркало тижня» пише завідувач відділу Інституту економіки промисловості НАН України кандидат економічних наук І. Підоричева.

Експерт зазначає, що Україна має значні можливості й конкурентні переваги, аби докорінно змінити економіку:

- висококваліфікований і освічений людський капітал – 24 місце із 130 країн за індексом людського капіталу (The Global Human Capital Index 2017);

- вигідне географічне положення – у центрі Європи, на перехресті транспортних шляхів (близькість України до держав – членів ЄС, легкий доступ до їхніх ринків є особливо привабливими для тих інвесторів, які відкривають бізнес з орієнтацією на експортну діяльність);

- багаті природні ресурси – 70,8 % (427,3 тис. кв. км) території України становлять землі, придатні під посіви сільськогосподарських культур і/або випасання худоби (на території України зосереджено чверть світових запасів чорноземних ґрунтів);

- розвинута мережу наукових установ і університетів, які потрібно повернути обличчям один до одного й до потреб промисловості;

- великий споживчий ринок, не насичений окремими групами товарів (за даними державної статистики, станом на 1 лютого 2018 р. чисельність наявного населення в Україні становила 42,3 млн осіб; за умови забезпечення зростання рівня споживання й купівельної спроможності населення можна створити хороші перспективи для розвитку багатьох галузей економіки України);

- ще наявний промисловий потенціал, який потребує для свого збереження й розвитку використання наукових напрацювань та інноваційних рішень.

Учена підкреслює, що саме держава виступає гарантом інноваційних змін у економіці. Вона може або здійснити потужний стимулюючий вплив, або, навпаки, зробити інноваційну діяльність не вигідною й навіть загрозливою для підприємців через надмірні ризики та невизначеність.

Розглядаючи реальний стан справ у вітчизняній інноваційній системі й аналізуючи причини ситуації, яка склалася, І. Підоричева звертає увагу на провідну роль науки в інноваційних перетвореннях. У зв'язку з цим, вона наголошує на ряді негативних тенденцій, що сформувалися в нашій державі: «Злободенними проблемами залишаються слабкість зв'язків наукової сфери з промисловістю, несформований з боку промисловості попит на дослідження і

розробки, недостатні ринкові стимули для розвитку наукоємного виробництва. Так, за показниками інноваційного потенціалу Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report 2017–2018), найнижчу оцінку отримали “державні закупівлі високотехнологічної продукції” (96 місце), “витрати компаній на дослідження і розробки” (76 місце) та “співпраця університетів та промисловості у дослідженнях і розробках” (73 місце). Найвищу оцінку присвоєно показнику «наявність вчених та інженерів» (25 місце), однак і він при збереженні тенденції до катастрофічного скорочення кількості науковців може найближчими роками значно знизитися.

Протягом 1991–2015 рр. чисельність науковців скоротилася на 249,2 тис. осіб, або на 79,6 %, і станом на 2016 р. становить 97,9 тис. осіб. У середньому за 2005–2015 рр. кількість дослідників в Україні становила 1 тис. 026 осіб на 1 млн населення, що у чотири-сім разів менше, ніж у розвинутих країнах – членах Європейського Союзу, та у два-три рази менше, ніж, скажімо, у Польщі, Словаччині чи Литві.

Така тривала негативна динаміка не відповідає загальносвітовим трендам. Значні геополітичні, соціально-економічні й екологічні зміни, які відбувалися у світі протягом останніх років, навпаки, привели до посилення ролі науки й людського капіталу в багатьох регіонах. За даними ЮНЕСКО, науковими дослідженнями й розробками у світі займаються близько 7,8 млн дослідників, тобто на 21,2 % більше, ніж у передкризовому 2007 р.»

Експерт пропонує власне бачення шляхів інноваційного оновлення економіки України: «Необхідно відродити, системно й планомірно розвивати на новій технологічній основі потужну переробну промисловість і насамперед ті галузі, у яких Україна має конкурентні переваги та здатна стати світовим лідером. Необхідно не просто прагнути до зміни споживацької сировинної моделі економіки на інноваційно-інвестиційну, потрібно вже сьогодні розглядати майбутнє України через призму четвертої індустріальної революції, коли в усіх секторах економіки дедалі більше використовується потенціал новітніх, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і фактично відбувається зрощення ІТ-індустрії з промисловістю.

Конкретні кроки в цьому напрямі мають передбачати в тому числі розвиток комунікаційних майданчиків між владою, бізнесом, наукою, освітою та широкою громадськістю для обміну інформацією, колегіального вироблення рішень найгостріших проблем інноваційної сфери».

Докладніше читайте у матеріалі І. Підоричевої «Незручна правда» в міжнародному громадсько-політичному тижневику «Дзеркало тижня» (Випуск № 15, 21–27 квітня 2018 р.) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.04).

18 квітня 2018 р. у Верховній Раді України відбувся круглий стіл на тему: «Екологічні аспекти розвитку гідроенергетики в Україні», ініційований громадськістю, що стурбована деградацією річок України.

Участь у заході взяли народні депутати України, представники парламентських комітетів, центральних і місцевих органів виконавчої влади, міжнародних організацій та громадськості, а також науковці. Національну академію наук України представляло широке коло вчених, які досліджують стан водних екосистем і впливи гідроенергетики на довкілля.

Требі зазначити, що після ухвалення Кабінетом Міністрів України в 2016 р. Програми розвитку гідроенергетики до 2026 року загострилася суспільна ситуація навколо планованих гідроенергетичних об'єктів. Це, зокрема, пов'язано з відсутністю науково-експертного обґрунтування доцільності їх реалізації. Ухваленню рішення уряду не передувало дослідження стану водних екосистем у районах наявних і планованих гідроенергетичних об'єктів, оцінювання припустимості реалізації програми з точки зору впливу на довкілля, що має здійснюватися в рамках стратегічної екологічної оцінки. Лише згодом, після виникнення громадського резонансу, Національну академію наук України було залучено до вивчення геологічних, гідробіологічних та інших аспектів реалізації окремих гідроенергетичних проєктів, а саме каскаду шести ГЕС на р. Дністер.

У межах круглого столу вперше відбулося відкрите обговорення екологічних проблем гідроенергетики за участі широкого кола зацікавлених сторін. Науковці академії обстоювали чітку позицію: розвиток гідроенергетики можливий лише при усуненні негативних екологічних впливів гідроенергетичних об'єктів і за умови мінімізації ризиків подальших впливів, що потребує глибокого наукового дослідження сучасного стану басейнів основних річок України, перш за все Дніпра, Південного Бугу й Дністра.

Один з ініціаторів заходу, голова Національного екологічного центру України, учений секретар Інституту геологічних наук НАН України кандидат геологічних наук Р. Гаврилюк у своєму виступі наголосив, зокрема, на відсутності стратегічної екологічної оцінки програми розвитку гідроенергетики, що не дало змогу об'єктивно оцінити ризики її реалізації для екологічної безпеки країни. Фахівець також підкреслив необхідність впровадження нових підходів до оцінювання гідроенергетичного потенціалу – з урахуванням екологічних обмежень, що має стати підґрунтям для планування розвитку гідроенергетики.

Заступник директора Інституту геологічних наук НАН України член-кореспондент НАН України С. Шехунова наголосила на необхідності розроблення й реалізації програми екологізації гідроенергетики та запропонувала створити комплексну (міжвідомчу) робочу групу й провести широке обговорення всіх основних екологічних, технічних, економічних, соціальних, правових проблем гідроенергетики. Як підкреслила вчена,

першочерговим є оздоровлення екологічного стану річкових систем з уже наявними спорудами гідроенергетики (перш за все на р. Дніпро), а також здійснення аналізу проєктів, що вже реалізуються. Окремий акцент С. Шехунова зробила на високих екологічних і техногенних ризиках проєкту Канівської ГАЕС через складну геологічну будову на ділянці Канівських гляціодислокацій і недостатню вивченість басейну Дністра, де, зокрема, дуже поширений карст.

Як відзначив директор Інституту проблем природокористування та екології НАН України член-кореспондент НАН України А. Шапар, проблема регулювання рівнинних річок є не тільки українською, а й світовою. Закони гідрології, за його словами, свідчать, що в разі подальшого регулювання стоку Дніпра і Дністра ці річки деградуватимуть за схемою: річка – система озер – болото. Тому головним завданням уряду, депутатів, місцевих громад є забезпечення близького до природного стану функціонування екосистем водозбірних басейнів і безпосередньо річок. Для цього необхідно запровадити мораторій на будь-яке будівництво гідротехнічних споруд і започаткувати державну програму досліджень екологічного стану великих та малих річок України.

Увагу присутніх до важливості імплементації європейського законодавства привернув директор Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України член-кореспондент НАН України В. Осадчий. Впровадження норм водних директив Європейського Союзу в національне законодавство створить підґрунтя для ефективного управління водними ресурсами, наголосив він.

Пропозиції всіх учасників круглого столу буде опрацьовано Комітетом Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи й розглянуто на засіданні комітету для ухвалення відповідних рекомендацій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 27.04*).

До уваги держслужбовця

Т. Гришина, мол. наук. співроб. НБУВ

Актуальні питання етнопонаціональної політики в Україні (за фондами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 2012–2017 рр.)

Етнопонаціональна політика в загальнодержавному контексті

1. Андріяш В. І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації : монографія / В. І. Андріяш ; М-во освіти і науки України, Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2013. – 324 с. : табл. – Бібліогр.: с. 283–324.

Вс56408

2. Горелов М. Є. Українська етнічна нація / М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський. – Київ : Еко-Продакшн, 2012. – 192 с.
Ва759973

3. Діденко О. Г. Формування і реалізація державної політики національно-патріотичного виховання молоді в умовах соціокультурних трансформацій в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Діденко Олег Григорович ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2014. – 20 с.
Ра412304

4. Етнонаціональна політика в теорії та практиці українського націоналізму: історія і сьогодення : матеріали V Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Івано-Франківськ, 14–15 черв. 2013 р.) / Івано-Франків. обл. рада, Ін-т політ. освіти ВО «Свобода», Каф. політології Ін-ту історії, політології і міжнар. відносин Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника [та ін.] ; наук. ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 485 с. – Назва обкл. : Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави.
Ва774940

5. Євсєєва Г. П. Державна мовна політика в контексті української національної ідеї: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Євсєєва Галина Петрівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. – Харків, 2012. – 42 с.

Ра390168

6. Євсєєва Г. П. Державна мовна політика в контексті української національної ідеї: теоретико-методологічні засади : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Євсєєва Галина Петрівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Дніпропетровськ, 2012. – 493, [9] арк. – Бібліогр.: арк. 423–477.
Дс131293

7. Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, О. М. Литвиненко, О. П. Розумна ; за ред. С. І. Здіорука ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ, 2012. – 57 с.
Ва764056

8. Ірхін О. А. Моделі інтеграції євразійського простору та національні інтереси України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.04 / Ірхін

Олександр Анатолійович ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2012. – 36 с.

Ра387467

9. Караваєв В. С. Концептуальні засади державної політики формування української національної ідентичності : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 21.01.01 / Караваєв Вадим Сергійович ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ, 2013. – 17 с.

Ра398851

10. Кривицька О. В. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України : монографія / О. В. Кривицька ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2015. – 325 с.

Ва791514

11. Лесев І. В. Етнонаціональний чинник у становленні громадянського суспільства в Україні (українознав. контекст) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.12 / Лесев Ігор Васильович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 18 с.

Ра397200

12. Луцишин Г. І. Національна консолідація України в умовах сучасного політичного процесу : монографія / Г. І. Луцишин ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2012. – 361 с.

Ва757580

13. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: іст. нариси : кол. монографія / О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський [та ін.] ; відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – 590 с. : табл.

Вс53817

14. Пальшков К. Є. Політична система України: національний фрагмент реформування в контексті трансформаційних процесів Центрально-Східної Європи та СНД : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Пальшков Костянтин Євгенович ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – 16 с.

Ра402420

15. Пивоваров Ю. А. Вплив етнонаціонального чинника на процеси демократичної трансформації в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Пивоваров Юрій Анатолійович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2012. – 20 с.

Ра390032

16. Пивоваров Ю. А. Вплив етнонаціонального чинника на процеси демократичної трансформації в Україні : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Пивоваров Юрій Анатолійович ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – 226 арк. : табл. – Бібліогр.: арк. 183–219.

Дс130690

17. Політико-правові засади етнокультурної консолідації українського суспільства : наук. зап. / І. О. Кресіна, Л. І. Лойко, В. А. Явір [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2013. – 155 с. : табл.

Ва780270

18. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях : аналіт. доп. / С. Ю. Римаренко, Ю. Ж. Шайгородський, В. В. Бушанський [та ін.] ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2014. – 186 с.

Ва791512

19. Правові механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні : наук. зап. / І. О. Кресіна, О. Н. Кубальський, С. В. Стоєцький [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького – Київ, 2011. – 104 с.

Ва758835

20. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України: внутрішні чинники та зовнішні впливи : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.05 / Рафальський Ігор Олексійович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2017. – 36 с.

Ра427245

21. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України: внутрішні чинники та зовнішні впливи : монографія / І. О. Рафальський ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ ; Ніжин : Лисенко М. М., 2016. – 478 с. : табл. – Бібліогр.: с. 424–478.

Ва811245

22. Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності в Україні : матеріали парламент. слухань у Верхов. Раді України 11 берез. 2015 р. / Верховна Рада України, Ком. з питань прав людини, нац. меншин і міжнац. відносин. – Київ : Парламент. вид-во, 2015. – 204 с. – (Парламентські слухання).

Ва798453

23. Рубльов О. Органи етнополітичного регулювання в контексті політики коренізації: український досвід / О. Рубльов, Л. Якубова ; відп. ред. С. В. Кульчицький ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2014. – 405 с. Вc58122

24. Скловський І. З. Метафізика української ідеї в контексті її етнонаціональних змін на межі тисячоліть : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : спец. 19.00.03 / Скловський Ігор Зіновійович ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – 27 с. Ра402797

25. Тимофєєв С. П. Удосконалення механізмів державного регулювання етнонаціональних відносин в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Тимофєєв Сергій Павлович ; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2012. – 20 с. : рис. Ра388537

26. Тимофєєв С. П. Удосконалення механізмів державного регулювання етнонаціональних відносин в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Тимофєєв Сергій Павлович ; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2012. – 225 арк. – Бібліогр.: арк. 186–225. Дc131031

27. Хрящевська Л. М. Етнонаціональна політика в Україні в період незалежності : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. М. Хрящевська ; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, Навч.-наук. ін-т історії, політології та права. – Миколаїв : Гельветика, 2016. – 207 с. Ва799406

28. Веденєєв Д. В. Наукове забезпечення формування політики національної пам'яті в Україні: до питання про визначення принципів, змісту і механізмів реалізації [Електронний ресурс] / Д. В. Веденєєв // Нац. та іст. пам'ять. – 2013. – Вип. 6. – С. 208–216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_6_22. – Назва з екрана.

29. Іжнін І. Проблема трактування національних інтересів та інформаційна політика держави на сучасному етапі [Електронний ресурс] / І. Іжнін // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Міжнародні відносини». – 2012. – Вип. 31. – С. 3–8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_31_3. – Назва з екрана.

30. Оржель О. Європейська політика згуртування 2007–2013 років: вироблення та впровадження на національному рівні [Електронний ресурс] /

О. Оржель // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2012. – Вип. 1. – С. 120–130. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_1_15. – Назва з екрана.

31. Розумний М. М. «Громадянське суспільство» vs «політична нація» [Електронний ресурс] / М. М. Розумний // Стратег. пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 5–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2013_2_3. – Назва з екрана.

32. Трач Н. Національна ідентичність як основа для ефективної мовної політики [Електронний ресурс] / Н. Трач // Мова і сусп-во. – 2012. – Вип. 3. – С. 189–195. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mis_2012_3_24. – Назва з екрана.

Етнонаціональні проблеми і їх розв'язання: регіональний аспект

33. Балагура О. В. Исторические особенности и современные проблемы этнокультурных и этнополитических процессов в Крыму : [монография] / О. В. Балагура, Д. А. Прохоров, В. Г. Тур. – Симферополь : Антиква, 2012. – 154 с. – Библиогр.: с. 133–152.

Ва761866

34. Галагуз І. В. Етнонаціональна мобілізація українців та етнічних меншин Центрального Полісся (1990-ті – 2012 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 / Галагуз Ірина Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 16 с.

Ра399253

35. Донбас в етнополітичному вимірі / авт. кол.: В. Котигоренко (керівник), Л. Ковач, О. Рафальський [та ін.] ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2014. – 584 с.

Ва798488

36. Мелеганіч Г. І. Реалізація етнонаціональної політики в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні (на прикладі Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Мелеганіч Ганна Ігорівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2012. – 20 с.

Ра393038

37. Модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу і Криму : наук. зап. / І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, В. А. Явір [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2016. – 103 с.

Ва811883

38. Національна безпека України: кримський вектор : зб. док. і матеріалів (1917–2014 рр.) : [у 5 ч.] / упоряд.: Л. Рябошапко, І. Вдовичин, В. Гринчак [та ін.] ; Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького [та ін.]. – Івано-Франківськ ; Львів : Ліга-Прес, 2015.

Ч. 5 : (Листопад 2013 – грудень 2014 рр.). – 769 с.

V355947/5

39. Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи : (аналіт. доп.) / В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова ; відп. ред. Г. Боряк ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2016. – 615 с.

Vc62647

40. Якубова Л. Д. Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення / Л. Д. Якубова ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2014. – 109 с. – (Студії з регіональної історії. Степова Україна).

Va789940

41. Агарков О. А. Організація соціальної роботи з національними меншинами: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О. А. Агарков // Грані. – 2014. – № 4. – С. 81–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2014_4_17. – Назва з екрана.

42. Гопич М. К. Проблеми реалізації права національних меншин на самоорганізацію на регіональному рівні [Електронний ресурс] / М. К. Гопич // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 3. – С. 13–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_3_6. – Назва з екрана.

43. Орос І. Забезпечення розвитку освіти засобами національно-культурних традицій національних меншин у Закарпатській області [Електронний ресурс] / І. Орос // Освіт. простір України. – 2014. – Вип. 1. – С. 72–81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oru_2014_1_13. – Назва з екрана.

44. Остапець Ю. О. Участь національних меншин у виборчих процесах: світовий досвід та українська політична практика (на прикладі Закарпатської області) [Електронний ресурс] / Ю. О. Остапець // Політикус. – 2016. – Вип. 2. – С. 105–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_24. – Назва з екрана.

45. Семікін М. Стан та проблеми реалізації етнонаціональної державної політики щодо вивчення та збереження рідних мов (на прикладі національних меншин Запорізької області) [Електронний ресурс] /

М. Семікін // Українознав. альм. – 2012. – Вип. 9. – С. 353–355. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_9_101. – Назва з екрана.

46. Слабкий Г. О. Стан здоров'я і медичного обслуговування національних меншин України на прикладі румунів і молдован Чернівецької області [Електронний ресурс] / Г. О. Слабкий, О. М. Ціборовський, В. М. Сорока, С. І. Леонець // Україна. Здоров'я нації. – 2013. – № 1. – С. 41–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2013_1_8. – Назва з екрана.

47. Халавка Т. Формування інтеграційної моделі державної етнонаціональної політики на прикладі Чернівецької області [Електронний ресурс] / Т. Халавка // Актуал. проблеми держ. упр. – 2015. – Вип. 1. – С. 135–138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2015_1_32. – Назва з екрана.

48. Шайхатдінов А. З. Мовна політика держави як фактор збереження національної культури етнічних меншин Донбасу [Електронний ресурс] / А. З. Шайхатдінов // Вісн. Маріуп. держ. ун-ту. Серія «Філософія, культурологія, соціологія». – 2013. – Вип. 6. – С. 113–119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2013_6_20. – Назва з екрана.